STENDHAL

aşk üzerine

çeviren: m.mukadder yakupoğlu

MOR
YAYINLARI

stendhal

AŞK ÜZERİNE

çeviren
Mehmet Mukadder Yakupoğlu

MOR
YAYINLARI

MOR YAYINLARI
© Mor Yayınları
Birinci Basım: Ankara, 1998

•

Kapak Tasarımı
Ümit Öğmel

•

Dizgi
Mesut Seven

•

Baskı: Özkan Matbaacılık

•

ISBN 975-6931-00-0

MOR YAYINLARI
Mesa Koru Sitesi, Nergis Bl. D. 9
Eskişehir Yolu – Ankara
Tel: 240 29 80–240 58 16

İçindekiler

Aşk Üzerine 9
Salzbourg'daki Kristalleşme 165
Matilda'ya Mektuplar 179
Stendhal'ın Yaşamı 201

Önsöz

"Aşk Üzerine", asıl adı Henri Beyle olan Stendhal'ın 1818 yılında Milano'lu bir kadına aşık olması ve bu aşkın karşılıksız kalması üzerine yazdığı, biyografik özellikler gösteren bir denemedir.

Stendhal, bu dönemde yaşadığı umutsuzluk ve kızgınlıkla aşkı bir deneyim olarak anlamaya ve bu duygunun yıkıcı yönlerini çözmeye çalışmaktadır.

Kitabı ilginç kılan, Stendhal'ı çılgına çeviren karşılıksız aşkına nesnel açıdan bakma çabasıdır. Stendhal bu olağanüstü çabasıyla, aşk duygusunun insan ruhunda yaptığı köklü değişimleri ortaya çıkarmaktadır. Aşk, insanı olumlu veya olumsuz yönde olmak üzere bir anda sınır noktasına getirmektedir. Bu deneme yoluyla Stendhal aşka nesnel açıdan bakarak içini parçalayan bu karşılıksız aşkı öldürmeye çalışmıştır. Acıyı yansıtarak acıdan kurtulmayı denemiştir. Stendhal yaşamının daha sonraki dönemlerinde de aşktaki umutsuzluklarını edebi yaratıcılıkla aşmaya çalışmıştır.

Yapıtın daha iyi anlaşılması için, Stendhal'ın sevdiği kadın olan Matilda'ya yazdığı mektuplar ve ayrıntılı yaşam öyküsü kitabın sonuna eklenmiştir. Şimdi bu önsözde "Aşk Üzerine"nin yazılmasına yolaçan ve Stendhal'ın dehasını harekete geçiren olayları belirteceğim.

Stendhal'ın Milano'da oturduğu dönemde, 1818 kışının sonlarına doğru dostlarından biri, Piemonte'li bir liberal olan Guiseppe Vismara Stendhal'ı oldukça münzevi bir yaşam süren Milano'lu bir kadınla tanıştırır: Matilda Dembowski.

Matilda yirmi sekiz yaşındadır. Daha önce on yedi yaşındayken Fransa'nın hizmetinde olan ve daha sonra İtalya'ya yerleşen Polonyalı bir subayla evlenmiştir. Muhtemelen kocasının askeri görkemi ile büyülenmiş ama daha sonra düşkırıklığına uğramış olmalıdır. Kendisinden yirmi yaş büyük olan kocası çapkın, öfkeli ve sert bir insandır. Bu durumdan bıkan Matilda iki oğlu olmasına rağmen ayrılmayı talep eder ve İsviçre'ye yer-

leşir. Milano'da yapılan dedikodularda o sırada İsviçre'de oturan Ugo Foscolo adındaki ünlü bir şairin ona aşık olduğu ve Matilda'nın da buna ilgisiz kalmadığı söylenmektedir.

Evliliğiyle kötü bir deneyim geçiren Matilda bu dedikodulardan çok etkilenir ve melankolik bir döneme girer.

Matilda yalnızca güzel değildi. Çekingen bir dış görünüşün, ağırbaşlı ve biraz mesafeli davranışın altında, soylu ve yürekli bir karakter taşıyordu. Ulusal özgürlük hareketlerine katıldığı gerekçesiyle Avusturya polisi tarafından tutuklanır ve uzun sorgulamalara tabi tutulur. Tüm bu olaylarda soğukkanlılığını yitirmez. Dostlarını ele vermediği gibi özgürlüğe kavuşmak için gereken direnci de gösterir. Matilda'nın bu özellikleri Stendhal'ı hem büyülemiş ve hem de bu aşk macerasının acı sonunu hazırlamıştır.

Stendhal ilk görüşte Matilda'ya vurulur ve kendi deyimiyle "kristalleştirir"; ruhundaki bu büyük değişim onu çekingenleştirir ve gaflar yapmasına, davranışının anlaşılmaz, düzensiz olmasına neden olur. Matilda Stendhal'ın kendisine aşık olduğunu görür ve bundan etkilenir. Doğanın cömert davranmadığı bu şişman Fransızın diğer düzeysiz çapkınlardan farklı olduğuna inanır. Hatta ortak bir dostları Stendhal'a "Matilda size ait." der.

Ama bir süre sonra Matilda Stendhal'a buz gibi davranmaya başlar. Ne olmuştu? Stendhal'a göre, aslı astarı olmayan bir dedikodunun kurbanı olmuştu. Matilda'nın Fransızlardan nefret eden kuzeni Francesca Traversi laf arasında ona Stendhal'ın basit bir don Juan olduğunu ve tek amacının listesindeki adları çoğaltmak olduğunu söylemiştir.

Stendhal'ın bundan sonraki çabaları hiçbir sonuç vermez. Matilda ile yaşadığı olaylar ve düşkırıklıkları kitabın sonundaki mektuplarda tüm ayrıntılarıyla bulunmaktadır.

Matilda 1825 yılında ölür. Buna rağmen Stendhal onu yaşamının sonuna kadar unutamaz. Umutları 1819 yılında tamamen sona ermesine rağmen Matilda Stendhal'ın ruhunda, ölüm yılı olan 1842'ye kadar yaşar.

Stendhal, umutsuz aşkların büyük yaratıcılıklara dönüşmesinin somut bir örneğidir.

Aşk Üzerine

Stendhal

Birinci Bölüm

Aşk

Tüm içten gelişimlerinin bir güzellik özelliğine sahip olduğu bu tutkuyu anlamaya çalışıyorum. Dört çeşit aşk vardır:

1) Tutkulu aşk, Portekizli rahibenin, Heloise'in Abelard için olan, Wesel'in yüzbaşısının, Cento'nun jandarmasının aşkları gibi.

2) Zevk aşkı, 1760 yılları civarında Paris'e egemen olan ve bu dönemin anılarında ve romanlarında bulunan aşk türü. Bunlara Crébillon'un, Lauzun'un, Duclos'nun, Marmontel'in, Chamfort'un, d'Epinay'in romanlarında rastlayabilirsiniz.

Zevk aşkı, içinde gölgelere kadar her şeyin pembe renginde olması gereken, hiçbir bahaneyle, âdet, iyi tarz, incelik, vs. den yoksun kalma korkusuyla içine tatsız hiçbir şeyin girmemesi gereken bir tablodur. İyi soydan gelen bir insan, bu aşkın çeşitli evrelerinde rastlaması ve sahip olması gereken tüm usulleri bilir; buradan hiçbir şey tutku ve öngörülmemiş olmadığı için, bu kişi gerçek aşktakinden daha fazla bir inceliğe sahiptir çünkü her zaman kafasını çok çalıştırır; bu, Carraches'ın bir tablosuyla karşılaştırıldığında soğuk ve güzel bir minyatürdür ve buna karşın tutkulu aşk bizi çıkarlarımızın dışına sürükler, zevk aşkı ise her zaman çıkarlarımızla uyuşmayı bilir. Eğer bu yoksul aşkın içinden kendini beğenmişlik çekip çıkarılırsa geri-

ye çok az şeyin kalacağı da bir gerçektir; bu kişi bir kez kendini beğenmişlikten yoksun kalırsa, sürünerek yürüyebilen nekahetteki bir hastanın durumuna düşer.

3) Fiziksel aşk.

Bu aşk avda ormanın içine kaçan güzel ve taze bir köylü kızı bulmaktır. Herkes bu tür zevklere dayanan aşkı bilmektedir; bu aşk ne kadar kuru ve mutsuz olursa olsun onaltı yaşında aşka buradan başlanılmaktadır.

4) Gurur aşkı.

Özellikle Fransa'da erkeklerin büyük bir çoğunluğu, güzel bir ata sahip olmak gibi, bir genç erkeğin lüksüne gerekli şey olarak modaya uygun bir kadın arzulamakta ve ona sahip olmaktadırlar. Az veya çok okşanan, az veya çok iğnelenen gurur taşkınlıklara neden olur. Bazen fiziksel aşk vardır ama her zaman değil; hatta çoğu zaman fiziksel zevk bile yoktur. Chaulnes düşesi, bir düşesin yaşının bir burjuvanın gözünde hiçbir zaman otuzu aşmadığından sözetmektedir; Hollanda kralı Louis'nin saray erkanı hâlâ neşeyle, dük veya prens olan bir erkeğin hoş olmamasını kabul etmeyen La Haye'li güzel bir kadını anımsıyorlar. Ama monarşik ilkeye uygun olarak, bir prens saraya geldiği zaman düke yol veriliyordu: bu kadın diplomatik topluluğun dekoru gibiydi.

Bu yüzeysel ilişkinin en hoş olanı, içinde fiziksel zevkin alışkanlık yoluyla arttığı durumdur. Anılar bu şekilde ilişkiyi biraz aşka benzetmektedirler; terkedilindiği zaman ben aşkının yaralanması ve hüzün vardır; ve romandaki fikirler soluğunuzu keserken kendinizi aşık ve melankolik zannedersiniz çünkü gurur kendini büyük bir tutku olarak görmeye can atar. Kesin olan, zevkler hangi tür aşka borçlu olunursa olunsun, ruhun taşkınlığı olduğu andan itibaren, bu zevkler canlıdır ve anıları sürükleyicidir; ve diğer tutkuların çoğunun aksine bu tutkunun içindeki kaybedilenin anısı her zaman gelecekten beklenilebilenin üstünde görünür.

Bazen, gurur aşkında, alışkanlık veya daha iyisini bulma

umutsuzluğu türlerin en sevimsizi olan bir tür dostluğu yaratır; bu dostluk sağlamlığı ile övünür.

Fiziksel zevk doğanın içinde olduğu için herkes tarafından bilinir ama sevecen ve tutkulu ruhların gözünde ancak aşağıda bir yeri vardır. Böylece onlar seçkin insanların arasında gülünç duruma düşüyorlarsa da, çoğu zaman insanlar entrikalarıyla onları mutsuz ediyorlarsa, buna karşılık bu ruhlar yalnızca gurur veya para için çarpan kalplere hiçbir zaman nasip olmayan zevklerle tanışırlar.

Bazı erdemli ve sevecen insanların fiziksel zevkler konusunda hemen hemen hiçbir fikirleri yoktur; kendilerini bu zevke çok ender olarak bırakırlar ve hatta böylece tutkulu aşkın taşkınlıkları hemen hemen bedenin zevklerini unutturur.

Korkunç bir gururun, Alfieri tipi bir tutkunun kurbanı ve aracı olmuş insanlar vardır. Neron gibi, tüm insanları kendi kalplerine göre değerlendirirken sarsıldıkları için belki de vahşi olan bu insanlar, olası gururun en büyük zevkiyle beraber oldukları ölçüde yani zevklerine eşlik eden üzerine zulüm uyguladıkları ölçüde fiziksel zevke ulaşamazlar. Buradan *Justine*'in korkunçluklarına geliyoruz. Bu insanlar en azından güvenlik duygusunu bulamazlar.

Zaten, dört çeşit aşkı ayırdetmek yerine, pekala sekiz veya on nüansı kabul edebiliriz. Belki de insanlar arasında görüş tarzları kadar hissetme tarzları vardır ama katalogdaki bu farklılıklar bunları izleyen uslamlamalarda hiçbir değişiklik oluşturmazlar. Burada görebileceğimiz tüm aşklar, aynı yasalara göre, doğarlar, yaşarlar, ölürler veya ölümsüzlüğe ulaşırlar.

İkinci Bölüm
Aşkın Doğuşu Üzerine

İşte ruhun içinde olup bitenler:

1) Hayranlık.

2) Kendi kendine şöyle söylenir: Ona öpücükler vermek, ondan öpücükler almak ne büyük zevk,vs.!

3) Umut

Nitelikler incelenir; bu evrede bir kadının olabilir en büyük fiziksel zevk için kendisini vermesi gerekir. En sakınımlı kadınlarda bile umut anında gözler kızarır; tutku o kadar güçlü, zevk o kadar canlıdır ki çarpıcı görünümlerle kendini ele verir.

4) Aşk doğar.

Sevmek, tüm duyularla ve mümkün olduğu kadar yakından sevilen nesneyi ve bizi seveni görme, ona dokunma ve onu hissetme zevkine sahip olmaktır.

5) Birinci kristalleşme başlıyor.

Aşkından emin olunan bir kadını binlerce mükemmellikle süslemekten zevk alınır; sonsuz bir hoşnutlukla tüm mutluluk ayrıntılarıyla anlatılır. Bu, insanı, bize gökten gelen, tanınmayan ve sahip olunduğundan emin olunan görkemli bir iyeliği abartmaya götürür.

Bir aşığın kafasının yirmidört saat çalışmasına izin verin ve bulacağınız şey şu olacaktır:

Salzbourg'un tuz yataklarında, yatağın terk edilmiş derinliklerine kış nedeniyle yaprakları dökülmüş bir ağaç dalı atılır; iki veya üç ay sonra bu dal çıkarıldığında onun parlak kristallerle kaplanmış olduğu görülür: en küçük dallar, bir baştankaranın ayağından daha büyük olmayanları sınırsız sayıda hareketli ve göz kamaştırıcı parıltılarla donanmıştır; artık ilk dal tanınamaz hale gelmiştir.

Kristalleşme diye adlandırdığım şey, sunulan her şeyden sevilen nesnenin yeni mükemmelliklere sahip olduğu buluşunu çıkaran ruhsal işlemdir.

Bir gezgin, deniz kenarında, yazın sıcak günleri sürerken Genes'deki portakal ağaçlarının serinliğinden sözeder: o kadınla bu serinliği tadmak ne büyük zevktir!

Dostlarınızdan biri avda kolunu kırar: sevilen bir kadının size bakması ne kadar hoştur! Her zaman onunla olmak ve onu sürekli sizi severken görmek, acıya şükretmenize yolaçacaktır; metresinizin meleksel iyiliğinden artık kuşku duymamak için dostunuzun kırılan kolundan işe başlıyorsunuz. Kısaca, bir mükemmelliği sevdiğinizde görmek için onu düşünmek yeterli oluyor.

Kristalleşme olarak adlandırdığım bu olay, bize zevk almamızı emreden ve beynimize kanı gönderen doğadan ve zevklerin sevilen nesnenin ve o bana aittir fikrinin eksiksiz olması ile arttığı duygusundan kaynaklanmaktadır. İlkelin ilk adımdan öteye gidecek zamanı yoktur. Zevki vardır ama beyninin etkinliği ormanda kaçan geyiği izlemek için kullanılır ve düşmanının baltasının darbesiyle ölmemek için bu geyiğin eti ile en kısa zamanda gücünü toplamak zorundadır.

Uygarlığın öteki ucunda, sevecen bir kadının sevdiği erkeğin yanında fiziksel zevki bulma noktasına geleceğinden kuşku duymuyorum. Bu durum ilkelinkinin tam zıttıdır. Ama uygar ulusların içinde kadının boş zamanı vardır ve ilkel işleriyle o kadar meşguldur ki dişisini yük hayvanı olarak değerlendirmek zorunda kalır. Birçok hayvanın dişilerinin mutlu olmasının nedeni erkeklerin varlığının güvence altında olmasıdır.

Ama Paris'e gelmek için ormanları terkedelim. Tutkulu bir insan sevdiği kişide tüm mükemmellikleri görür; buna rağmen özen hâlâ üstünkörü olabilir çünkü ruh tekbiçim olan her şeye hatta mükemmel mutluluğa doymuştur.

İşte sevgiyi sabitlemek için başa gelen şey:

6) Kuşku doğuyor.

On veya oniki bakıştan sonra veya bir an olduğu gibi pekala birkaç hafta sürebilecek olan bir seri eylem umut verdikten ve bu umudu doğruladıktan sonra, ilk şaşkınlığından kurtulan ve mutluluğuna alışan veya en sık rastlanılan vakaları temel

alan ve buna göre yalnızca kolay kadınlarla meşgul olması gerek tiği şeklindeki kuramla yönlenen aşık daha olumlu güvenceler talep eder ve mutluluğunu büyütmek ister.

Aşık çok fazla güvence isterse kayıtsızlıkla, soğuklukla veya hatta öfkeyle karşılaşır; Fransa'da bu durum için şöyle söylenir: "Kendinizi olduğunuzdan daha ileride zannediyorsunuz." İster bir sarhoşluk anından uyanıp edep kurallarına boyun eğsin ve aykırı davranmaktan dolayı titresin, ister yalnızca sakınımlı davranmaktan veya cilve yapmaktan dolayı olsun bir kadın böyle davranır.

Aşık umduğu mutluluktan kuşku duymaya başlar; gördüğünü zannettiği nedenlerden dolayı sinirli hale gelir.

Kendini yaşamın diğer zevklerine yöneltir ama onları yokolmuş olarak bulur. Korkunç bir mutsuzluk kaygısı ve onunla birlikte derin bir dikkat onu ele geçirir.

7) İkinci kristalleşme.

Böylece beni seviyor düşüncesine doğrulamalar üreten ikinci kristalleşme başlar.

Korkunç bir mutsuzluk anından sonra, kuşkuların doğuşunu izleyen gecenin her onbeş dakikasında bir aşık kendi kendine şunu söyler: "Evet, beni seviyor"; daha sonra afallayan gözlerin eşlik ettiği kuşku onu ele geçirir ve onu irkilterek durdurur. Göğsü soluk almayı unutur; kendi kendine şöyle der: "Ama beni seviyor mu?" Bu parçalayıcı ve hoş seçeneklerin ortasında zavallı aşık derinden şöyle düşünür: "Dünyada yalnızca o bu zevkleri bana verebilir."

İkinci kristalleşmeye birinciye göre üstünlük sağlayan şey, bu gerçeğin apaçıklığıdır ve korkunç bir uçurumun başında diğer eliyle eksiksiz mutluluğa dokunan bu yoldur.

Aşık şu üç fikir arasında aylak aylak gidip gelir:

1) O tüm mükemmelliklere sahip;

2) Beni seviyor;

3) Ondan olası aşkın en büyük kanıtını nasıl elde edebilirim?

Saf aşkın en parçalayıcı anı, aşığın yanlış bir uslamlama yaptığını ve tüm kristalleşme planını yoketmek gerektiğini far kettiği andır.

Kristalleşmenin kendisinden bile kuşku duyulmaya başlanılır.

Üçüncü Bölüm
Umut Üzerine

Aşkın doğuşunu sağlamak için çok küçük bir umut yeterlidir.

Umut iki veya üç gün sonra sönebilir ama aşkın doğuşu bundan etkilenmez.

Kararlı, gözüpek, coşkun bir karakterle ve yaşamın acılarıy la gelişen bir düşgücü ile:

Umut derecesi daha küçük olabilir;

Daha doğrusu umut aşkı öldürmeden sönebilir.

Aşığın acıları varsa, sevecen ve düşünceli bir karaktere sahipse, diğer kadınlardan umutsuzluğa düşmüşse, sözkonusu olan kadın için yoğun bir hayranlık duyuyorsa, sıradan hiçbir zevk onu ikinci kristalleşmeden ayrı tutamaz. Bu aşık, basit bir kadından verebileceği her şeyi almak yerine, bir gün sevdiği kadının hoşuna gitmenin en belirsiz olasılığını tercih edecektir.

Daha sonra değil de bu dönemde sevdiği kadının acımasız bir şekilde umudunu kırmasına ve onu artık diğer insanların arasına girmekten alıkoyan toplum önündeki aşağılamalarla doldur masına gereksinimi olacaktır.

Aşkın doğuşu tüm bu dönemler arasında çok daha uzun süreleri varsayar.

Soğuk, ağırkanlı, sakınımlı insanlarda aşkın doğuşu çok daha büyük bir umudu ve çok daha belirgin bir umudu gerektirir. Aynı durum yaşlı insanlar için de gereklidir.

Aşkın süresini güvence altına alan şey, her an sevilmenin

veya ölmenin sözkonusu olduğunun görüldüğü ikinci kristalleşmedir. Aşkla dolu birkaç aydan sonra alışkanlığa dönüşmüş tüm bu dakikaların inancından ve yalnızca sevmekten vazgeçme düşüncesine nasıl katlanılabilir? Bir karakter ne kadar güçlüyse o kadar kararsızlığa maruz kalır.

Bu ikinci kristalleşme, çok çabuk teslim olan kadınların neden olduğu aşkların içinde hemen hemen tam olarak eksiktir.

Kristalleşmeler ve özellikle çok daha güçlü olan ikincisi gerçekleştiği andan itibaren kayıtsız gözler artık ağaç dalını görmezler; çünkü:

1) Bu dal, gözlerin görmediği mükemmellikler veya parıltılarla donanmıştır;

2) Bu dal o gözler için olmayan mükemmelliklerle donanmıştır.

Güzel sevgilisinin bir arkadaşının ona sözettiği bazı çekiciliklerin mükemmelliği ve gözlerinde farkettiği belirli bir canlılık nüansı Del Rosso'nun kristalleştirmesinin bir parıltısıdır.* Bir akşamda kavranan bu fikirler onun tüm gece düş görmesine neden olacaktır.

---

* Bu denemeyi bir ideoloji kitabı olarak adlandırdım. Amacım, bu kitabın adı Aşk olmasına rağmen bir roman olmadığını ve özellikle bir roman gibi eğlendirici olmadığını vurgulamaktı. İdeoloji sözcüğünü kullandığım için filozoflardan özür diliyorum: niyetim kesinlikle başka birinin hakkı olan bir başlığı gaspetmek değildi. Eğer ideoloji fikirlerin ve onu düzenleyecek tüm parçaların ayrıntılı bir betimlemesi ise, bu kitap aşk adını alan tutkuyu oluşturan tüm duyguların ayrıntılı ve titiz bir betimlemesidir. Daha sonra bu betimlemeden bazı sonuçlar çıkarı yorum; örneğin aşkı iyileştirme tarzı. İdeolojinin fikirler üzerine olan söylevi göstermesi gibi Yunanca'da duygular üzerine olan söylevi gösterecek bir sözcük bulamıyorum. Bilim adamı dostlarımdan yararlanarak bir sözcük yaratabilirdim ama yeni bir sözcük olan kristalleşmeyi kullanmış olmaktan dolayı yeteri kadar kızdırıldım ve eğer bu deneme okuyucu bulursa bu okuyucuların bu sözcüğe takılmaları çok mümkündür. Bu sözcüğü bertaraf etmek için edebi yetenek gerektiğini itiraf ediyorum; ben denedim ama başarısız oldum. Bana göre, aşk adını alan bu çılgınlığın bununla birlikte insana, dünya üzerindeki türünün varlıklarına verilmiş olan en büyük zevkleri sağlayan bu çılgınlığın temel olayını ifade eden bu sözcük olmadan, çok uzun bir dolaylı anlatımla aralıksız

Sevecen, açık yürekli, gözüpek veya halkın söylediği gibi hayalperest bir ruhu daha açıkça görmemi sağlayan ve aşığı ile geceyarısı başbaşa gezintinin yalın zevkini kralların mutluluğunun üzerine koyan beklenmedik bir yanıt aynı zamanda tüm gece düş görmeme yolaçar.

Metresimin aşırı erdemli geçinen biri olduğunu söyleyecek tir; ben de onun metresinin bir kız olduğunu söyleyeceğim.

Dördüncü Bölüm

Tamamen kayıtsız bir ruhun içinde, kırda, bir şatoda oturan bir kız için en küçük şaşkınlık küçük bir hayranlığa yolaçabilir ve en ufak bir umut oluşursa bu umut aşka ve kristalleşmeye neden olur.

Bu durumda aşk öncelikle eğlendirici olarak hoşa gider.

Şaşkınlık ve umuda, onaltı yaşında sahip olunan aşk ve melankoli gereksinimi eşlik eder. Bu yaşın tedirginliğinin sevme susuzluğundan ileri geldiği bilinmektedir.

Aşkın yedi evresini toparlayalım:

---

değiştirilmesi gereken bu sözcüğü kullanmadan, aşık insanın kafasında ve kalbinde geçen şey hakkında verdiğim betimleme, bu kitabın yazarı olan benim için bile karanlık, ağır ve cansıkıcı hale geliyor: okuyucu için ne hale geleceğini düşünün!

Bu durumda kristalleşme sözcüğünden çok şaşıracak olan okuyucuların bu kitabı okumamalarını söylüyorum. Kuşkusuz benim için dileklerimin içine çok sayıda okuyucuya sahip olmak girmiyor. Paris'de hiçbir zaman görmeyeceğim ama onları tanımadan çılgınca sevdiğim otuz veya kırk kişinin çok hoşuna gitmek bana uygun olacaktır. Örneğin, saat kutularının gravürcüsü olan babasının tezgahının çekmecelerine en küçük bir gürültüde sakladığı bir kitabı gizlice okuyan genç bir Madame Rolland. Umut ediyorum ki Madame Rolland'nınki gibi bir ruh, yalnızca sevmeye başladığımız kadındaki her tür mükemmelliği ve tüm güzellikleri görmemizi sağlayan bu çılgın eylemi ifade etmek için kullanılan kristalleşme sözcüğünü değil, aynı zamanda çok gözüpekçe olan eksik sözcükleri de affedecektir. Burada yapılacak tek şey, bir kalem almak ve satırlar arasında eksik olan beş veya altı sözcüğü yazmaktır.

1) Hayranlık.
2) Zevk, vs.
3) Umut.
4) Aşk doğuyor.
5) İlk kristalleşme.
6) Kuşku başlıyor.
7) İkinci kristalleşme.

Birinci ile ikinci evre arasındaki süre bir yıl olabilir.

İkinci ile üçüncü evre arasında bir ay; eğer umut acele etmezse, mutsuzluk verdiği için ikinci devre belli belirsiz reddedilebilir.

Üçüncü ile dördüncü evre arasında bir göz kırpma vardır.

Dördüncü ile beşinci arasında süre yoktur. Birbirlerinden ancak derinlik nedeniyle ayrılabilirler.

Beşinci ile altıncı evre arasında, coşkunluk derecesine ve karakterin ataklık alışkanlıklarına göre birkaç günlük süre geçebilir; altıncı ve yedinci arasında süre yoktur.

Beşinci Bölüm

İnsan, olası tüm diğer eylemlerden daha fazla zevk veren bir şeyi yapmama özgürlüğüne sahip değildir.

Aşk ateş gibidir, istencin hiçbir payı olmadan doğar ve yokolur. İşte zevk aşkı ile tutkulu aşk arasındaki temel farklardan biri. Ve sevilen kişinin güzel özelliklerinden mutlu bir rastlantı gibi hoşnut olunmaz.

Sonuçta, aşk her yaş içindir: Madame du Deffand'ın pek çekici olmayan Horace Walpol için hissettiği tutkuya bakınız. Paris'de belki de hâlâ daha yakın bir tarihe ait olan ve özellikle daha sevimli olan başka bir örnek anımsanıyordur.

Kanıt olarak yalnızca sonuçları gülünç olan büyük tutkuları kabul ediyorum. Örneğin, aşkın kanıtı olarak çekingenlik; kollej çıkışında hissedilen kötü utançdan sözetmiyorum.

Altıncı Bölüm

Salzbourg'daki Ağaç Dalı

Belki de aşktaki kristalleşme hiçbir zaman durmaz. İşte tarihi: Sevilen kişiyle iyi olunmadığı sürece düşsel çözümü olan kristalleşme vardır: şu veya bu mükemmelliğin sevdiğiniz kişide varolduğundan ancak hayal yoluyla emin olursunuz. İçten ilişkilerden sonra sürekli yeniden doğan kaygılar daha gerçek olan çözümler tarafından giderilir. Böylece mutluluk ancak kaynağında tekbiçimdir. Her günün farklı bir çiçeği vardır.

Eğer sevilen kadın hissettiği tutkuya teslim olursa ve taşkınlıklarının canlılığını korkuyla öldürmenin büyük hatasına düşerse, kristalleşme bir an için durur ama aşk canlılığını yani korkularını yitirirse, tam bir terkedişin, sınırsız bir güvenin çekiciliğini kazanır; yumuşak bir alışkanlık yaşamın tüm acılarını hafifletmeye ve zevklere başka bir çıkar biçimini vermeye başlar.

Terkedildiğiniz zaman kristalleşme yeniden başlar; ve her hayranlık eylemi, size verebileceği ve artık üzerinde düşünmediğiniz her mutluluk görüşü şu parçalayıcı düşünce ile biter: "Bu kadar güzel bir mutluluğu hiçbir zaman göremeyeceğim! ve onu kendi hatam sonucu kaybediyorum!" Mutluluğu başka tür duygularda aradığınız zaman kalbiniz bu duyguları hissetmeyi reddediyor. Hayaliniz fiziksel konumu çok iyi resmediyor, Devonshire ormanlarındaki avda sizi hızlı bir ata bindiriyor; ama kuşkusuz orada hiçbir zevk hissetmeyeceğinizi görüyorsunuz. İşte tabancanın ateşlenmesine neden olan optik hatası.

Oyunun aynı zamanda kazanacağınız parayı elde etme işi tarafından tahrik edilen kristalleşmesi de vardır.

Meşruluk adı altında asiller tarafından çok yerilen saray oyunları yalnızca neden oldukları kristalleşme nedeniyle bu kadar ilgi çekicidirler. Bir Luynes'in veya bir Lauzun'un servetini düşlemeyen hiçbir dalkavuk ve ileride Madame de Polignac'ın

dükalığında yaşayacağını hayal etmeyen hiçbir hoş kadın yoktur. Hiçbir akılcı yönetim bu kristalleşmeyi yeniden sağlayamaz. Hiçbir şey A.B.D.nin yönetimi kadar düş karşıtı değildir. Komşuları olan ilkellerin kristalleşmeyi hemen hemen hiç bilmediklerini gördük. Romalılar da kristalleşme fikrine pek sahip değillerdi ve onu ancak fiziksel aşkta buluyorlardı.

Nefretin kendi kristalleşmesi vardır; intikam alınabileceği umut edildiği andan itibaren nefret etme yeniden başlar. İçinde saçmalığın veya kanıtlanmamışın bulunduğu her sanı her zaman kuyruğun başına en saçma insanları yerleştiriyorsa, bu hala kristalleşmenin sonuçlarından biridir. Matematikde bile, zannettikleri şeyin kanıtlanmasının tüm parçalarını her an hazır tutamayan kafalarda kristalleşme vardır (1740'daki Newton'culara bakın).

Kanıt olarak, defalarca söyledikleri ölümsüzlükleri hiçbir zaman otuz veya kırk yılın ötesine gitmeyen büyük Alman filozoflarının kaderine bakın.

Duygularının nedeni açıklanamadığı içindir ki en bilge insan müzik konusunda fanatiktir.

Şu veya bu itirazcıya karşı haklı olunduğu istendiği gibi kanıtlanamaz.

Yedinci Bölüm
Her İki Cinsiyette Aşkın Doğumu Arasındaki Farklar

Kadınlar sevgiyle bağlanırlar. Olağan düşlerinin onda dokuzu aşkla ilgilidir, birliktelikten sonra bu düşler bir tek nesnenin çevresinde toplanırlar; bu kadar olağanüstü, bu kadar kararlı, edeple ilgili tüm alışkanlıklarına bu kadar zıt bir girişimi doğrulamaya koyulurlar. Bu çalışma erkeklerde yoktur; daha sonra kadınların hayali, zevkli anları gönlünce ayrıntılı hale getirir.

Aşk en çok kanıtlanmış şeylerden kuşku duymamıza neden olduğu için, birliktelikten önce, aşığının vasatın üstünde bir insan olduğundan o kadar emin olup ondan hiçbir şeyi esirgememesi gerektiğine inanan bu kadın, aşığının listesine bir kadın daha ekleyip eklemediğinden kaygılanır.

Böylece, kaygının ona eşlik ettiği çok daha güçlü olan ikinci kristalleşme ortaya çıkar.

Kadın kendinin köleleştirildiğine inanır. Bu ruh ve zihin durumu, ender oldukları ölçüde daha duyarlı olan zevklerin doğurduğu sinirsel sarhoşlukla desteklenir. Sonuçta bir kadın, yalnızca elleri meşgul eden tatsız bir uğraş olan nakış işleme mesleğiyle, sevgilisini düşünür, buna karşın sevgilisi, birliğiyle dört nala giderken, yanlış bir hareket yaptırdıysa hapsedilir.

Bu durumda ikinci kristalleşmenin kadınlarda çok daha güçlü olduğunu düşünüyorum çünkü onlardaki kaygı daha yoğundur: kendini beğenmişlik, gurur tehlikededir, en azından zaman geçirme daha zordur.

Bir kadın akılcı olma alışkanlığı ile yönlendirilemezken ben erkek olarak büromda zorunlu olarak her gün altı saat soğuk ve akılcı şeylerle uğraşmak zorundayım. Kadınlar aşkın dışında bile hayallere dalmak eğilimine ve alışık oldukları bir taşkınlığa sahiptirler; bu durumda sevilen nesnenin eksikliklerinin ortadan kalkması daha çabuk olmak zorundadır.

Kadınlar heyecanları akla tercih ederler; şu açıktır: erkeklerin tatsız tutsuz uğraşları nedeniyle ailedeki hiçbir işle yükümlü olmadıkları için akıl onlara hiçbir zaman gerekli olmamıştır, aklı hiçbir zaman hiçbir şey için iyi bir şey olarak görmezler.

Akıl onlar için her zaman zararlıdır çünkü akıl yalnızca dün akşamdan zevk aldıkları için veya bu zevki yarın almamaları için onları uyarmak üzere ortaya çıkar.

Topraklarınızda çalışanların bir kısmıyla olan işlerinizi ayarlaması için kanınıza yetki verin, iddia ediyorum ki işleriniz daha iyi yapılacaktır ve böylece mutsuz despot olan sizin en azın-

dan yakınma hakkınız olacaktır çünkü kendinizi sevdirme yeteneğiniz yok. Kadınlar genel uslamlamalar yapmaya başladıkları andan itibaren farkında olmadan aşk yaparlar. Ayrıntılı konularda, erkeklerden daha ciddi ve daha özenli davranırlar. Küçük ticaretin yarısı, bu konularda kocalarından daha iyi olan kadınlara bırakılmıştır. Kadınlarla işle ilgili konular konuşulduğu zaman fazla ciddi olunamadığı sözü çok bilinen bir sözdür.

Bunun nedeni kadınların her zaman ve her yerde heyecana aç olmalarıdır.

Sekizinci Bölüm

Onsekiz yaşındaki bir genç kız kristalleşme için yeterli güce sahip değildir ve yirmisekiz yaşındaki bir kadın kadar tutkuyla sevme durumunda olmak için yaşamdan edindiği az deneyimle çok sınırlı arzular oluşturur.

Bu akşam bunun zıttını savunan kafalı bir kadına görüşümü sunuyordum.

– Genç bir kızın hayali hiçbir olumsuz deneyimle donmadığı ve ilk gençliğin ateşi dorukta olduğu için herhangi bir erkekle ilgili olarak hayranlık uyandırıcı bir imge yaratması mümkündür. Sevgilisine rastladığı her defa, sevgilisinin gerçekte olduğu şeyin değil de kendisinin yaratacağı bu hoş imgenin tadını çıkaracaktır.

"Daha sonra, bu sevgili ve diğer tüm erkeklerle ilgili yanılgılarından kurtulduğu zaman, acı gerçeğin deneyimi ondaki kristalleştirme gücünü azaltır ve güvensizlik hayalin kanatlarını kopartır. Hangi erkek olursa olsun, ister bu erkek bir harika olsun, artık bu kadar sürükleyici bir imge oluşturamaz; o halde artık ilk gençliğindeki ateşle sevemez. Ve aşkta yalnızca oluşturulan yanılsamanın tadı çıkarıldığı için yirmi sekiz yaşında yaratabileceği imge hiçbir zaman onaltı yaşındaki ilk aşkın dayandığı imgenin parlaklığına ve yüceliğine sahip olamayacaktır

ve ikinci aşk her zaman yozlaşmış bir biçimde görünecektir.

– Hayır Madame, on altı yaşında olmayan güvensizlik kuşkusuz bu ikinci aşka farklı bir renk verecek olan şeydir. İlk gençlikteki aşk, yolu üzerindeki her şeyi sürükleyen ve ona direnç gösterilemeyen kocaman bir nehir gibidir. Oysa sevecen bir ruh kendini yirmi sekiz yaşında gösterir; eğer kendi için bu yaşamda hâlâ mutluluk varsa bunu aşktan istemesi gerektiğini bilir; bu zavallı çalkantılı kalpte, aşk ile güvensizlik arasında büyük bir savaşım olur. Kristalleşme yavaş yavaş ilerler; ama içinde ruhun tüm eylemlerini bu en korkunç tehlikeye karşı gerçekleştirdiği bu dehşet verici deneyimden muzaffer olarak çıkan kristalleşme, yaşın verdiği ayrıcalıkla her şeyin sevinç ve mutluluk olduğu onaltı yaşının kristalleşmesinden binlerce kez daha parlak ve daha sağlamdır.

"O halde aşkın daha az neşeli ve daha tutkulu olması gerekir."

Bana çok açık görünen bir noktanın tersini söyleyen bu konuşma (Bologna, 9 Mart 1820) gitgide bir erkeğin sevecen bir kadının kalbinin derinliğinde geçen şey üzerine hemen hemen usa yatkın hiçbir şey söyleyemeyeceğini düşünmeme yolaçtı; cilveli bir kadın sözkonusu olduğunda durum farklıdır: bizim de duyularımız ve kendini beğenmişliğimiz var.

Her iki cinsiyetteki aşkın doğumunun birbirine benzemezliğinin aynı olmayan umut biçiminden kaynaklanıyor olması gerekiyor. Biri saldırıyor ve diğeri kendini savunuyor; biri istiyor ve diğeri reddediyor, biri atılgan, diğeri çekingen.

Erkek kendi kendine şöyle diyor: "Onun hoşuna gidecek miyim? beni sevecek mi?"

Kadın: "Beni sevdiğini söylemesi oyunun bir parçası olmasın? kendi kendine duygularının süresinin ne olduğuna yanıt verebilir mi?" Bu şekilde çok sayıda kadın yirmi üç yaşındaki genç bir erkeği bir çocuk gibi görüyor ve öyle değerlendiriyor; altı kez savaşa katılmışsa, onun hakkındaki her şey değişiyor ve genç bir kahraman oluyor.

Erkekteki umut yalnızca sevdiği kişinin davranışlarına dayanıyor; yorumlamak için bundan daha kolay hiçbir şey yoktur. Kadınlarda umudun, belirlenmesi çok zor olan ahlaksal görüşlere dayanması gerekmektedir. Erkeklerin çoğu tüm kuşkuları yokediyor gibi gördükleri aşkın bir kanıtını isterler; kadınlar böyle bir kanıtı bulacak kadar şanslı değillerdir; ve yaşamda şöyle bir mutsuzluk vardır: sevgililerden birinin güvenliğini ve mutluluğunu oluşturan şey diğer sevgilinin tehlike içinde olmasına ve aşağılanmasına yolaçar.

Aşkta erkekler ruhun gizli acısının tehlikesini yaşarlar, kadınlar halkın alaylarına maruz kalırlar; kadınlar daha çekingendirler ve zaten kamuoyunun ilgisi onların üzerinde çok daha fazladır.

Kadınların bir an için yaşamlarını sergilemeleri, kamuoyunu etkilemek için emin bir yol değildir.

O halde kadınların çok daha fazla güvensiz olmaları gerekmektedir. Alışkanlıkları nedeniyle, aşkın doğumunun dönemlerini oluşturan tüm entellektüel hareketler kadınlarda daha yumuşak, daha ürkek, daha yavaş ve daha az kararlıdır; o halde değişmezliğe daha çok eğilim vardır; kadınların başlamış bir kristalleşmeden daha zor vazgeçmeleri gerekir.

Sevgilisini gören bir kadın hızlıca düşünür veya kendini sevmenin mutluluğuna bırakır. Eğer sevgilisi en ufak bir saldırıda bulunursa, acı bir şekilde bu mutluluktan yoksun kalır çünkü silahlara doğru koşmak için tüm zevklerin terkedilmesi gerekiyor.

Sevgilinin rolü daha basit; sevdiği kadının gözlerine bakıyor, tek bir gülümseyiş onu mutluluğun tepesine çıkarabiliyor ve sürekli bunu elde etmeye çalışıyor. Bir erkeği ulaşılacak yerin uzunluğu küçültür; bu uzunluk aksine kadının gururunu oluşturur.

Bir kadının sevme ve tüm bir yıl tercih ettiği erkeğe yalnızca on veya on iki sözcük söyleme gücü vardır. Kalbinin derinliğinde aşığını kaç kez gördüğünün notunu tutar; onunla iki

kez gösteriye, iki kez akşam yemeğine gitmiştir, erkek onu gezintide üç kez selamlamıştır.

Bir akşam, küçük bir oyunda, onun elini öpmüştür; bundan sonra artık hiçbir nedenle ve hatta basit görünme pahasına elinin öpülmesine izin vermediği görülmektedir.

Dokuzuncu Bölüm

Soğuk olmak için tüm gücümü harcıyorum. Söyleyeceği çok şeyi olduğuna inanan kalbime sessizliği zorla kabul ettirmek istiyorum. Bir gerçeği not ettiğimi zannettiğim sırada her zaman bir iç çekmeden başka hiçbir şeyi yazmadığım korkusuna kapılıyorum.

Onuncu Bölüm

Kristalleşmenin kanıtı olarak aşağıdaki anekdotu anımsatmakla yetineceğim.

Genç bir kız askerden dönen akrabası Edouard'ın en yüksek rütbeye ulaşmış genç bir erkek olduğunu duyar; onun kendisini sevdiğini söylerler; ama onu ailesinden istemeden önce muhtemelen görüşmek isteyecektir. Kilisede genç bir yabancı görür, ona Edouard olarak hitap edildiğini duyar, artık yalnızca onu düşünmeye başlar, onu seviyordur. Sekiz gün sonra gerçek Edouard gelir, bu kişi kilisede gördüğü kişi değildir, sararır ve onu bu erkekle evlenmeye zorlarlarsa sürekli mutsuz olacağını düşünür.

İşte kafa bakımından yoksul olanların aşkın akıldışılığı diye adlandırdıkları şeylerden biri.

Cömert bir erkek, mutsuz bir genç kızı en hoş iyiliklerle doldurur; artık daha fazla erdeme sahip olunamazdı ve aşk

doğuyordu, ama erkek üstünkörü onarılmış bir şapka kullanıyordu ve kız onun ata iyi binemediğini görmüştü; genç kız, içini çekerek, erkeğin ona gösterdiği yakınlığa yanıt veremeyeceğini itiraf ediyordu.

Bir erkek çok onurlu bir kadına kur yapar; kadın bu kişinin önceden fiziksel rahatsızlıklar geçirdiğini öğrenir: bu kişi onun için çekilmez biri haline gelir. Bununla birlikte, ona kendini vermeme konusunda hiçbir kararı da yoktur ve bu gizli rahatsızlıklar hiçbir şekilde onun ruhuna ve sevimliliğine zarar vermez. Burada aşkın doğmamasının nedeni yalnızca kristalleşmenin olanaksız hale gelmesidir.

Bir insan varlığının zevkle sevdiği kişiyi tanrısallaştırma ile meşgul olması için sevgilisinin olabilir tüm ilişkiler içinde değil şimdi gördüğü tüm ilişkiler içinde ona mükemmel görünmesi gerekir. Ona her bakımdan mükemmel görünmesi ancak ikinci kristalleşmenin sürdüğü birkaç günden sonra gerçekleşebilir. O halde bu çok basittir, mükemmelliği sevdiği kişide görmek için bu mükemmellik fikrine sahip olmak yeterlidir.

Güzelliğin hangi bakımdan aşkın doğuşunda gerekli olduğu görülmektedir. Çirkinliğin engel oluşturmaması gerekmektedir. Aşık, gerçek güzelliği düşünmeden hemen olduğu şekilde metresini güzel bulmayı başarır.

Gerçek güzelliği oluşturan çizgiler, bunları görseydi, ona bir rakamıyla ifade edeceğim bir mutluluk miktarı sağlayacaktı, buna karşın metresinin gerçekte varolan çizgileri ona bin rakamıyla ifade edeceğim bir mutluluk miktarı sağlamaktadır.

Aşkın doğumundan önce güzellik alamet olarak gereklidir; güzellik, sevilecek kişiye söylendiği duyulan övgülerle kişiyi bu tutkuya hazır hale getirir. Çok yoğun bir hayranlık en küçük umudu kesin hale getirir.

Zevk aşkında ve belki de tutkulu aşkın ilk beş dakikasında, bir aşık edinen kadın, kendisinin sevgilisini nasıl gördüğünden çok diğer kadınların bu erkeği nasıl gördüklerine önem verir.

Buradan prenslerin ve subayların başarılarına geliyoruz. XIV. Louis'nin sarayının güzel kadınları prense aşıktılar.

Hayranlık olduğundan emin olmadan umut için olanaklar sağlamaktan kaçınmak gerekiyor. Bu şekilde aşkı olanaksız hale getirecek veya en azından ben aşkının kırıcı sözüyle iyileştirilebilecek tatsızlığın doğmasına neden olunur.

Budalaya sempati duyulmaz, her gelen insana gülümsemek de onu sevmek anlamına gelmez; buradan, dünyada bir kurnazlık cilasının gerekliliği sonucuna varıyoruz; bu, tavırların asaletini gösterir. Değersizleşmiş bir bitkiden gülüş bile toplanamaz. Aşkta, kendimizi beğenmişliğimiz kolay bir zaferi küçümser, ve her durumda erkek ona sunulan şeyin bedelinin abartılmasına bağlı değildir.

Onbirinci Bölüm

Kristalleşme bir kez başladıktan sonra, sevilen kişide keşfedilen her yeni güzelliğin tadı zevkle çıkarılır.

Ama güzellik nedir? Size zevk verecek olan yeni bir istidattır.

Her bireyin zevkleri farklı olup çoğu zaman birbirlerine zıttır: bu, bir kişi için güzel olan şeyin diğeri için çirkin olmasını çok iyi açıklamaktadır.

Güzelliğin doğasını keşfetmek için, her bireyin zevklerinin doğasının ne olduğunu araştırmak uygun olur; örneğin Del Rosso'ya bazı düşüncesizce hareketlere katlanan ve gülümseyişleriyle çok zevkli şeylere izin veren bir kadın gerekmektedir; her an fiziksel zevkleri hayal eden ve aynı zamanda hem Del Rosso'nun incelik tarzını uyandıran ve hem de onun kendisini soymasına izin veren bir kadın.

Del Rosso'nun görünürdeki aşk anlayışı fiziksel aşktır ve Lisio'nunki tutkulu aşktır. Güzellik sözcüğü üzerinde anlaşamamalarından daha doğal bir şey olamaz.

Keşfettiğiniz güzellik bu durumda size zevk verecek yeni bir elverişlilik olduğu ve zevklerin kişiler gibi değişken olduğu için her insanın kafasında oluşan kristalleşme bu insanın zevk lerinin rengini taşıması gerekir.

Bir erkeğin metresinin kristalleşmesi veya onun GÜZELLİĞİ, onunla ilgili olarak art arda oluşturabildiği tüm arzuların tüm tatmin edilişlerinin kolleksiyonundan başka bir şey değildir.

Onikinci Bölüm
Kristalleşmenin Devamı

Sevilen kişide keşfedilen her yeni güzellikten neden zevkle yararlanınız?

Bunun nedeni, her yeni güzelliğin bize bir arzunun tam ve dolu bir tatminini sunmasıdır. Onu sevecen görmek istiyorsunuz, o artık sevecendir; daha sonra onun Corneille'in Emilie'si gibi gururlu olmasını istiyorsunuz ve muhtemelen nitelikleri uygun olmasa da o anında önünüze Romalı bir ruha sahip olarak çıkıyor. İşte aşkın tutkuların en güçlü olmasının nedeni. Diğer tutkularda, arzuların soğuk gerçeklerle uyuşması gerekir; burada, arzulara göre biçimlenmek zorunda olan gerçeklerdir; o halde bu tutkuda şiddetli arzular en büyük zevklere sahip olurlar.

Etkisini özel zevklerin tüm tatminleri üzerine yayan mutluluğun genel koşulları vardır.

1) Kadın size malınız gibi görünür, çünkü yalnız siz onu mutlu edebilirsiniz.

2) O, sizin değerinizin ölçüsüdür. Bu koşul I. François'nın ve II. Henri'nin kibar ve şövalye olan saray çevresinde ve XV. Louis'nin şık saray ortamında çok önemliydi. Anayasal ve akılcı bir yönetim içinde kadınlar bu etkili konumlarını kaybetmişler dir.

3) Hayalperest kalpler için, kadın ne kadar yüce bir ruha sahipse, onun kollarında bulacağınız zevk o kadar olağanüstü ve basit görüşlerin çirkefliğinden o kadar çok kurtulmuş olacak tır.

On sekiz yaşındaki genç Fransızların çoğu J. J. Rousseau'nun öğrencisidirler; bu mutluluk koşulu onlar için önemlidir.

Mutluluk arzusu için bu kadar umut kırıcı olan bu işlemlerin ortasında insan aklını yitirir.

En bilge insan, sevdiği andan itibaren hiçbir nesneyi olduğu şekliyle göremez. Kendi avantajlarının azlığını abartır ve sevdiği kişinin en küçük özelliklerini gözünde büyütür. Kaygılar ve umutlar anında hayalperest bir yapıya bürünürler. Seven kişi artık hiçbir şeyi rastlantıya bırakmaz; olasılık duygusunu kaybetmiştir; hayal edilen bir şey mutluluğu üzerindeki etkisiyle gerçekten varolan bir şeydir.

İnsanın aklını kaybettiğinin ürkünç bir belirtisi şudur: gözlemlenmesi zor olan küçük bir şeyi düşünürken onu beyaz olarak görüyorsunuz ve onu aşkınızın lehine bir belirti olarak değerlendiriyorsunuz; bir süre sonra onun siyah olduğunu farkediyorsunuz ve onu da aşkınızın lehine bir şey olarak görüyorsunuz.

Bu durumda öldürücü belirsizliklerin pençesine düşen bir ruhun acilen bir dosta gereksinimi vardır; ama bir aşık için artık hiçbir dost kalmamıştır.

Onüçüncü Bölüm

İlk Adım, Yüksek Sosyete, Mutsuzluklar

Aşk tutkusunda en şaşırtıcı olan şey ilk adımdır, bir erkeğin kafasında gerçekleşen değişimin saçmalığıdır.

Yüksek sosyete, parlak şenlikleriyle, bu ilk adımı destek leyerek aşka hizmet eder.

Basit beğeniyi (1) sevecen beğeniye (2) dönüştürmekle işe

başlar: Ona öpücükler vermek ne büyük zevktir, vs.

Binlerce mumla aydınlatılmış bir salondaki hızlı bir vals, genç kalplerin içine çekingenliği yokeden bir coşku verir, güç lerin bilincini arttırır ve sonunda onlara sevme cesaretini verir. Çünkü çok sevilebilecek bir kişiyi görmek yeterli değildir; aksine aşırı sevilebilirlik sevecen ruhların cesaretini kırar.

Bir kraliçe ilk adımı atmadıkça kim ona aşık olmayı aklından geçirebilir?

O halde hiçbir şey, can sıkıcı bir yalnızlıkla çok ender olan ve uzun zamandır arzulanan bazı baloların karışımından daha fazla aşkın doğuşuna uygun değildir; bu, kızları olan iyi annelerin tercih ettikleri bir yöntemdir.

Fransa'nın saray çevresinde bulunan ve bana göre 1780'den sonra varolmayan gerçek yüksek sosyete, kristalleşme çalışmasına gerekli olan yalnızlık ve boş zamanı hemen hemen olanaksız hale getirdiği için aşka pek uygun değildi.

Saray çevresinin yaşamı çok sayıdaki nüansı görme ve uygulama alışkanlığı sağlıyor ve en küçük nüans bir hayranlığın ve bir tutkunun başlangıcı olabiliyor.

Aşka özgü mutsuzluklar başka mutsuzluklara karıştığı zaman (eğer metresiniz gururunuzsa, kişisel saygınlık duygularını kırmasından kaynaklanan kendini beğenmişlikle ilgili mutsuzluklar; sağlık, para, politik zulüm, vs. mutsuzlukları), aşkın aksiliklerle artması yalnızca görünüştedir; hayali başka şeyle uğraştırdıkları için, umut eden aşkta kristalleşmeleri ve mutlu aşkta küçük kuşkuların doğmasını engellerler. Aşkın yumuşaklığı ve çılgınlığı, bu mutsuzluklar kaybolduğu zaman geri gelirler.

Mutsuzlukların hafif veya duygusuz karakterlerde aşkın doğuşunu kolaylaştırdığına dikkat edin; ve aşkın doğuşuna göre mutsuzluklar daha önceye aitse, yalnızca hüzünlü imgeler sunan yaşamın diğer durumlarından bıkmış olan hayalin kendini kristalleşmeye bırakmasıyla aşkı desteklerler.

Ondördüncü Bölüm

İşte yalnızca yıllar boyunca tutkuyla ve alt edilemez engel lerle engellenen bir aşkla sevmiş olmaktan dolayı yeteri kadar mutsuz olan insanlara sunduğum dikkat çekici bir olay.

Doğada ve sanatlarda çok güzel olan bir şeyi görme, bir yıldırım hızıyla sevilen kişinin anısını canlandırır. Bunun nedeni, Salzbourg madenindeki elmaslarla bezenmiş ağaç dalındakine benzer bir mekanizmayla, dünyada güzel ve yüce olan her şey sevilen kişinin güzelliğinin bir parçası haline gelir ve o andaki öngörülmemiş olan mutluluk gözlerin yaşlarla dolmasına neden olur. Bu şekilde güzellik aşkı ve aşk karşılıklı olarak birbirlerini canlandırırlar.

Yaşamın mutsuzluklarından bir tanesi de, sevilen kişiyi görmenin ve onunla konuşmanın mutluluğunun belirgin bir anı bırakmamasıdır. Ruh görünürde, heyecanlarla o kadar allak bullak olmuştur ki bu heyecanlara neden olan ve onlara eşlik eden şeye dikkat edememiştir. Ruh duygunun kendisidir. Bunun nedeni belki de bu zevklerin keyfi anımsamalar yoluyla tüketilememesi, ve herhangibir şeyin bizi, sevdiğimiz kadına hasrettiğimiz düşümüzden çekip çıkardığı ve yeni başka bir ilişkiyle onu daha güçlü bir şekilde anımsattığı andan itibaren bu zevklerin büyük bir güçle yenilenmesidir.

Aşk düşü kaydedilemez. İyi bir romanı her üç yılda bir aynı zevkle yeniden okuyabileceğimi farkediyorum. Eğer hiçbir şey hissetmiyorsam, böyle bir roman o an beni yöneten veya fikirlerime değişiklik getiren ince zevke uygun duygular verir. Aynı şekilde zevkle aynı müziği dinleyebilirim ama belleğin burada yer almaya çalışması gerekmez. Etkilenmesi gereken yalnızca hayaldir; eğer bir opera yirminci temsilde daha büyük bir zevk veriyorsa bunun nedeni ya müziğin daha iyi kavranması ya da ilk günkü duygunun anımsanmasıdır.

Bir romanın insan kalbinin bilgisi için öne sürdüğü yeni görüşlere gelince, eskileri çok daha iyi anımsıyorum; hatta on-

ları sayfa kenarlarına not edilmiş olarak bulmayı seviyorum. Ama, hiçbir şekilde romanın gerçek zevki olan düşte değil de insan bilgisinde ilerlerken bu tür zevk romanlara uygulanabilir. Bu düş kaydedilemez. Onu kaydetmek, onu bugün için öldürmektir çünkü zevkin felsefik incelemesinin içine düşülür; bu aynı zamanda onu daha kesin olarak gelecek için öldürmektir çünkü hiçbir şey anıya başvurma kadar hayali sakatlamaz.

Canlı bir imgelemi olan her büyük şair çekingendir yani insanların tatlı düşlerine getirebilecekleri rahatsızlıklar ve kesintiler için kaygı duyar. İnsanlar kaba zevkleriyle şairi iğrenç balçığa sokmak için onu Armide bahçelerinden çekip çıkarmaya çalışırlar ve ancak kendilerinden tiksindirerek onun dikkatini çekebilirler. Büyük sanatçı ruhunu dokunaklı düşlerle besleme alışkanlığıyla ve basit olan için duyduğu tiksinti ile aşkın çok yakınındadır.

Bir insan ne kadar büyük sanatçı ise, basamak olarak ünvanları ve madalyaları o kadar çok arzulamak zorundadır.

Onbeşinci Bölüm

En şiddetli ve en çok engellenen tutkunun ortasında, birdenbire artık sevmediğinin zannedildiği anlarla karşılaşılır; bu, denizin ortasındaki bir tatlı su kaynağı gibidir. Artık metresini düşünmekten hemen hemen hiçbir zevk almaz; ve sertlikleri altında ezilmesine rağmen, yaşamda hiçbir şeye ilgi duymamaktan dolayı insan kendini hâlâ daha mutsuz hisseder. En hüzünlü ve en umut kırıcı hiçlik, kuşkusuz çalkantılı olan ama tüm dünyayı yepyeni, tutkulu ve ilginç bir görünüm içinde sunan bir biçemden sonra gelir.

Bunun nedeni, sevdiğiniz kişiye yaptığınız son ziyaretin sizi, başka bir kez, hayalinizin, onun duygular olarak verebileceği her şeyi yokettiği bir durumun içine sokmasıdır. Örneğin, bir soğukluk döneminden sonra, size daha az kötü davranıyor ve

başka bir döneme ait aynı işaretlerle sizin aynı umudu beslemenizi sağlıyor; tüm bunlar, o hiçbir şey ummazsa bile olabilir. Hayal kurma yolunda belleği ve onun hüzünlü öğütlerini bulduğu zaman, kristalleşme* anında durur.

Onaltıncı Bölüm

25 Şubat 1822

Bu akşam, müziğin, mükemmel olduğu zaman, kalbi, sevdiğinin varlığından zevk aldığı zaman içinde bulunduğu durumun tamamen aynısı içine soktuğunu hissettim; yani bu dünyada varolan görünür en canlı mutluluğu verdiğini hissettim.

Bu durum tüm insanlar için aynıysa, dünyadaki hiçbir şey aşka bu kadar hazır olmayacaktır.

Ama, mükemmel müziğin, mükemmel pandomim gibi, güncel olarak düşlerimin konusunu oluşturan ve kafama olağanüstü fikirler getirten şeyi düşünmeme yolaçtığını geçen yıl Napoli'de yazmışım; Napoli'de bu, Yunanlıları silahlandırma üzerineydi.

Oysa, bu akşam, Lady L.'nin büyük bir hayranı olmanın mutsuzluğunu gizleyemiyorum.

Ve belki de, her akşam operaya gitmeme rağmen, iki veya üç aylık yoksunluktan sonra, rastlamak mutluluğuna sahip olduğum mükemmel müzik, yalnızca önceden bildiğim bir etki-

---

* Öncelikle bu sözcüğü atmam veya edebi yetenek eksikliğiyle bunu başaramazsam, kristalleşme sözcüğünden hayalin belirli bir ateşini anladığımı sık sık anımsatmam önerildi. Ama bu sözcük çoğu zaman oldukça olağan olan bir şeyi anlaşılmaz kılıyor ve onu ayrı bir varlık haline getiriyor. Mutluluğa ulaşmak için kendini beğenmişlikten başka bir yol bilmeyen ruhlarda, bu ateşi yükseltmeye çalışan insanın kravatını takması ve her kendini kapıp koyvermeyi dışlayan binlerce ayrıntıya sürekli dikkat etmesi gerekiyor. Sosyetenin kadınları, nedeni yadsımakla veya görmemekle birlikte olayı kabul ediyorlar.

den başka bir şeyi oluşturmadı kafayı meşgul eden şeyi şiddetlice düşündürttüren kişiyi demek istiyorum.

4 Mart, 8 gün sonra.

Önceki gözlemi ne yoketmek, ne de onaylamak istemiyorum. Onu yazarken, onu kalbimde okuduğum kesin. Bugün onu kuşkulu hale getiriyorsam, belki de bunun nedeni, o zaman gördüğüm şeyin anısını kaybetmiş olmamdır.

Müziğin ve düşlenmesinin alışkanlığı kişiyi aşka hazır hale getirir. Sevecen ve hüzünlü bir hava, çok fazla dramatik olmaması ve imgelemenin, saf olarak aşkın düşlenmesini tahrik ederek, eylemi düşünmeye zorlamaması koşuluyla sevecen ve mutsuz ruhlar için zevklidir.

Sevdiğiyle iyi geçinen aşık, mutlu aşkın küçük kuşkularını ve eski hale gelişleri izleyen zevk anlarını çok doğru resmeden, Rossini'nin ünlü *Armida ve Rinaldo* düettosunun kendinden geçerek tadını çıkarır. Rinaldo'nun kaçmak istediği sırada çok şaşırtıcı bir şekilde tutkuların savaşını temsil eden düettonun ortasındaki enstrümantal parça, yüreğine fiziksel bir etki yapmış ve gerçekten onu etkilemiş gibi görünüyor. Burada gerçekten ne hissettiğimi söylemeye cesaret edemiyorum; Kuzey'in insanları arasında bir deli olarak değerlendirilirdim.

Onyedinci Bölüm
Aşk Tarafından Gözden Düşürülen Güzellik

Albecric bir yerde metresinden daha güzel olan bir kadına rastlıyor; matematiksel bir değerlendirme yapmama izin verilmesini rica ediyorum: yani çizgileri iki birim yerine üç birim mutluluk vadeden bir kadına rastlıyor (eksiksiz güzelliğin dört rakamıyla ifade edilen bir mutluluk miktarı verdiğini varsayıyorum).

Ona yüz birimlik mutluluk vadeden metresinin çizgilerini diğerlerininkine tercih etmesi şaşırtıcı mıdır? Hatta yüzünün küçük kusurları, örneğin bir su çiçeği izi, seven erkeğe acıma duygusu verir ve onu derin bir düşün içine fırlatır, bu kusurları başka bir kadında gördüğü zaman, metresindeki iz ne olacaktır? Bu su çiçeği izi onda binlerce duyguya neden olduğu, bu duygular çoğu zaman zevk verdiği ve hepsi de ilginç olduğu içindir ki, ne olurlarsa olsunlar, iz isterse başka bir kadının yüzünde olsun, bu izin görülmesiyle birlikte inanılmaz bir canlılıkla tazelenirler.

Bu şekilde çirkinlik tercih edilir ve sevilir hale gelirse, bunun nedeni bu olayda çirkinliğin güzellik olmasıdır. Bir erkek, çok zayıf ve su çiçeği izi olan bir kadın seviyormuş; bir gün kadın ölmüş. Üç yıl sonra Roma'da iki kadınla karşılaşmış, biri çok güzel, diğeri de zayıf ve çiçek izliymiş ve bu nedenle oldukça çirkinmiş, kadının çirkinliğini anılarıyla silmek için kullandığı sekiz günden sonra çirkin kadını sevmeye başlamış. Bir erkek bir kadınla karşılaşır ve çirkinliği onu şaşırtır; bir süre sonra, iddiası olmadığı için yüz ifadesi çizgilerinin kusurlarını unutturur, onu hoş bulur ve sevilebileceğine karar verir; sekiz gün sonra umutlanır, sekiz gün sonra da umutları ondan geri alınır, sekiz gün sonra da delirir.

Onsekizinci Bölüm

Tiyatroda halk tarafından beğenilen oyunculara karşı benzer şeye rastlanır; seyirciler artık oyuncuların sahip olabileceği gerçek güzelliğe veya çirkinliğe karşı duyarlı değillerdir. Le Kain, dikkat çekici çirkinliğine rağmen, insanlarda büyük tutkular yaratabiliyordu[1]; Garrick de birçok nedenle aynı avantajlı durumdaydı[2]; ama bunun nedeni öncelikle, çizgilerinin veya tavırları-

1 Henri Louis Cain, Le Kain diye anılır (1728-1778) Théatre Français'nin aktörü, yeteneğiyle olduğu kadar çirkinliğiyle ünlüydü.

2 David Garrick (1717-1779) İngiliz aktör ve dramatik yazar.

nın gerçek güzelliğinin artık görülmeyip bunun yerine çoğu zamandan beri hayal gücünün, bu kişilerin halka verdiği tüm zevklerin minnetine ve anısına, onlara vermeye alışkın olduğu güzelliğin görülmesidir; ve, örneğin, komik bir oyuncunun yüzü, oyuncu sahneye girdiği an güldürür.

"Français"ye ilk kez götürülen bir genç kız ilk sahnede Kain için belirli bir soğukluk hissedebilir; ama biraz sonra Le Kain onu güldürecek veya titretecektir; Tancrede veya Orosmane rollerine nasıl karşı konulabilir? Genç kız için çirkinlik hâlâ biraz farkedilse bile tüm bir seyirci topluluğunun kendinden geçişleri ve genç bir kalp üzerinde oluşturdukları etki çok kısa sürede çirkinliği örtecektir. Artık çirkinlikten geriye yalnızca sözcük kalacaktır ve hatta sözcük de kaybolacaktır çünkü Le Kain'in heyecanlı kadınlarının şöyle bağırdıkları duyulmaktadır: "Ne kadar güzel!"

Güzelliğin karakterin veya diğer bir anlatımla, ahlaksal alışkanlıkların ifadesi olduğunu ve bunun sonucu her türlü tutkudan bağışık olduğunu anımsayalım. Oysa bize gereken tutku dur; güzellik bize ancak bir kadın konusunda ve soğukkanlı olduğu şey üzerinde olasılıklar sunabilir; ve çiçek izli metresinizin bakışları tüm olasılıkları yokeden hoş bir gerçektir.

Ondokuzuncu Bölüm

Güzelliğin Dışında Kalan Şeylerin Devamı

Söyleyebilecekleri veya anlaşılmaya bıraktıkları şeyi acı verici bir çekingenlikle binlerce kez gözden geçiren, tinsel ve sevecen ama çekingen ve güvensiz bir duyarlılığa sahip kadınlar; bu kadınlar erkeklerdeki güzellik eksikliğine kolaylıkla uyum sağlıyorlar, ve bu, erkeklere aşkı vermek için hemen hemen bir engel oluşturmuyor.

Aynı ilkeyle, beğenilen ve sizi sertliklerle dolduran bir metresin güzellik derecesi için kayıtsız olunur. Artık hemen he-

men güzellik kristalleşmesi kalmaz; ve iyileştirici dostunuz size kadının güzel olmadığını söylediği zaman, bu görüş hemen hemen kabul edilir ve kişi büyük bir adım attığını zanneder.

Dostum cesur kaptan Trab bu akşam, bir zamanlar Mirabeau'yu gördüğünde hissettiği şeyi anlatıyordu.

Hiç kimse bu büyük insana bakarken tatsız bir duygu hissetmiyordu yani onu çirkin bulmuyordu. Çarpıcı sözlerine kapılındığı zaman dikkatli olunamıyordu, yalnızca yüzünde güzel olan şeye dikkat etmekten zevk alınıyordu. Hemen hemen hiçbir güzel çizgi olmadığından dolayı (heykel güzelliği veya resim güzelliği) başka tür bir güzellik biçiminde güzel olan şeye dikkat ediliyordu: bu, ifade güzelliğiydi. Dikkat çirkin olan her şeye gözlerini kapadığı sırada, renkli konuşursak, vasat olan en küçük ayrıntılara, örneğin uzun saçlarının güzelliğine coşkuyla saplanıyordu; boynuzları olsaydı, onlar da güzel bulunacaktı.

Güzel bir dansözün her akşamki varlığı, Opera'nın balkonunu dolduran bıkkın veya hayalden yoksun ruhlara zorlama bir dikkat verir. Çekici, gözüpek ve yalın hareketleriyle fiziksel aşkı uyandırır ve onlara belki de hâlâ mümkün olan tek kristalleşmeyi verir. Sokakta bir bakışla bile onurlandırılmayan çirkin yüzlü bir kadın, çoğu zaman sahnede görünüyorsa, çok önem verilen biri haline gelir. Geoffrey, tiyatronun kadınların yükselme aracı olduğundan sözetmektedir. Bir dansöz ne kadar ünlü ve yıpranmışsa o kadar değerlidir: buradan kulislerde söylenen atasözüne geliyoruz: "Kendini bir erkeğe verememiş kadın kendini satar". Bu kızlar tutkularından bir kısmını aşıklarından çalarlar ve kırgınlık aşkına pek uygundurlar.

Her akşam iki saat süresince en soylu duyguları dile getirerek seyredilen ve başka bir şekilde tanınmayan, çizgilerinde şaşırtıcı hiçbir şey olmayan bir aktrisin fizyonomisine yüce veya hoş duyguları bağlamamak nasıl mümkün olur? Sonunda onun tarafından kabul edilindiği zaman, çizgileri size o kadar hoş duyguları anımsatır ki onu çevreleyen gerçek, eskiden ne kadar az soylu olursa olsun, anında romantik ve dokunaklı bir

renge bürünür.

"Bu sıkıcı Fransız trajedisine düşkün olduğum ilk gençliğimde, Matmazel Olivier ile yemek yeme mutluluğuna sahip olduğum zaman, her an kalbim saygıyla dolu olarak, kendimi bir kraliçe ile konuşuyormuş gibi buluyordum; ve gerçekte, onun yanında bir kraliçeye mi yoksa bir genç kıza mı aşık olduğumu hiçbir zaman bilemedim."

Yirminci Bölüm

Tutkulu aşkı hissedemeyen erkekler, belki de güzelliğin etkisini en güçlü olarak hisseden insanlardır; güzellik, en azından kadınlardan alabilecekleri en güçlü izlenimdir.

Uzaktan sevdiği kişinin beyaz satenli şapkasının neden olduğu kalp çarpıntısını hisseden erkek, dünyanın en büyük güzelliğinin yaklaşmasının onda bıraktığı soğukluktan şaşkına döner. Diğer insanların coşkularını gözlemlerken bir üzüntü duygusuna bile sahip olabilir.

Çok güzel olan kadınlar ikinci gün daha az şaşırtırlar. Bu, büyük bir mutsuzluktur, bu kristalleşmeyi durdurur. Değerleri herkes tarafından görülebilir olduğu ve dekor oluşturduğu için, aşıklarının listesinde daha fazla aptal, prens, milyoner, vs. vardır.

Yirmibirinci Bölüm
İlk Görüş Üzerine

Hayalperest bir ruh sevecen ve güvensizdir, hatta bunun en saf ruh olduğunu bile söyleyebilirim. Kuşku duymadan güvensiz olabilir; yaşamında çok fazla düş kırıklığı ile karşılaşmıştır! O halde bir erkeğin sunuluşunda resmi ve öngörülmüş olan her şey hayali ürkütür ve kristalleşme olasılığını azaltır. Aksine aşk, ilk görüşteki romansılıkta zafere ulaşır.

Hiçbir şey bundan daha yalın değildir; uzun süre olağanüstü bir şeyi düşündürttüren şaşırma, kristalleşme için gerekli olan beyinsel devinimin yarısıdır.

Seraphine'in aşklarının başlangıcından bir bölüm aktaracağım (*Gil Blas*, cilt II, s.142). Don Fernando, engizisyonun adamları tarafından izlendiği zamanki kaçışını anlatıyor... "Derin bir karanlığın içinde birkaç yolu geçtikten sonra, yağmur sicim gibi yağıyordu, kapısını açık bulduğum bir dükkanla karşılaştım; içeri girdim, ve oranın tüm görkemini farkettiğim zaman ... salonun bir tarafında yarı açık bir kapı gördüm; onu da açtım ve yalnızca sonuncusunun aydınlık olduğu bir odalar dizisi ile karşılaştım. "Ne yapmalıyım?" dedim kendi kendime... Merakıma karşı koyamıyordum. İlerledim, odaları geçtim ve ışık olan daha doğrusu mermer bir masa üzerinde gümüş bir şamdan içinde yanan bir mumun aydınlattığı odaya vardım... Sıcak nedeniyle örtülerinin yarı açık olduğu bir yatağa göz attığım zaman tüm dikkatimi ele geçiren bir kişi gördüm, bu kişi gökgürültüsüne rağmen derin bir uykuya dalmış genç bir kadındı... Yanına yaklaştım... Tutulduğumu hissettim... Onu seyrederken duyduğum zevkten kendimden geçtiğim sırada uyandı.

"Odasında ve gecenin ortasında hiç tanımadığı bir erkeği görmekten dolayı duyduğu şaşkınlığı düşünün. Beni gördüğünde titremeye başladı ve bir çığlık attı... Onu teskin etmeye çalıştım ve önünde diz çökerek: "Madame", dedim "hiçbir şeyden endişelenmeyiniz." Kızlarını çağırdı... Bu küçük hizmetçinin varlığından biraz cesaret bularak, kurum satarak kim olduğumu falan sordu."

İşte unutulması kolay olmayan ilk görüş. Aksine, bugünkü geleneklerimizde, genç kıza geleceğinin resmi ve neredeyse duygusal sunuluşundan daha aptalca olan ne vardır! Bu yasal fahişelik edebi şok etmeye kadar gitmektedir.

"Bu öğleden sonra, 17 Şubat 1790'da bir evlilik törenine tanık oldum. Bu törende, onurlu olarak ün yapmış insanların, saygıdeğer bir topluluğun, sağlıksız, itici, namussuz, aptal ama

zengin bir yaşlı olan ve sözleşmeyi imzaladığı bugün ancak üçüncü kez gördüğü M.R.'nin eşi olma avantajını elde eden güzel, zeki, erdemli genç bir kız olan Matmazel Marille'in mutluluğunu kutladıklarını gördüm."

"Eğer bir şeyler rezil bir çağı belirtiyorsa, bu, buna benzer bir zaferin konusudur, böyle bir sevincin gülünçlüğüdür ve aynı toplumun zavallı aşık genç kadının en küçük bir düşüncesizliği üzerine horgörüsünü bol bol boşaltmasını sağlayan, erdemli geçinen vahşettir." (Chamfort, IV, 155)

İçinde uygun bir tarzda davranmanın sözkonusu olduğu tören adı altındaki her şey, yapmacık ve önceden belirlenmiş bir şey olma özelliğiyle hayali felce uğratır ve onu ancak törenin amacına ters ve gülünç olan şeyler için uyanık tutar; buradan, en küçük alayın büyülü etkisi ortaya çıkar. Nişanlısının resmi sunuluşu sırasında acı veren bir çekingenlikle ve utangaçlıkla dolu olan zavallı bir genç kız oynadığı rolden başka bir şeyi düşünemez; bu da hâlâ hayali boğmanın emin bir yoludur.

İki yıldan beri beğenilen bir erkeğe kendini bırakmak yerine yalnızca iki kez görülen bir erkekle kilisede söylenen Latince üç sözcükten sonra yatağa girmek edebe çok daha aykırıdır. Ama ben saçma bir dille konuşuyorum.

Bugünkü evliliklerimizi izleyen mutsuzluğun ve kötülüklerin zengin kaynağı Katolikliktir. Katoliklik, genç kızlar için evlilikten önce özgürlüğü ve aldatıldıkları veya daha doğrusu onlara yaptırtılan tercihle aldatıldıkları zaman boşanmayı imkansız hale getiriyor. Almanya'ya, iyi evliliklerin olduğu ülkeye bakınız; sevimli bir prenses (Sagan düşesi), tüm onuruyla dördüncü kez evlendi ve düğüne, arasının çok iyi olduğu önceki üç eşini de davet etmeyi unutmadı. İşte aşırılık; ama bir kocanın kötülüklerini cezalandıran bir boşanma binlerce kötü evliliği önler. En hoş olanı da Roma imparatorluğunun en fazla boşanmanın görüldüğü ülkelerden biri olmasıdır.

Aşk, ilk görüşte, bir erkeğe hem saygı duyulacak ve hem de şikayet edilecek bir şeyi gösteren bir fizyonomiyi sever.

Yirmiikinci Bölüm
Hayranlık Üzerine

Çok ince ruhlar çok fazla merak ve önyargıya neden olurlar; bu durum özellikle tutkuların kaynağı olan kutsal ateşin söndüğü ruhlarda görülür, ve bu en ölümcül belirtilerden biridir. Hayata atılan okullularda da hayranlık vardır. Yaşamın iki ucunda, az veya çok duyarlılıkla, olayların doğru etkisini hissetmeyle, olayların vermesi gereken doğru duyguyu hissetmeyle kolayca buluşulamaz. Aşırı ateşli veya zaman zaman ateşli olan bu ruhlar, kredili aşık olarak, nesneleri beklemek yerine onların üstüne atlamaktadırlar.

Nesnelerin doğasının sonucu olan duygunun kendilerine ulaşmasından önce, nesneleri uzaktan ve onları görmeden önce, kendilerinde tükenmez bir kaynağını buldukları bu hayali çekicilikle kaplıyorlar. Daha sonra, yaklaşırken onları oldukları şekilde değilde kendilerinin oluşturdükları şekilde görüyorlar ve bu hayali görüntüyle kendilerinden geçerken, bu nesnenin kendilerinden geçirttiğini zannediyorlar. Ama bir gün, tüm masrafları karşılamaktan bıkılıyor, hayran olunan kişinin tüm bunlara değmediği farkediliyor; hayranlık bitiyor ve ben aşkının hissettiği başarısızlık, çok fazla değer verilen kişiye karşı haksızlığa neden oluyor.

Yirmiüçüncü Bölüm
Yıldırım Aşkı

Bu gülünç sözcüğü değiştirmek gerekirdi; buna rağmen bu olay var. Sevimli ve asil Wilhelmine'in, Berlin'in güzellerinin umutsuzluğuyla, aşkı küçümsediğini ve çılgınlıklarıyla alay ettiğini gördüm.[1] Gençlik, kafa, güzellik, her türlü özelliğe sahip

1 Wilhelmine de Griesheim, Stendhal'in Brunswick'de aşık olduğu ve "Günlük"ünde Mina veya Minette olarak adlandırdığı kadın. Bu bölümde anlatılan

olan bu kadına tüm niteliklerini geliştirme olanağını veren sınırsız zenginlik, dünyaya buna tamamen layık bir kişiye uygun görülen eksiksiz mutluluğun çok ender bir örneğini sunmak için doğayla elbirliğiyle çalışmış gibi görünüyor. Yirmi üç yaşın da; saray çevresinde uzun zamandan beri en yüksek soya özgü ünvanları reddetmişti; alçakgönüllü ama sarsılmaz olan erdemi örnek olarak anlatılıyordu ve onun dikkatini çekme konusunda umutsuzluğa düşen çok hoş erkekler yalnızca dostluğunu kazanmaya çalışıyorlardı. Bir akşam Prens Ferdinand'ın düzenlediği bir baloya gider, genç bir subayla danseder.

"O andan itibaren, diye yazıyor bir dostuna, kalbimin ve benim efendim oldu ve bu öyle bir noktaya vardı ki, eğer Herman'ı görmenin mutluluğu varlığın kalan kısmını düşünmeme izin verseydi bu beni korkuyla doldururdu. Tek düşüncem, bana önem verip vermediğini gözlemlemekti.

"Bugün hatalarıma bulabildiğim tek avuntu yüksek bir gücün benden ve aklımdan alıp götürdüğü yanılsamayla oyalanmış olmamdır. Hiçbir sözle, gerçeğe yaklaşan bir biçimde, tüm varlığımın düzensizliğinin ve altüst oluşunun hangi noktaya kadar gittiğini betimleyemem. Hangi çabuklukla ve hangi şiddetle ona doğru sürüklendiğimi düşündüğüm zaman yüzüm kızarıyor. Sonunda benimle konuştuğu zaman ilk sözü "beni beğeniyor musunuz" olsaydı, ona "evet" yanıtını vermeme gücüne sahip olamazdım. Bir duygunun sonuçlarının aynı anda hem bu kadar ani ve hem de bu kadar öngörülemez olacağını düşünemezdim. Bu öyle bir noktaydı ki zehirlendiğimi düşündüm.

öykünün trajik sonucu "Aşk Üzerine"den birkaç yıl önce yazılmış olan "İtalya'da Resmin Tarihi"nin bir sayfasında yazılanlarla birleştirilebilir:

"Bayrağı, resmi bilen kişilerin acı eleştirilerine ve başka türlü hisseden insanların saygıdeğer eleştirilerine bırakıyorum. Onlar için değil yalnızca senin için yazıyorum, asil Wilhelmine. Artık burada değilsin ve adını anmaya cesaret ediyorum! Ama belki de ormanın ortasında, manastırın içindeki küçük evin seninkine benzer bir ruha pay olarak düşmüştür. Ne kadar bilinmezdin! Senin yanında ne güzel günler geçirdim! Sen yalnızca tüm kadınların en güzeli ve en sessiziydin!..."

"Ne yazık ki, siz ve herkes, sevgili dostum Herman'ı sevdiğimi biliyordunuz: pekala, on beş dakika içinde benim için çok değerli hale geldi, ve o andan sonra daha fazla değerli olamazdı. Tüm hatalarını görüyordum ve beni sevmesi koşuluyla hepsini affediyordum.

"Onunla dansettikten çok az sonra kral gitti; görevli olan Herman onunla birlikte gitmek zorunda kaldı. Onunla birlikte dünyadaki her şey benim için yok oldu. Artık onu görmemekten dolayı altında ezildiğimi hissettiğim aşırı sıkıntıyı betimlemeye çalışmam boşuna olacaktır. Bu sıkıntı ancak kendimle başbaşa kalma arzumun yoğunluğuyla denkleşmişti.

"Sonunda çıkabildim. Evime kapandıktan sonra tutkuma karşı gelmek istedim. Başardığımı zannettim. Ah! sevgili dostum kendimi iffetli görebilme zevkini o akşam ve onu izleyen günlerde o kadar pahalı ödedim ki!"

Okunan satırlar gerçek bir olayın öyküsüdür, çünkü bir veya iki ay sonra zavallı Wilhelmine dış görünümünden farkedilecek kadar mutsuzdu. Kendi veya aşığı tarafından zehirlenerek onu bu kadar genç ve bu kadar trajik biçimde öldüren mutsuzlukların bu uzun serisinin başlangıcı böyleydi. Bu genç subayda tüm görebildiğimiz şey, çok iyi dansetmesiydi; çok neşeli, kendine güvenen, büyük bir iyilik havası olan ve kızlarla yaşayan biriydi; zaten, asaleti yeniydi, oldukça yoksuldu ve saraya pek gelmezdi.

Yaşamın rastlantılarına karşı, yalnızca güvensizlik değil, aynı zamanda güvensizlikten usanç ve adeta cesaretin sabırsızlığı gereklidir. Sevmeden yaşamaktan sıkılmış, kendine rağmen inanmış, başka kadınlar örneğiyle yaşamın tüm kaygılarını aşmış, gururun hüzünlü mutluluğundan hoşnutsuz olan ruh, farkında olmadan kendine ideal bir model oluşturur. Bir gün o modele benzeyen bir varlıkla karşılaşır, kristalleşme nesnesini onda uyandırdığı rahatsızlıkla tanır ve her zaman için yazgısının efendisine uzun zamandan beri düşlediği şeyi hasreder.

Bu mutsuzluğa maruz kalan kadınlar tutkunun dışında se-

vemeyecek kadar yüksek ruha sahiptirler. Çapkınlık noktasına kadar alçalabilselerdi bundan kurtulabilirlerdi. Yıldırım aşkının din kitabının erdem diye adlandırdığı şeyin ve mükemmelliğin tekbiçimliliğinin verdiği sıkıntının gizli bir bıkkınlığından kaynaklanması gibi, bu aşkın çoğu zaman toplumda kötü kişiler diye adlandırılanlar üzerine düştüğüne inanmam gerekiyor.

Yıldırım aşkını ender hale getiren şey, bu şekilde önceden seven kalbin kendi durumu hakkında çok ufak bir duyguya sahip olmasıyla birlikte yıldırım aşkının ortadan kalkmasıdır.

Mutsuzluklarla güvensiz hale gelen bir kadın ruhun bu başkaldırışına uygun değildir. Hiçbir şey, kadınlar tarafından önceden bu aşkın konusu olması gereken kişiye yapılan övgüler gibi yıldırım aşkını kolaylaştırmaz.

Aşk serüvenlerinin en komik kaynaklarından biri de yanlış yıldırım aşklarıdır. Canı sıkılan ama duyarlı olmayan bir kadın bir akşam boyunca kendini ömür boyu sürecek bir aşka tutulduğunu sanır. Sonunda hayalinin peşinden koştuğu büyük ruh devinimlerinden birini bulmakla övünür. Ertesi gün nereye gizleneceğini ve özellikle önceki gün sevdiği mutsuz kişiyi nasıl bertaraf edeceğini bilemez.

Zeki insanlar görmesini yani bu yıldırım aşklarını kendi yararlarına kullanmasını bilirler.

Fiziksel aşkın da kendi yıldırım aşkları vardır. Dün Berlin'in en güzel ve en kolay kadınının, birlikte içinde bulunduğumuz arabasında birdenbire kıpkırmızı olduğunu gördük. Yakışıklı teğmen Findorff oradan geçiyordu. Derin düşlerin, tedirginliğin içine düşmüştü. Akşam, bana çılgınlıkları, esriklikleri olduğunu ve daha hiç kendisiyle konuşmadığı Findorff'dan başka hiçbir şeyi düşünemediğini itiraf etti. Buna cesaret edebilseydi, onu arayıp bulması için adam gönderirdi; bu güzel yüz en şiddetli tutkunun tüm belirtilerini gösteriyordu. Bu ancak ertesi gün devam etti; üç gün sonra Findorff salakça davranınca artık onu düşünmemeye başladı. Bir ay sonra Findorff ona iğrenç geliyordu.

Yirmidördüncü Bölüm
Bilinmeyen Bir Ülkeye Yolculuk

Kuzey'de doğan insanların büyük bir kısmına bu bölümü atlamalarını öneririm. Bu bölüm, ancak İtalya'da ve İspanya'da büyüyen veya en yüksek noktasına ulaşan bir ağaç olan portakal ağacı ile ilgili bazı olaylar üzerine yazılmış anlaşılması güç bir incelemedir. Başka yerlerde de anlaşılabilmesi için olayları küçültmek zorunda kaldım.

Bir an için genel olarak hoş bir kitap yazma tasarım olsaydı bundan kaçınmazdım. Ama tanrı benden edebi yeteneği esirgediği için, yalnızca bilimin tüm tatsızlığıyla ama aynı zamanda tüm kesinliğiyle, portakal ağacı vatanında uzayan bir günün beni istemeden tanığı yaptığı olayları betimlemeye karar verdim. Büyük Frederic veya hiçbir zaman toprağın üzerinde bir portakal ağacı görme olanağı olmamış Kuzeyli saygıdeğer başka biri, kuşkusuz aşağıdaki olayları yadsıyacaktır ve iyiniyetle yadsıyacaktır. İyiniyete çok saygı gösteriyorum ve bu iyiniyetin nedenini biliyorum.

Bu samimi ifade gururdan kaynaklanıyormuş gibi görünebilir, bu nedenle aşağıdaki düşünceyi ekliyorum:

Bize doğru görünen şeyin her birini ve yanındakini yalanla yan şeyin her birini rasgele yazıyoruz. Kitaplarımızda çok sayıda piyango bileti görüyorum; gerçekten onların daha fazla bir değerleri yoktur. Bazılarını unutan ve diğerlerini yeniden basan gelecek kuşaklar, kazanan biletleri ilan edeceklerdir. Buraya kadar, kendisine doğru görünen şeyi elinden geldiğince yazan bizlerden her birinin, taşlama güldürücü olmadıkça yanındaki ile alay etme hakkı pek yoktur.

Bu girişten sonra, Paris'de çok ender olarak gözlemlendiğinden emin olduğum olayların incelemesine cesaretle girişiyorum. Ama sonuçta, kuşkusuz tüm şehirlerin en üstünü olan Paris'de Sorrento'daki gibi portakal ağaçları görülmez; ve Sorrento'da, Napoli körfezinde, Napoli'nin denizinden de daha da il-

ginç olan denize nazır bir konumda, Lisio Visconti aşağıdaki olayları gözlemlemiş ve yazmıştır:

Akşam sevilen kadınla buluşulacaksa, bu kadar büyük bir mutluluğun beklentisi, o mutluluktan ayıran tüm anları katlanılamaz hale getirir.

Yürek yakıcı bir ateş yirmi çeşit işi aldırır ve bıraktırır. Her an saate bakılır ve onu görmeden on dakika geçirilmiş olduğu görüldüğü zaman memnun olunur; o kadar arzulanan saat sonunda gelir, ve kapısına gelindiği zaman, onu bulamamaktan dolayı hoşnut olunur; düşünce yoluyla buna üzülünmez: kısaca, onu görmenin beklentisi tatsız bir etki yaratır.

İşte iyi yürekli insanlara aşkın aklı başından aldığını söyleten şeyler.

Bunun nedeni, her adımı mutluluk yaratan zevkli düşlerden zorla çekip çıkarılan hayalin acı gerçekle karşı karşıya getirilmesidir.

Sevecen ruh, onu gördüğünüz an başlayacak kavganın içindeki en ufak özensizliğin, en ufak dikkatsizliğin veya cesaretsizliğin, hayalin düşlerini uzun süredir zehirleyen bir yenilgiyle cezalandırılacağını çok iyi bilir. Şöyle söylenir: "Düşünemedim, cesaret edemedim"; ama, sevilen kişi karşısında ancak onu daha az severek cesaretli oluruz.

Kristalleşme düşlerinden bu kadar çabayla çekip çıkarılan bu dikkat kalıntısı, sevilen kadına çekilen ilk söylevler içinde, anlamı olmayan veya hissedilen şeye zıt bir anlamı olan bir sürü şeyin ağızdan kaçmasına neden olur; veya, daha fazla yüreğe işleyen şey, kendi duygularımızın abartılması ve onun gözünde gülünç hale gelmeleridir. Söylediğimiz şeylere yeteri kadar dikkat etmediğimizi belli belirsiz hissettiğimiz içindir ki, makinasal bir hareket tumturaklı sözleri düzeltir. Buna rağmen, sessizliğin getirdiği sıkıntı nedeniyle susulamaz. Böylece duygulu bir hava ile hissedilmeyen ve tekrar edilmesinde büyük rahatsızlık duyulacak bir sürü şey söylenir; kendini ona daha fazla vermek için onunla birlikte olmamaya çalışılır. Aşkı far-

kettiğim ilk zamanlarda, içimde hissettiğim bu tuhaflık onu sevmediğimi zannetmeme neden olmuştur.

Korkaklığı ve toy delikanlıların kendilerini kaybedip ateşin içine atlayarak korkudan nasıl sıyrıldıklarını anlıyorum. Susmamak için iki yıldan beri söylediğim aptal sözlerin sayısı, bunları düşündüğüm zaman beni umutsuzluğa sürüklüyor.

İşte kadınların gözünde, tutkulu aşk ile çapkınlığı, sevecen ruh ile bayağı ruh arasındaki farkı göstermesi gereken şey.

Bu belirleyici anlarda, biri ne kadar kaybederse diğeri o kadar kazanır; bayağı ruh tam da genelde onda eksik olan sıcaklık derecesini alırken, zavallı sevecen ruh duygu aşırılığından çılgın hale gelir ve üstelik çılgınlığını sakladığı iddiasındadır. Kendi coşkularını kontrol altına almakla meşgul olan bu sevecen ruh avantajlı olmak için gerekli olan soğukkanlılıktan iyice uzaklaşmıştır ve bayağı bir ruhun büyük bir adım atabileceği bir ziyaretten altüst olmuş biçimde çıkar. Sevecen ve gururlu bir ruh, tutkusunun çok canalıcı çıkarları sözkonusu olduğu andan itibaren sevdiği kişinin yanında sürükleyici olamaz; başarılı olamamak ona çok zarar verir. Aksine bayağı ruh başarı şanslarını hesaplar, yenilginin acısını önceden sezme işiyle uğraşmaz ve onu bayağı hale getiren şeyden gururlanarak, en basit şeyleri söylemek için gerekli kolaylığa hiçbir zaman sahip olamayan sevecen ruhla ve en emin başarıyla alay eder. Hiçbir şeyi güç kullanarak almayan sevecen ruh, sevdiği kişinin şefkatinden başka hiçbir şeyi elde etmemeye boyun eğer. Eğer sevilen kadın gerçekten duyarlıysa, ona aşktan sözetmek için şiddet uygulamak istemiş olmaktan dolayı her zaman pişmanlık gösterme olanağı vardır. Utanılıyormuş, ilgisizmiş gibi görünülür, eğer tutku belirgin başka belirtilere yansımıyorsa, yalan söylüyormuş gibi görünülür. Hissedilen şeyi yaşamın her anında çok yoğun ifade etmek, kendimize yüklediğimiz bir angaryadır çünkü romanlar okunmuştur, çünkü doğal olsaydık bu kadar zahmet li bir şeye hiçbir zaman girişmezdik. Onbeş dakika önce hissedilen şeyden sözetmeyi isteme ve genel ve ilginç

bir tablo yapmaya çalışma yerine, o an hissedilen şeyin ayrıntısı kolaylıkla ifade edilebilirdi; ama hayır, daha az iyi olanı başarmak için aşırı bir şiddet gösteriliyor, ve o anki duygunun apaçıklığı söylenen şeyde eksik olduğu ve bellek de özgür olmadığı için, o ana uygun olan şeyler bulunuyor ve en utanç verici gülünçlüğe sahip olan şeyler söyleniyor.

Sonunda, bir saatlik huzursuzluktan sonra, bu çok yorucu çaba, yalnızca sevilen kişinin varlığından zevk almak için, hayalin büyülü bahçelerinden çekip çıkmak olduğunda, çoğu zaman o kişiden ayrılmak gerekiyor.

Tüm bunlar saçmalık gibi görünüyor. Ben bunun daha iyisini gördüm. Dostlarımdan biri, bana hiçbir zaman söylenmek istenmeyen bilmem hangi incelik eksikliğinden dolayı kırıldığını ileri süren aptallık derecesinde sevdiği bir kadın tarafından birden bire ayda yalnızca iki kez görüşme yapmaya mahkum edildi.[1] Çok ender ve çok arzulanan bu ziyaretler bir çılgınlık nöbetiydi ve bu çılgınlığın dışarıdan görülmemesi için çok büyük güç gerekliydi.

Öncelikle, ziyaretin sonu fikri, bu ziyaretten zevk alınamamaya yolaçacak kadar fazla var. Dinlenmeden çok fazla konuşuluyor; çoğu zaman düşünüldüğünün zıttı söyleniyor. Uyanılırsa ve dinlenilirse, gülünç oldukları için kısa kesilen uslamlamalara sürükleniliyor. Aşk aşırılığı aracılığıyla saklanıyor.

Hayal, aşktan uzakta, en hoş diyaloglarla doluyor; en sevecen ve en dokunaklı coşkular bulunuyor. Böylece on veya on iki gün boyunca kendinde konuşma cesareti bulunuyor; mutluluk vermesi gereken günün öncesinde ateş başlıyor ve korkunç ana yaklaştıkça ikiye katlanıyor.

Salonundan içeriye girme anında, inanılmaz aptallıklar yapmamak veya aptalca sözler söylememek için sessizliği ko-

1 Volterra macerasından sonra, Matilde Beyle'den ziyaretlerini seyrekleştirmesini rica etmişti. Bu satırların şifresinin çözümü çok kolay: dost Stendhal'ın kendisi; delice sevdiği kadın, Matilde; "incelik eksikliği" Matilde'in Volterra'da sarfettiği kırıcı sözlerin bir tekrarı.

ruma ve en azından yüzünü anımsayabilmek için ona bakma kararına sıkı sıkıya tutunma seviyesine indirgeniliyor. Onun yanında en çok gözlerinde bir tür esriklik gibi bir şey oluşuyor. Bir manyak gibi tuhaf hareketler yapma eğilimine kapılınıyor, iki ruha sahip olunduğu duygusuna kapılınıyor; biri yapmak için, diğeri yapılanı kınamak için. Belli belirsiz, aptallığa verilen zorlama dikkatin, ziyaretin sonunu ve onu onbeş gün için terketmeyi gözden kaybettirerek, kanı canlandıracağı hissedilir.

Burada yavan bir öykü anlatan cansıkıcı biri bulunsa, zavallı aşık anlatılamaz deliliği içinde, sanki bu kadar ender anları kaybetmek tuhafmış gibi bu öyküye tüm dikkatini verir. Çok zevkli olacağını umduğu bu saat, yanan bir ok gibi geçer ve buna rağmen dile getirilemeyen bir acıyla, sevdiği kişiye ne kadar yabancı hale geldiğini ona gösteren bütün küçük ayrıntıları anımsar. Kendini ziyaret eden ilgisiz insanların ortasında bulur ve kendini bu geçen günlerdeki yaşamının en küçük ayrıntılarını bilmeyen tek kişi olarak görür. Sonunda dışarı çıkar; ve ona soğuk bir biçimde hoşçakal derken onu yeniden görmek için geçecek onbeş günün korkunç duygusuna sahip olur; sevdiği kişiyi hiçbir zaman görmemenin daha az acı vereceğinden hiç kuşku yok.

Burada istencin aşk üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı görülüyor. Bu ziyaretin tek faydası kristalleşmenin hazinesini yenilemek oluyor.

Salviati[1] için yaşam, madamı görmesine izin verilen akşamın rengini alan onbeş günlük devreler halinde bölünmüştü; örneğin 21 mayısta ve 2 haziranda mutlulukla doluydu, kafasına kurşun sıkma eğilimine teslim olma korkusuyla evine dönmüyordu.

Bu akşam romancıların intihar anını çok kötü betimlediklerini gördü. Salviati şöyle diyordu: "Basit bir havaya susadım, bu su bardağını almam gerekiyor". Kararına hiçbir şekilde karşı

1 Lisio Visconti'den sonra Stendhal'ın kullandığı bir maske daha: Salviati.

gelmedim, ona hoşçakal dedim ve ağlamaya başladı.

Aşıkların sözlerine eşlik eden huzursuzluğa göre, konuşmanın ayrık bir ayrıntısından çok acele sonuçlar çıkarmak akıllıca değildir. Duygularını tam olarak ancak öngörülemeyen sözcüklerle suçlarlar; bu, kalbin çığlığıdır. Zaten, ancak söylenen şeylerin bütününün fizyonomisinden sonuçlar çıkarılabilir. Çoğu zaman çok sessiz bir kişinin kendi sessizliğine neden olan kişinin heyecanını farketmeye zamanı olmadığını anımsamak gerekir.

Yirmibeşinci Bölüm
Sunulma

Kadınların bazı ayrıntıları kavramak için kullandıklarını gördüğüm değerlendirmelerin inceliğine ve güvenirliliğine hayranım; bir an sonra onların koca bir bebek olduklarını, tatsız bir olay karşısında gözyaşlarına boğulduklarını ve yüzeysel bir duyguyu bir kişilik özelliği gibi gösterdiklerini görüyorum.

Bir erkeğin başarısına dikkat kesilerek ve ayrıntıyla sürüklenerek, o erkeği yoğun bir biçimde hissediyorlar ve geri kalan hiçbir şeye önem vermiyorlar. Tüm sinirsel sıvı bu olgudan yararlanmak için kullanılıyor, ve artık diğerlerini görmek için geriye bir şey kalmıyor.

Çok dikkat çekici erkeklerin kafalı kadınlara sunuldukları nı gördüm; ilk görüşün etkisini belirleyen her zaman bir önyargı kırıntısı oluyordu.

Şimdi size bu konuyla ilgili bir olay aktarmak istiyorum. Sevimli albay L.B. Königsberg'li Madame Struve'a takdim edilecekti; birinci sınıf bir kadındı. Kendi kendimize "onu etkileyecek mi" diye soruyorduk. Bahse tutuşuldu. Madame Struve'a yaklaştım ve ona albayın kravatlarını iki günde bir değiştirdiğinden sözettim; ikinci gün kravatını temizliyordu; kravatında yatay çizgiler olduğunu görebilirdi. Tabii ki bu doğru değildi.

Sözümü tamamlamıştım ki albay Madame Struve'a çekici gelmişti. Paris'in en budalasının daha çok etki yapması gerekirdi. Ama Madame Struve seviyordu; onurlu bir kadındı ve aralarında çapkın ilişkiler sözkonusu olamazdı.

Hiçbir zaman iki kişi bu kadar birbirleri için yaratılmış olamazlardı. Madame Struve hayalperest olmakla suçlanıyordu ve L.B.'yi ancak hayalperestliğe kadar uzanan bir erdem etkileyebilirdi. Bu erdem onun genç yaşta kurşuna dizilmesine neden oldu.

Kadınlara, hoş bir biçimde, duygu nüanslarını, insan kalbinin en ince değişikliklerini, ben aşkının en küçük hareketlerini hissetme yetisi verilmiştir.

Kadınların bu konuda erkeklerde eksik olan bir organları vardır; onların bir yaralıya nasıl bakım gösterdiklerine bakın.

Ama belki de aynı zamanda düşünce, ahlaksal bileşke olan şeyi de görmüyorlar. Çok seçkin kadınların kafalı bir erkekten hoşlandıklarını ve biraz sonra, birdenbire en büyük aptalları beğendiklerini gördüm.

Bundan kadınlar için her şeyin mümkün olacağı sonucuna vardım. General Lasale'ın yenildiği yerde bıyıklı bir yüzbaşı başarılı oldu. Erkeklerin başarılarının içinde kesinlikle onların bilincinde olmadığı bir yön vardır.

Ben her zaman fizik yasalarına dönüyorum. Sinirsel sıvı, erkeklerde beyin tarafından, kadınlarda kalp tarafından kullanılır; bu nedenledir ki kadınlar daha duyarlıdırlar. Tüm yaşamımız boyunca mesleğimizde yaptığımız çalışma bizi avutur ama kadınları eğlenceden başka hiçbir şey avutmaz.

Yalnızca son noktaya kadar olan erdeme inanan Appiani ile bu akşam fikir jimnastiği yaptık. Ona bu bölümü gösterdim, bana şöyle yanıt verdi:

"Eponine'in ruh gücü, kahramansal bir özveriyle, kocasını toprak altındaki mağarada yaşatmaya ve onun mutsuzluğa düşmesini engellemeye çalışıyordu, Roma'da rahatlık içinde yaşasalardı, ondan bir aşığını gizlemeye çalışacaktı; güçlü ruhlara bir besin gerekiyor."

Yirmialtıncı Bölüm
Edep Üzerine

Madagaskar'lı bir kadın burada en çok saklanan şeyin hiç düşünmeden görünmesine izin verirken, kolunu göstermektense ölmeyi tercih eder. Edebin dörtte üçünün sonradan öğrenildiği açıktır. Belki de bu, mutluluktan başka bir şey üretmeyen uygarlığın kızı olan tek yasadır.

Aşk uygarlığın bir mucizesidir. İlkel veya aşırı barbar toplumlarda ancak fiziksel aşka veya en bayağı aşklara rastlanır.

Ve edep aşka hayalin yardımını sağlar, bu, aşka hayat vermektir.

Edep çok erken yaştaki kızlara anneleri tarafından ve aşırı bir kıskançlıkla adeta bedenin ruhu olarak öğretilir; bunun nedeni kadınların sahip olacakları sevgilinin mutluluğuna önceden dikkat etmeleridir.

Çekingen ve sevecen bir kadın için, bir erkeğin kıpkırmızı kesilmek zorunda kalacağını düşündüğü şeyi yapmasına izin vermesinin yaratacağı işkencenin üstünde hiçbir şey olamaz; biraz gururlu bir kadının binlerce ölümü tercih edeceğine inanıyorum. Sevilen erkek tarafından sevecen yönden alınan hafif bir özgürlük büyük bir zevk anı yaratır; eğer erkeğin onu suçlama veya yalnızca ondan coşkuyla zevk almama eğilimi varsa bu özgürlüğün ruhta korkunç bir kuşku yaratması gerekir. Basitin üzerindeki bir kadın için bu durumda çok sakınımlı tavırlara sahip olmakta büyük kazanç vardır. Oyun eşit koşullarda oynanmıyor; Küçük bir zevke veya biraz daha fazla hoş görünebilme avantajına karşı, sevgiliyi daha az değerli hale bile getirecek ağır bir vicdan azabının ve bir utanç duygusunun tehlikesi ileri sürülüyor. Hoppaca ve düşüncesizce geçirilen hoş bir akşamın bedeli çok ağır ödenir. Bu tür hataların yapılmasına neden olmasından korkulan bir aşığın görülmesi birçok gün için iğrenç hale gelebilir. En ufak aykırı davranışların en korkunç utançla cezalandırılması alışkanlığına şaşırabilir miyiz?

Edebin faydasına gelince, o, aşkın anasıdır; artık ona hiçbir şekilde karşı çıkılamaz. Duygunun mekanizması için hiçbir şey bundan daha yalın değildir; ruh, arzulamakla meşgul olmak yerine utanç duymakla meşgul oluyor; arzular yasaklanıyor ve arzular eylemlere götürüyor.

Her çekingen ve sevecen kadının, –ki bu iki özellik neden ve sonuç oldukları için biri olmadığı zaman diğerinin varolması çok zordur– hayal kırıklığına uğrattığı kişilerin edep diye adlandırdıkları soğuk davranış alışkanlıklarını edinmeleri normaldir.

Suçlama özellikli olduğu ölçüde tam ortayı korumak o ölçüde zorlaşır; yeterki bir kadının çok az bir kafası ve çok fazla gururu olsun, edep konusunda yapılacak fazla bir şey olmadığına inanmaya başlar. Bu şekilde bir İngiliz kadın, yanında bazı giysilerin adı söylendiği zaman kendisine hakaret edildiğini zanneder. Bir İngiliz kadın, akşam, salonu kocasıyla birlikte terkederken görülmekten kaçınır; ve en acı olanı, bu kocadan başka herhangi bir kişinin yanında neşelenirse edep kurallarına aykırı davrandığını düşünür. Belki de bu kadar ince bir dikkat nedeniyle, kafalı insanlar olan İngilizler evdeki mutluluklarının görülmesini isterler. Hata onların, bu kadar gurura ne gerek var?

Buna karşılık, Plymouth'dan Cadix'e ve Sevilla'ya geçtiğimiz zaman, İspanya'da iklimin ve tutkuların sıcaklığının zorunlu ölçülülüğü biraz fazla unutturduğunu gördüm. Toplum içinde izin verilen ve beni etkilemek yerine bende tamamen zıt bir duygu uyandıran çok sevecen öpücükler gözlemledim. Hiçbir şey bundan daha fazla acı veremezdi.

Edep bahanesiyle kadınlarda uyandırılan alışkanlıkların gücünü akla sığmaz bulmak için beklemek gerekiyor. Basit bir kadın, edebi aşırı noktalara götürerek seçkin bir kadınla kendini eşitlediğini zanneder.

Edebin egemenliği, sevecen bir kadının aşığı önünde kendini hareketlerle değil sözlerle ele vermesine neden olur.

Bologna'nın en güzel, en zengin ve en kolay kadını dün akşam burada bulunan ve milletinin tuhaf bir örneğini oluşturan bir Fransızın yatağının altına gizlenmeye çalıştığından sözetti. Görünüşte bir aydan beri izlediği kadın için çok sayıda gülünç aşk ilanlarıyla zaman kaybetmek istememektedir. Ama bu büyük insanın zihin çevikliği yoktur; Madame M.'nin hizmetçi kadını başından savmasını ve yatağa girmesini bekler ama insanlara uyumaları için zaman verme sabrı yoktur. Kadın zili çalar ve onu beş veya altı hizmetçi ile onur kırıcı bir biçimde attırır.

– Ve eğer iki saat beklemiş olsaydı? diye konuştum.

– Çok zor durumda kalırdım: bana, sizin isteğinizle burada olduğumdan kim kuşku duyabilir, diyebilirdi.

Bu güzel kadının yanından ayrıldıktan sonra, tanıdığım kadınların arasında sevilmeye en layık olan kadına gittim. Aşırı inceliği etkileyici güzelliğinin üstündeydi. Onu yalnız buldum ve Madame M.'nin öyküsünü anlattım. Bunun üzerinde akıl yürüttük: Dinleyin, dedi, bu hareketi yapan erkek bu kadının önceden hoşuna gidiyorsa, hareketi affedilecek ve sonra sevilecekti.

İnsan kalbinin derinliklerine gönderilen bu öngörülemeyen ışığın beni şaşırttığını itiraf ediyorum. Bir sessizliğin sonunda ona yanıt verdim:

– Ama, sevdiğimiz zaman, en büyük şiddete kendimizi kaptırma cesaretine mi sahip oluyoruz?

Bir kadın, felsefi bir açık yüreklilikle, şu anlama gelen bazı şeyler söyledi:

– Eğer özgürlüğümü hiç feda etmemiş olsaydım, tercih edeceğim erkek, en küçük tercihlerimde bile ne kadar cimri olduğumu görerek duygularımı daha çok takdir ederdi.

Bu hoş kadın, belki de hiç karşılaşamayacağı bu sevgili için o sırada kendisiyle konuşan erkeğe soğuk davranıyordu. İşte edebin ilk abartılış biçimi; bu biçim saygınlıkla ilgili, ikincisi kadınların gururundan kaynaklanır; üçüncü abartma biçiminin kaynağı kocaların gururudur.

Bu aşk olasılığı bana, en erdemli kadının düşlerinde çoğu zaman ortaya çıkıyor gibi görünüyor ve bu düşlerin hakkı var. Gökten aşk için yapılmış bir ruhun geldiği görüldüğü zaman sevmemek, kendini ve başkasını büyük bir mutluluktan yoksun etmek demektir. Bu, bir portakal ağacının günah işleme korkusuyla çiçek açmaması gibidir; ve aşk için yapılmış bir ruhun coşkuyla başka hiçbir mutluluğun tadını alamayacağına dikkat edin. Böyle bir ruh, ikinci kezden itibaren, dünyanın sözde zevkleri içinde dayanılmaz bir boşlukla karşılaşır; çoğu zaman güzel sanatları ve doğanın yüce taraflarını sevdiğini zanneder ama bunlar, eğer aşk mümkünse, ona aşkı vadetmekten ve abartmaktan başka bir şey yapamazlar, ve aşk yoksa, yoksun kalmaya karar verdiği bir mutluluktan sözettiklerini çok çabuk farkeder.

Edepde kınadığım tek şey, yalan söyleme alışkanlığını kapmaktır; bu, kolay kadınların sevecen kadınlar üzerindeki tek avantajıdır. Kolay bir kadın size şöyle der: "Sevgili dostum, benim hoşuma gittiğiniz an bunu size söyleyeceğim ve sizden daha fazla rahat edeceğim çünkü size çok saygım var."

Sevgilisinin kazandığı zaferden sonra, Constance'ın ateşli tatmini:

– Kocamla bozuştuğumdan beri, sekiz yıldır kimseye kendimi vermediğim için ne kadar mutluyum!

Bu uslamlamayı ne kadar gülünç bulursam bulayım, bu sevinç bana canlılıkla dolu görünüyor.

Burada, sevgilisi tarafından terkedilen Sevilla'lı bir kadının üzüntülerinin hangi türden olduğunu kesinlikle anlatmam gerekiyor. Aşkta her şeyin belirti olduğunun ve özellikle stilime biraz hoşgörü eklememin istendiğinin anımsanmasına gereksinmem var.

.....

Benim erkek bakışım edeplilikte dokuz özellik ayırdediyor.

1) Çok az şeye karşı çok fazla oynanıyor, böylece aşırı sakınımlı olmak, böylece çoğu zaman yapmacıklık; örneğin en çok eğlendiren şeylere gülmemek; o halde edeplilik için tam gerekli olan şeye sahip olmak için çok kafa patlatmak gerekiyor. Bu sebepten çoğu kadın küçük topluluklarda çok fazla edepli davranmıyor veya daha doğru konuşmak gerekirse, kendilerine anlatılanların üzerinin çok fazla örtülmesini istemiyor ve sarhoşluk veya çılgınlık ölçüsünde örtülerini atıyor. Kadınların bir çoğunun bir erkekte yırtıklıktan başka hiçbir şeyi o kadar istememeleri, birçok kadına dayatılan edepliliğin ve ölümcül sıkıntının bir sonucu değil midir? veya kadınlar yırtık lığı bir karakter olarak mı görüyorlar?

2) İkinci yasa: Sevgilim edepliliğimden dolayı beni daha fazla takdir edecektir.

3) Alışkanlığın gücü, en tutkulu anlara bile baskın çıkar.

4) Edep, aşığa oldukça hoş zevkler verir; ona kendisi için hangi yasalara karşı gelindiğini hissettirir.

5) Ve daha başdöndürücü zevklerin kadınlarına; güçlü bir alışkanlığı yenilgiye uğrattırdıkları için, ruhda daha fazla huzursuzluğa neden olurlar. Valmont kontu kendini geceyarısı güzel bir kadının yatak odasında buluyor, bu onun başına her hafta geliyor ve kadının başına belki de iki yılda bir geliyor; o halde seyreklik ve edep kadınlara çok daha büyük zevkler hazırlamalıdır.

6) Edepliliğin sakıncası, onun kişiyi sürekli yalancılığın içine atmasıdır.

7) Edebin aşırılığı ve sertliği, sevecen ve çekingen ruhları yani aşkın zevklerini vermek ve hissetmek için yaratılmış ruhları sevmeyi durdurur.

8) Çok sayıda aşığı olmayan sevecen kadınlarda, edep davranış kolaylığına bir engeldir; bu, kendini eleştirmeye yolaçacak aynı eksikliği olmayan dostları tarafından yönlendirilme tehlikesi ile karşı karşıya bıraktıran şeydir. Bu kadınlar kendilerini körü körüne alışkanlığa terketmek yerine her özel duruma

dikkat gösterirler. İnce edepleri eylemlerine zorlama bir şeyi iletir; doğallık zorlamasıyla doğallıktan yoksun oldukları görüntüsünü verirler; ama bu sakarlık ilahi bir inayete bağlıdır.

Eğer bazen samimiyetleri sevgiye benzerse, bunun nedeni bu melek ruhların bilmeden gönül avcısı olmalarıdır. Düşlerini kesme tembelliğiyle, konuşma ve hoş ve nazik bir şey bulma zahmetinden kurtulmak için sevencenlikle onun koluna yaslanırlar.

9) Yaratıcı oldukları zaman kadınların çok ender olarak yüceliğe ulaşmalarını sağlayan şey, pusulalarına incelik veren şey, hiçbir zaman tam olarak samimi olmaya cesaret edememeleridir: onlar için samimi olmak başörtüsüz çıkmak gibidir. Bir erkek için hayalinin zorlaması altında ve nereye gittiğini bilmeden yazı yazmaktan daha doğal hiçbir şey yoktur.

Özet

Genel yanlışlık, kadınlara, daha cömert, daha hareketli olan erkeklere ve özellikle hiçbir rekabetin sözkonusu olmadığı erkeklere davranıldığı gibi davranılmasıdır. İnsan doğasının en sıradan eğilimleriyle yarış içinde olan bu çok değişken varlıklara baskı yapan iki yeni ve basit yasanın varolduğu kolaylıkla unutuluyor. Şunu demek istiyorum:

Kadın gururu ve edep ve çoğu zaman onun çözümlenemez kızları olan alışkanlıklar.

Yirmiyedinci Bölüm
Bakışlar

Bu, erdemli gönül avcılığının büyük silahıdır. Bir bakışla her şey söylenebilir ve buna rağmen her zaman bir bakış yadsınabilir, çünkü bakış aynen tekrar edilemez.

Bu bana Roma'nın Mirabeau'su olan Kont G.'yi anımsa-

tıyor[1]: bu ülkenin küçük hoş yönetimi ona, herşeyi söyleyen veya hiçbir şeyi söylemeyen kesik kesik sözcüklerle öyküler yazmanın orijinal bir tarzını vermiş. Her şeyi anlatıyor ama kim olursa olsun tüm sözlerini aynen tekrarlamakta özgür, onun saygınlığına zarar veremez. Kardinal Lante[2] ona bu beceriyi kadınlardan çaldığını söylemişti, ben bunun en onurlu kadınlardan çalındığını ekliyorum.

Yirmisekizinci Bölüm
Kadın Gururu Üzerine

Kadınlar, tüm yaşamları boyunca, erkeklerin önemli kabul edilen kişilerden, büyük para kazançlarından, savaştaki zaferlerden, düelloda öldürülenlerden, canavarca veya hayranlık uyandırıran intikamlardan, vs. sözettiklerini duyarlar. Aralarında gururlu ruha sahip olanlar, yukarıda sözü edilen şeylere ulaşamadıkları için, dayandıkları şeyin öneminden dikkat çekici bir övünç çıkarmaktan uzak olduklarını hissederler. İçlerinde, hareketlerinin gücü ve onuruyla çevrelerindeki her şeyden üstün olan bir kalbin çarptığını hissederler ve buna rağmen erkeklerin kendilerinden daha fazla takdir edildiklerini görürler. Yalnızca küçük şeyler için veya en azından duygu açısından önemi olan şeyler için gurur duyabileceklerini farkederler. Şanslarının düşüklüğü ile ruhlarının gururu arasındaki bu umut kırıcı çelişki ile acı çeken bu kadınlar onurlarını coşkularının canlılığıyla veya kararlılıklarını sağlayan acımasız direngenlikleriyle saygın hale getirmeye çalışırlar. Bu kadınlar, birlikte olmadan önce, aşıklarını gördüklerinde, onun kendilerine karşı bir tuzak hazırladığını düşünürler. Hayalleri, erkek onu sevdiği için her şeye rağmen aşktan başka hiçbir şey göstermeyen davranışlarına kızmak için kullanılır. Tercih ettikleri erkeğin duy-

1 Kont Giovanni Giraud (1776 1834), komedi yazarı.
2 Kont Alessandro Lante, Bologna'da papalık elçisiydi.

gularından zevk almak yerine kendilerini boş gurura kaptırırlar; ve sonuçta, en sevecen ruhla, duyarlılığı tek bir kişiye sabitlenmediği zaman, bayağı bir gönül avcısı gibi sevdikleri andan itibaren kendilerinde boş bir gururdan başka bir şey kalmaz.

Açık yürekli bir kadın sevgilisi için yaşamını bin kez feda edecektir, bir gurur tartışması ve açık veya kapalı bir kapı nedeniyle hiçbir zaman sevgilisiyle bozuşmayacaktır. Onur noktası buradadır. Napolyon bir köyü vermemek için savaşı kaybetmiştir.

Bu tür bir tartışmanın bir yıldan fazla sürdüğünü gördüm. Çok seçkin bir kadın, aşığına onurunun yüceliği konusunda en ufak bir kuşku oluşturmasına olanak vermektense tüm mutluluğunu feda ediyordu. Barışma, dostum için, kendisinden 40 mil uzaklıkta olduğunu zannederken ve onu gerçekten görmeyi ummadığı bir yerde bulurken altedemediği bir güçsüzlük anının ve rastlantının sonucuydu. İlk mutluluk coşkusunu gizleyememişti; aşık ondan da fazla duygulanmıştı, birbirlerinin önünde neredeyse diz çökmüşlerdi ve hiçbir zaman bu kadar gözyaşının aktığını görmemiştim; bu, mutluluğun öngörülemeyen görünüşüydü. Gözyaşları aşırı gülümseyiştir.

Argyle dükü, Richemont'da Kraliçe Carolin ile buluşmasında kadın gururu ile bir çatışmaya girmeyerek kafayı kullanmanın güzel bir örneğini verir.[1] Bir kadının karakterinde ne kadar yükseliş varsa bu organlar o kadar korkunçturlar:

En karanlık bulutun
En korkunç fırtınayı haber vermesi gibi.
Byron, Don Juan

Bunun nedeni, bir kadının, yaşamın akışı içinde, aşığının seçkin niteliklerinden coşkuyla zevk alması ölçüsünde, sempa-

1 Walter Scott, *The Heart of Midlothian*.

tinin altüst oluyor göründüğü bu korkunç anlarda, diğer erkeklere karşı genelde kendinde üstünlük olarak gördüğü şeylerle intikam almaya çalışıyor olması mıdır? Bu kadın diğer erkeklerle bir tutulmaktan çok korkar.

Sıkıcı *Clarissa*'yı okuyalı çok oluyor; bana göre Clarissa kadın gururu yüzünden ölüyor ve Lovelace'ın teklifini geri çeviriyor.[1]

Lovelace'ın hatası büyüktü; ama Clarissa onu birazcık sevdiğine göre, kalbinin içinde aşkın neden olduğu bir cinayeti affedebilecek gücü bulabilirdi.

Monime, aksine, bana göre kadın inceliğinin çarpıcı bir örneğini veriyor. Bu role uygun bir aktristen şunları duyarken zevkten hangi alın kızarmaz:

Ve üstesinden geldiğim bu ölümcül aşk,

.....

Dolambaçlı davranışlarınız onu şaşırttı ve beni inandırdı.
Size itiraf ettim, sözümde durmalıyım;
Bunun anısını unutabilmeniz boşunadır;
Ve beni zorladığınız bu utanç verici itiraf
Her zaman içimde varlığını sürdürecek.
Her zaman inancımdan emin olmadığınızı düşüneceğim;
Ve Efendim, benim için mezar
Bu hakareti yapmış
Benim üzerimde bu acımasız üstünlüğü kazanmış,
Ve bana bu sonsuz sıkıntıyı hazırlarken
Kendisi için olmayan bir ateşle yüzümü kızartmış
Bir eşin yatağından daha az hüzün vericidir.

RACINE

Gelecek yüzyılların şöyle diyeceğini tahmin ediyorum: İşte monarşinin iyi olduğu şey: bu tür karakterler yaratmak ve bü-

1 Richardson'un roman kahramanı. Clarissa Harlowe. Sefahete düşmüş kadınların sembolü oldu.

yük sanatçılar tarafından betimlenmelerini sağlamak.

Bununla birlikte, Ortaçağın cumhuriyetlerinde bile, yönetimlerin tutkular üzerindeki etkisi kuramımı ortadan kaldırıyor görünen ve saflıkla aktaracağım bu inceliğin hoş bir örneğini buluyorum.

Sözkonusu olan, Dante'nin şu çok etkileyici dizeleri:

Yazık! canlılar dünyasına döneceğin zaman,

.....

Bana da bir anı lütfet. Ben Pia'yım:
Siena bana hayat verdi, ölümü bataklıklarımızda buldum;
Benimle evlenirken bana yüzüğünü veren kişi
Öykümü biliyor.

Purgatorio, c.V.

Bu kadar ölçülü konuşan kadın, sır olarak Desdemona'nın yazgısına sahipti ve bir sözcükle dünyada bıraktığı dostlarına kocasının cinayetini bildirebilirdi.

Nello della Pietra, Siena'nın en zengin ve en soylu ailesi olan Tolomei'nin tek varisi olan *madonna* Pia ile evlenmeyi başarır. Toscana'nın hayranlığını kazanan güzelliği, eşinin kalbinde, yanlış bilgilerle ve sürekli yenilenen kuşkularla kızışarak onu korkunç bir plana götüren bir kıskançlığın doğmasına yolaçar. Bugün kansının tam olarak suçsuz olup olmadığına karar vermek zor ama Dante bize onu masum olarak sunuyor.

Kocası onu Siena bataklığına götürdü. Hiçbir zaman bu kadar tehlikeli bir yere sürgününün nedenini zavallı kansına söylemek istemedi. Gururu ne yakınmayı, ne de suçlamayı dile getirmeye tenezzül etmedi. Deniz kenarındaki kalıntılarını görmeye gittiğim terkedilmiş bir kulenin içinde onunla birlikte yalnız yaşıyordu; orada hiçbir zaman küçümseyici sessizliğini bozmadı, hiçbir zaman genç eşinin sorularına yanıt vermedi, hiçbir zaman onun yakarışlarını dinlemedi. Onun yanında pis kokulu havanın etkisini yapması için soğukkanlı bir biçimde bekledi.

Bataklıkların dumanları, bu yüzyılda dünyada ortaya çıkan en güzel çizgileri soldurmakta gecikmedi. Birkaç ay içinde öldü. Bu uzak zamanların bazı vakanüvisleri Nello'nun genç kadının sonunu çabuklaştırmak için hançerini kullandığını naklediyorlar: bataklıklarda korkunç bir şekilde ölmüştü; ama ölüm şekli, çağdaşlarımız için bile bir gizdi. Nello della Pietra kalan günlerini sessizliğini hiçbir zaman bozmadan tamamladı.

Genç Pia'nın Dante'ye hitap şeklinden daha soylu ve daha ince hiçbir şey olamaz. Çok gençken dünya üzerinde bıraktığı dostlarının belleklerinde varolmak istiyor; bununla birlikte, kocasının adını belirtirken ve onu gösterirken görülmemiş ama artık onarılamaz olan bir vahşet için en ufak bir şikayette bulunmak istemiyor ve yalnızca ölümünün hikayesini bildiğini belirtiyor.

Gururun intikamındaki bu değişmezlik ancak Güney İtalya'da görülebilir.

Piemonte'de, aşağı yukarı benzer bir olayın istemeden tanığı oldum; ama ayrıntılarını bilmiyorum. Kaçakçılığı önlemek için, Sesia boyunca bulunan ormanların içine yirmibeş süvari ile birlikte gönderilmiştim. Bu vahşi ve ıssız yere akşam vardığımızda, ağaçların arasında eski bir şatonun yıkıntılarını gördüm; oraya gittim: büyük bir şaşkınlıkla içinde oturan insanların olduğunu gördüm. Kötü suratlı bir asille karşılaştım; 1.80 boyunda ve kırk yaşlarında bir kişiydi: bana suratını asarak iki oda verdi. Orada assubayımla müzik yapıyordum; bir süre sonra adamımızın, gülerek Camille diye adlandırdığımız bir kadını elde tuttuğunu keşfettik; korkunç gerçeği bilmekten çok uzaktaydık. Kadın altı hafta sonra öldü. Onu tabutunun içinde görme merakına kapıldım; onu muhafaza eden bir keşişe para ödedim ve geceyarısına doğru kutsanmış su serpmek bahanesiyle beni kiliseye soktu. Orada ölümde bile güzel olan o muhteşem yüzlerden birini buldum, hiçbir zaman soylu ve ince çizgisini unutamayacağım büyük kartalsı bir burnu vardı. Bu uğursuz yeri terkettim; beş yıl sonra, alayımın bir müfrezesi im-

paratora İtalya kralı olarak taç giyme töreninde eşlik ederken, tüm hikayeyi anlattırdım. Kıskanç koca kontun bir sabah, oturdukları küçük şehirdeki genç bir erkeğe ait bir saati eşinin yatağına iliştirilmiş olarak bulduğunu öğrendim. Aynı gün kont onu Sesia ormanlarının ortasındaki yıkıntı şatoya götürür. Nello della Pietra gibi hiçbir zaman tek bir sözcük konuşmaz. Kadın ona yalvardığı zaman, kadına soğuk ve sessiz bir şekilde her zaman üzerinde taşıdığı saati gösterir. Kont bu şekilde kadınla yalnız olarak üç yıla yakın bir süre geçirir. Kadın sonunda hayatının baharında umutsuzluktan ölür. Kocası saatin sahibini bıçaklamak ister ama başarılı olamaz, bunun üzerine Genes'e geçer ve oradan bir gemiye biner ve bundan sonra ondan hiçbir haber alınamaz. Malları mirasçılara paylaştırılır.

Eğer kadınsı gurura sahip kadınlara, askeri yaşamdaki alışkanlık nedeniyle kolay bir şey olan iyilik yoluyla hakaret edilirse, bu gururlu ruhlar bıktırılmış olur; sizi bir alçak olarak görürler ve çok çabuk suç işlerler. Bu kibirli karakterler, diğer erkeklerle iyi geçinmediklerini gördükleri erkeklere kendilerini zevkle verirler. Bana göre bu, izlenilecek tek çözüm yoludur, ve komşunun metresiyle kavgasını önlemek için çoğu zaman onunla kavgaya tutuşmak gerekir.

Londra'nın ünlü aktrisi Miss Cornel bir gün birdenbire zamanında kendisine yardım etmiş zengin albayın ziyareti ile karşılaşır. O sırada kendisi için yalnızca hoş olan küçük bir aşıkla birliktedir.

– M. satmak istediği midillimi görmeye gelmiş, diye kekeler albaya.

– Ben çok daha farklı bir şey için buradayım, der gururla küçük aşık.

Miss Cornel bu söz üzerine onu sıkmaya başlayan aşığını çılgınca yeniden sevmeye başlar.

Bu tür kadınlar, durumlarını çıkarlarına göre ayarlayan aşıklar yerine gururlu aşıklardan hoşlanırlar.

Lauzun dükünün karakteri, eğer kadınlar onun ilk günkü

incelik eksikliğini affederlerse, bu kadınlar için ve belki de tüm seçkin kadınlar için çekicidir; daha yüksek bir karakter onların gözünden kaçar, her şeyi gören ve bir ayrıntıdan hiçbir şekilde heyecanlanmayan gözün sakinliğini soğukluk olarak alırlar. Saint Cloud erkanının kadınlarının Napolyon'u kuru ve bayağı bulduklarını görmedim mi? Büyük adam kartal gibidir, ne kadar yükseğe çıkarsa o kadar az görünür ve büyüklüğü ruh yalnızlığı ile cezalandırılır.

Kadın gururundan kadınların incelik eksikliği diye adlandırdıkları şey doğar. En sevecen aşık, eğer çok havası yoksa ve daha üzücü olanı, eğer aşkın en büyük çekiciliğine, sevdiğiyle tamamen doğal olma ve kendisine söyleneni dinleme mutluluğuna kendini bırakmaya cesaret ediyorsa, incelikten yoksun olmakla suçlanabilir.

İşte iyi yaradılışlı bir ruhun kuşku duymayacağı ve onlara inanmak için hissedilmesinin gerektiği şeyler çünkü erkek dostlara karşı doğruluk ve açık yüreklilikle davranma alışkanlığına sahip olunmuştur.

Haksız yere de olsa, karakter gücü olarak kendilerini aşağıda görebilen veya daha doğrusu başkalarının kendilerini aşağıda görebileceklerini düşünen insanlarla işimiz olduğunu sürekli anımsamalıyız.

Bir kadının gerçek gururunun uyandırdığı duygu enerjisinin içine yerleşmesi gerekmez mi? I. François'nın karısı olan kraliçenin nedimelerinden biriyle, onu pek fazla sevmediği söylenen aşığının hafifliği ile alay ediliyordu. Bir süre sonra bu aşığın bir hastalığı oldu ve saraya dili tutulmuş olarak döndü. Bu kişiyi sevmeyi sürdürdüğü iki yıldan sonra nedime bir gün ona şöyle dedi:

– Konuşun.

Ve o da konuştu.

Yirmidokuzuncu Bölüm
Kadınların Cesareti Üzerine

Bir tarih kitabında şu tümceye rastladığımı anımsıyorum: "Tüm erkekler akıllarını yitirmişlerdi; bu, kadınların onların üzerinde tartışılmaz bir üstünlük sağladığı bir zamandı."

Kadınların cesaretinin aşıklarınınkinde eksik olan bir ihtiyatlılığı vardır; bu noktada özsaygıya tutulurlar ve tehlikenin ateşi içinde, bunu onları korumanın ve gücün övüncü ile yaralayan erkekle soğukkanlı bir biçimde tartışmaktan büyük bir zevk alırlar. Bu zevkin enerjisi onları, bu anda erkeklerin güçsüzlüğünü oluşturan herhangi bir kaygının üzerine çıkarır. Bir erkek de, eğer böyle bir anda böyle bir yardım alsaydı, kendini her şeyin üstünde görürdü; çünkü korku hiçbir zaman tehlikenin içinde değildir, bizim içimizdedir.

Kadınların cesaretini küçültme niyetim yok; gerektiğinde en gözüpek erkeklerden daha cesur olan kadınlar gördüm. Bunun için yalnızca bir erkeği sevmeleri yeterli oluyor; ancak sevgililerinin aracılığıyla hissedebildikleri için, doğrudan ve kişisel en korkunç tehlike onlara sevgilinin yanında koparılan bir gül gibi görünüyor.

Buna karşın sevmeyen kadınlarda, en soğuk, en şaşırtıcı, en duygusuz gözüpekliği buldum.

Kadınların bu kadar cesur olmalarının nedeninin, yaralanmaların sıkıntısını bilmemeleri olduğunu düşündüğüm doğrudur.

Diğerinden çok daha yüksekte olan ahlaksal cesarete gelince, aşkına direnç gösteren bir kadının kararlılığı dünya üzerinde varolabilecek en hayranlık uyandırıcı şeydir. Doğaya bu kadar güçle ve bu kadar acıyla karşı koyan böyle bir şeyin yanında, cesaretin mümkün olabilecek diğer görünümleri ıvır zıvır şeylerdir. Feda edişlerin bu alışkanlığı içinde belki de edebin sağladığı güçleri buluyorlardır.

Kadınların bir mutsuzluğu da, bu cesaret kanıtlarının her

zaman gizli kalması ve neredeyse açığa vurulamaz oluşlarıdır.

Daha da büyük bir mutsuzluk, cesaretin her zaman mutluluklarına karşı kullanılmış olmasıdır: Cleves prensesinin kocasına hiçbir şey söylememesi ve kendini M. de Nemours'a vermesi gerekmektedir.

Belki de kadınlar temelde güzel bir savunma yapma gururuna dayanmakta ve aşıklarının onlara sahip olmanın içine kendini beğenmişliklerini koyduğunu düşünmektedirler; küçük ve sefil bir fikir: bu kadar gülünç durumların içine sevinçle atlayan tutkulu bir erkeğin kendini beğenmişliği düşünecek ne kadar da çok zamanı vardır!

Bu denemenin yüz sayfasını okudum; gerçek aşkın, tüm ruhu işgal eden, onu kimi kez mutlu kimi kez umutsuz ama her zaman yüce imgelerle dolduran ve onu geri kalan her şeye duyarsız kılan aşkın çok zayıf bir özetini vermişim. Çok iyi gördüğüm bir şeyi nasıl açıklayacağımı bilemiyorum; hiçbir zaman yetenek eksikliğini bu kadar acı bir biçimde hissetmemiştim. Jestlerin ve karakterlerin yalınlığını, derin ciddiyeti ve bu kadar saf olarak duygunun nüansını ve özellikle sevilen kadın olmayan her şey için olan bu açıklanamaz ilgisizliği nasıl duyarlı hale getirebilirim? Seven bir erkek tarafından söylenen bir hayırın veya bir evetin başka hiçbir yerde bulunmayan, başka zamanlarda bu erkekte hiç bulunmayan bir dokunaklılığı var. Bu sabah (3 Ağustos) saat dokuz civarında, Bologna şehrinin arkasını verdiği ve oradan dünyanın en güzel memleketi olan Lombardia'nın çok güzel görünüşünden yararlanılan, büyük ağaçlarla süslenmiş vadilerin son kıvrımlarına yerleşmiş Marki Zampieri'ye ait güzel İngiliz bahçesinin önünde ata bindim. İzlediğim yola hakim olan ve Reno Casalecchio çağlayanına götüren Zampieri bahçesinin defne koruluğunun içinde Kont Delfante'yi gördüm; hayal aleminde geziyordu ve sabaha karşı ikiye kadar birlikte olduğumuz halde güç bela selamıma yanıt verdi. Çağlayana gittim, Reno'yu geçtim; sonunda, en azından üç saat sonra, Zampieri bahçesinin koruluğundan yeniden geçerken

onu bir kez daha gördüm; tam olarak aynı durumdaydı: defne korusunun üzerinde yükselen büyük bir çam ağacına yaslanmış öylece duruyordu; bu ayrıntının çok basit ve hiçbir şeyi kanıtlamayan bir şey olarak görülmesinden korkarım: orada sabit durmasından bir hikaye oluşturmamamı rica etmek için gözyaşlarıyla bana doğru geldi. Etkilenmiştim; ona geri dönmeyi ve günün geri kalan kısmını birlikte kırda geçirmemizi önerdim. İki saat içinde bana her şeyi anlattı: iyi yürekli bir insandı; ama okunan sayfalar bana söylediklerine göre çok soğuk kalıyorlar.

İkinci olarak sevilmediğini zannediyordu; ben aynı düşüncede değildim. Birlikte akşamı geçirdiğimiz yerde oturan Kontes Ghigi'nin güzel mermer gibi soğuk yüzünden hiçbir şey okunamıyordu. Yalnızca bazen bastıramadığı ani ve hafif bir kızarıklık, en taşkın kadınsı gururun güçlü heyecanların elinden almaya çalıştığı bu ruhun heyecanlarını ele veriyordu. Duru boynunun ve bu güzel omuzların arasından farkedilen şeyin kızardığı görülüyordu. Siyah ve karanlık gözlerini, kadın inceliğinin sızmasından çekindiği kişilerin gözleminden kaçırma sanatını çok iyi biliyordu, ama bu gece Delfante'nin söylediği ama kabul etmediği bazı şeylere karşı ani bir kırmızılığın yüzünü tamamen kapladığını gördüm. Bu kibirli ruh Delfante'yi kendine layık görmüyordu.

Ama sonuçta, duygusuz ve bununla birlikte görünürde ve gerçekte çok iyi bir mutluluk konumunda olan bana göre Delfante'nin daha mutlu olduğunu zannediyorum.

Otuzuncu Bölüm
Yalın Ve Hüzünlü Bir Manzara

Kadınlar, kadınlık gururlarıyla, aptallardan kafalı insanları kullanarak ve paralı bayağı insanlardan açık yürekli ruhları kullanarak intikam alıyorlar. Bunun iyi bir sonuç verdiğini kabul

etmek gerekir.

Gururla ilgili küçük düşünceler ve toplum kuralları bazı kadınların mutsuzluğuna neden olmuştur ve bu kadınların anne babaları onları berbat bir konuma yerleştirmişlerdir. Yazgı onlara tüm mutsuzlukların çok üzerinde bir avuntu olarak tutkuyla sevme ve sevilme mutluluğunu vermiştir; ama işte bir gün ilk kurbanları oldukları bu anlamsız gururu düşmanlarından ödünç alıyorlar ve bunu kendilerine kalan tek mutluluğu yoketmek için yapıyorlar, bunu kendilerinin ve onları sevenlerin mutsuzluğunu sağlamak için yapıyorlar. Bilinen on tane entrikası olan bir kadın dostları, onları, eğer severlerse toplumun önünde onurlarının kırılacağına inandırıyor; ve buna rağmen yalnızca bayağılıklara yönelen bu iyi toplum genel olarak her yıl onlara bir aşığı uygun görür çünkü bunun kural olduğunu söyler. Böylece ruhun bu tuhaf manzara ile içi kararır: sevecen ve ince bir kadın, bir saflık abidesi, incelikten yoksun bir kaltağın görüşüyle, kör olduğu yüzyıldan beri bilinen ve avazı çıktığı kadar kadının siyah giyindiğini bağıran şişman bir hıyarağasının karşısına çarpıcı bir beyazlıktaki giysisiyle çıkmak için kendisine kalan tek büyük mutluluğu kaçırıyor.

Otuzbirinci Bölüm

Salviati'nin Günlüğünden Bir Bölüm

Bologna, 29 Nisan 1818

Aşkın beni indirgediği mutsuzluktan umutsuzluğa düşerek varlığımı lanetliyorum. Hiçbir şey için duygum kalmadı. Hava kapalı, yağmur yağıyor, geciken bir soğuk, uzun bir kıştan sonra ilkbahara doğru atılan doğayı yeniden hüzne boğuyor.

Schiassetti, bir albay, akılcı ve soğuk bir dost, benimle iki saat geçirmeye gelmişti.

– Onu sevmekten vazgeçmelisiniz.

– Bunu nasıl yapabilirim? Tutkumu savaş için verin.

– Sizin için onu tanımış olmak çok büyük bir talihsizlik.

Yenildiğimi ve cesaretimin kalmadığını hissettiğim ölçüde ve melankoli üzerimde egemenlik kurduğu ölçüde, neredeyse olayı kabullenme noktasına geliyorum. Birlikte beni karalamasının arkadaşına ne yarar sağlayacağını araştırıyoruz; şu eski Napoli atasözünden başka bir şey bulamıyoruz: "Aşkın ve gençliğin terkettiği kadın hiçbir şeyden etkilenmez." Kesin olan bir şey varsa, o da bu vahşi kadının bana karşı kudurmuş olduğuydu; bu söz dostlarından birine ait. Acımasız bir biçimde intikam alabilirim; ama nefretine karşı en ufak bir savunma olanağım yok. Schiassetti gidiyor. Ne yapacağımı bilmeden yağmurda dışarıya çıkıyorum. Birbirimizi tanıdığımız ilk günlerde ve onu her akşam gördüğüm sıralarda oturduğum bu salon, bu daire benim için katlanılamaz hale geldi. Her gravür, her möble, onların bulunduğu sırada düşlediğim ve sonsuza kadar yitirdiğim mutluluğumu ayıplıyor.

Soğuk bir yağmurun altında sokaklarda koşuyorum; rastlantı, eğer onu rastlantı olarak adlandırabilirsem, beni penceresinin altından geçirtti. Akşam olmak üzereydi, ve odasının penceresine sabitlenmiş, gözyaşlarıyla dolu gözlerle yürüyordum. Birdenbire perde sanki dışarıya bakmak için biraz açıldı ve anında yeniden kapatıldı. Kalbimin yakınında fiziksel bir hareket hissettim. Kendimi tutamıyordum: komşu evin girişine saklandım. Binlerce duygu ruhumu doldurmuştu, rastlantı da bu perde hareketini yapmış olabilirdi; ama eğer perdeyi açan onun el hareketiyse!

Dünyada iki mutsuzluk vardır: engellenen tutkunun mutsuzluğu ve öldürücü boşluğun mutsuzluğu.

Aşkla birlikte, tüm dileklerimin ötesinde, yalnızca bir sözcüğe, bir gülümseyişe dayanan büyük bir mutluluğun benden iki adım ötede varolduğunu hissediyorum.

Schiassetti gibi tutkusuz, hüzünlü günler, hiçbir yerde mutluluğu göremiyorum; mutluluğun benim için varolduğundan

kuşku duymaya başlıyorum, can sıkıntısının içine düşüyorum. Güçlü tutkular olmadan yalnızca biraz meraka ve kendini beğenmişliğe sahip olmak gerekiyordu.

Saat sabahın ikisi, perdenin küçük hareketini saat altıda görmüştüm; altı kez oradan geçtim, temsile gittim; ama her yerde sessiz ve dalgın olarak akşamı şu soruyu incelemekle geçirdim: "Bu kadar temelsiz öfkeden sonra, çünkü sonuçta onu incitmek mi istiyordum ve dünyada isteğin bağışlamadığı şey nedir, bir an için bile olsa aşkı hissetti mi?"

Petrarque'ı için bu satırları yazan zavallı Salviati bir süre sonra öldü; Schiassetti'nin ve benim özel bir dostumuzdu; tüm düşüncelerini biliyorduk ve bu denemenin tüm iç karartıcı bölümünü ondan aldım. Bu, cisimleşmiş bir sakınımsızlıktı; zaten, bu kadar çılgınlık yapmasına yolaçan kadın tanıdığım en ilginç varlıktı. Schiassetti bana şöyle diyordu:

– Ama bu mutsuz tutkunun Salviati için hiçbir avantajının olmadığına inanıyor musunuz?

Önce, hayal edilebilecek en acı parasızlık sorununu yaşadı. Parlak bir gençlikten sonra onu çok küçük bir miktarla yetinmeye zorlayan ve başka herhangi bir durumda onu çok kızdıracak olan bu mutsuzluğu her onbeş günde bir hissetmiyordu.

Sonra, bu düzeydeki bir kafa için başka türlü önemde bir şey olan bu tutku hiçbir zaman görmemiş olduğu bir mantık dersi oldu. Bu, saray çevresinden olan bir insana basit görünecektir; ama bu kendini aşırı cesaretiyle dile getiriyor. Örneğin onu hiçliğin içine atan .... gününü kılını bile kıpırdatmadan geçirdi[1]; Rusya'da olduğu gibi burada da olağanüstü hiçbir şey hissetmemesine şaşırıyordu; bir şey için, onu iki gün düşünecek kadar hiçbir zaman kaygılanmadığı bir gerçekti. Bu aldırmazlık yerine, iki yıldan beri, her dakika cesaretini toplamaya

1 Napolyon'un tahttan indirilme günü olan 11 Nisan 1814'e atıf. İmparatorluğun yıkılışının Stendhal'in konumunu ve aylığını kaybetmesine yolaçtığı bilinmektedir.

çalışıyordu; bu ana kadar tehlikeyle hiç karşılaşmamıştı.

Düşüncesizliklerinin ve iyi yorumlara güveninin sonunda, sevdiği kadını ayda yalnızca iki kez görmeye mahkum edilince, onun gecelerini sevinçten sarhoş olarak geçirdiğini gördük, çünkü onda hayran olduğu bu soylu saflıkla kabul edilmişti. Kadının ve kendinin eşi olmayan iki ruha sahip olduklarına ve bir bakışta anlaşacaklarına inanıyordu. Kadının onu suçlu hale getirecek küçük burjuvasal yorumlara en ufak bir önem bile vermesini anlayamıyordu. Düşmanlarla çevrili bir kadına gösterilen bu güzel güvenin sonucu, kapının kendisine kapanmasıydı.

"Madame ... ile dedim, özdeyişlerini unutuyorsunuz, ruh büyüklüğüne ancak en son noktasında inanmak gerekir.

– Dünyada, onunkinden daha uygun olan başka bir kalbin varlığına inanıyor musunuz, diye sordu. Gerçek yaşamdaki tüm girişimlerimin neden olduğu mutsuzlukla bana Leonore'u Poligny kayalıklarının ufuk çizgisini öfke içinde gösteren bu tutkulanma biçiminin bedelini ödediğim doğrudur; bu mutsuzluk, o anın izleminin çok güçlü olması nedeniyle oluşmuş sakınımsızlıklardan ve sabırlı ustalık eksikliğinden kaynaklanmaktadır."

Deliliğin nüansı görülmektedir.

Salviati için yaşam, ona tahsis edilen son görüşmenin rengini alan onbeş günlük devrelere bölünmüştür. Ama ona daha az soğuk gelen bir karşılamaya borçlu olduğu mutluluğun yoğunluk olarak sert bir karşılamanın ona verdiği mutsuzluktan çok daha az olduğunu çok kez farkettim. Madame... bazen kendine karşı da samimiyetsizdi: işte ona hiçbir zaman söylemeye cesaret edemediğim iki eleştiri. Adam, acısının en içten olduğu ve en değerli ve kıskançlıktan en uzak dostlarına bile hiçbir zaman sözetmeme inceliğini gösterdiği şeyin dışında, Leonore'un ciddi bir resepsiyonunda, bayağı ve dalavereci insanların samimi ve iyi yürekli insanlar üzerindeki zaferini görüyordu. Bu durumda erdem ve özellikle gurur konusunda umutsuzluğa düşü-

yordu. Dostlarının, tutkusunun sürüklediği ama diğer taraftan felsefe için ilginç olabilecek hüzünlü fikirlerden başka bir şeyden sözetmelerine izin vermiyordu. Bu tuhaf ruhu gözlemleme merakına kapıldım; genelde tutkulu aşk Alman tarzında biraz aptal insanlarda görülür. Aksine Salviati tanıdığım en kararlı ve en kafalı insan lardan biriydi.

Bu korkunç ziyaretlerden sonra ancak Leonore'un sertlikleriyle aklandığı zaman sakinleştiğini görüyordum. Kadının kendisine kötü davranmakta haksız olduğuna ne kadar çok inanırsa o kadar mutsuz oluyordu. Bu kadar kendini beğenmişlikten yoksun başka bir aşk görmedim.

Bize sürekli aşkı övüyordu.

– Eğer doğaüstü bir güç bana, bu saatin camını kırın ve Leonore sizin için üç yıl önceki gibi önemsiz bir arkadaş haline gelecek, diye söyleseydi, gerçekte, yaşamımın hiçbir anında camı kıracak cesarete sahip olamayacağımı zannediyorum.

Bu uslamalamayı yaparken onu o kadar çılgın bir durumda görüyordum ki önceki eleştirilerimi ona yöneltecek cesarete hiçbir zaman sahip olamıyordum.

Şunu ekliyordu:

– Ortaçağın sonunda Luther'in toplumu temelinden sarsan reformunun dünyayı akılcı tabanı üzerinde yenilemesi ve kurması gibi, iyi yürekli bir karakter aşk aracılığıyla yenilenir ve yeniden güçlenir.

"Ancak böylece yaşamın çocuksuluklarından kurtulur; bu devrim olmadan her zaman bilmem hangi yapmacık ve teatral davranışa sahip olacaktı. Ancak sevdikten sonradır ki karakter büyüklüğüne sahip oldum, askeri okuldaki eğitimimiz o kadar gülünç ki.

"İyi davranışlara sahip olmama rağmen Napolyon'un çevresinde ve Moskova'da hâlâ bir çocuktum. Görevimi yapıyordum; ama, tam bir adamanın ve iyi inancın meyvası olan bu kahramansal yalınlıktan haberim yoktu. Örneğin, kalbimin Titius-Livius'un Romalılarının yalınlığını anlamasının üzerinden

ancak bir yıl geçti. Eskiden, bizim parlak albaylarımızla karşılaştırdığımda, onları soğuk buluyordum. Onların Roma'ları için yaptıkları şevi ben Leonore için olan kalbimin içinde buluyorum. Onun için bir şeyler yapabilme mutluluğum olsaydı, ilk arzum bunu gizlemek olurdu. Regulus'ların, Decius'ların davranışları önceden uygun görülmüş bir şeydi ve onları şaşırtmaya hakkı yoktu. Sevmeden önce küçüktüm, bunun nedeni tam da bazı zamanlar kendimi büyük görmeye çalışmamdır; hissettiğim ve kendimi kutladığım belirli bir çaba vardı.

"Ve duygular tarafında, aşka borçlu olmadığımız ne var? İlk gençliğin rastlantılarından sonra kalp kendini sempatiye kapatıyor. Ölüm veya yokluk çocukluk arkadaşlarını bizden uzaklaştırıyor, yaşamı, her zaman çıkar veya kendini beğenmişlik hesapları yaparak soğuk meslekdaşlarla geçirmek zorunda kalınıyor. Yavaş yavaş, ruhun tüm sevecen ve iyi huylu tarafı, kültür eksikliği nedeniyle kısırlaşıyor ve insan otuz yaşından önce yumuşak ve sevecen tüm duygulara karşı kendini taşlaşmış buluyor. Bu kurak çölün ortasında, aşk, ilk gençliğinkinden de daha bol ve daha taze duyguların bir kaynağını fışkırtıracaktır. Böylece belirsiz, çılgın ve sürekli dalgın bir umut vardı; her zaman hafif olan ruh yeniliğe açtı ve dün hayran olduğu şeye bugün önem vermiyordu. Ve hiçbir şey aşkın kristalleştirmesinden daha gizemli, daha sınırsızca yarar sağlamamıştır. Bu durumda yalnızca hoş olan şeyler bir an için zevk verirken sevilenle ilişkisi olan her şey ve hatta en önemsiz şeyler derinden etkilerler. Leonore'un oturduğu şehirden yüz mil uzaktaki büyük bir şehre vardığım zaman, kendimi çok çekingen ve heyecanlı hissettim: her sokak dönüşünde Madame...nin samimi arkadaşı olan Madame Alziva ile karşılaşmaktan çekiniyordum. Benim için her şey gizemli ve kutsal bir havaya bürünmüştü, yaşlı bir bilim adamıyla konuşurken kalbim çarpıyordu. Leonore'un arkadaşının oturduğu eve yakın bir evden sözedildiğini yüzüm kızarmadan dinleyemiyordum.

"Sevilen kadının sertliklerinin bile, başka kadınların yanın-

daki en hoş anlarda bulunmayan sonsuz çekiciliği vardır.

"Evet, yaşamın yarısı ve en güzel yarısı tutkuyla sevmemiş bir insandan gizlenmiştir.

Salviati, ona her zaman şunu diyen bilge Schiassetti'ye kafa tutabilmek için diyalektiğinin tüm gücüne gereksinimi vardı:

– Mutlu olmak istiyorsanız, acılardan arınmış bir yaşamla ve her gün ufak bir mutluluk miktarıyla yetininiz. Büyük tutkuların piyangosundan sakınınız.

– O halde bana merak duygunuzu veriniz, diye yanıtlıyordu Salviati.

Bizim bilge albayın önerilerine ayak uydurabilmeyi çok istediği günlerin olduğunu zannediyorum; biraz savaşıyordu, başardığını zannediyordu; ama bu olay mutlak olarak onun gücünün üzerindeydi; ve buna rağmen bu ruhun sahip olmadığı bir güç var mıydı?

Sokakta uzaktan gördüğü Madame...ninkine benzeyen beyaz satenden bir şapka kalp atışını durduruyordu ve onu duvara yaslanmaya zorluyordu. En üzüntülü anlarında bile, onunla karşılaşma mutluluğu her zaman ona, tüm mutsuzlukların ve tüm uslamlamaların etkisinin üstünde birkaç saatlik sarhoşluk veriyordu. Zaten, ölümde, bu gözüpek ve sınırsız tutkunun iki yılından sonra, karakteri birçok soylu alışkanlık edinmişti ve bu açıdan en azından kendini doğru olarak değerlendiriyordu: yaşamış olsaydı ve koşullar biraz ona yardım etseydi, kendinden sözettirirdi.

Zavallı mutsuz!
Ne kadar yumuşak düşünceler ve ne kadar sabit bir arzu
Onu son saatine ulaştırdılar
Yüzü güzel ve yumuşak, saçları sarıydı
Yalnızca soylu bir yara kaşlarından birini kesmişti.

DANTE

Otuzikinci Bölüm
İçli Dışlılık Üzerine

Aşkın verebileceği en büyük mutluluk, sevilen bir kadının elini ilk sıkıştır.

Aksine cilveleşme mutluluğu çok daha gerçektir ve alaya çok daha uygundur.

Tutkulu aşkta, içli dışlı olma eksiksiz mutluluktan çok bu mutluluğa giden son adımdır.

Ama mutluluk geride anı bırakmıyorsa nasıl resmedilebilir?

Mortimer uzun bir yolculuktan heyecan içinde döner; Jenny'ye hayrandır; Jenny mektuplarına yanıt vermemiştir. Londra'ya gelince, atına biner ve onu kır evinde aramaya gider. Oraya varır, Jenny parkta geziniyordur, kalbi çarparak oraya koşar; onunla karşılaşır, Jenny elini uzatır, onu heyecanla karşılar: sevildiğini görür. Onunla parkın yollarında gezinirken Jenny'nin giysisi dikenli akasyanın çalısına takılır. Daha sonra, Mortimer mutludur ama Jenny ona sadık kalmaz. Ben, Jenny'nin onu hiçbir zaman sevmediği fikrini savunuyorum; Mortimer bana, aşkın kanıtı olarak kıtadan dönüşündeki karşılanış biçimini gösteriyor ama bana hiçbir zaman en küçük bir ayrıntı bile veremedi. Yalnızca, bir akasya çalısı görse görünür bir biçimde titriyor; bu gerçekten de yaşamının en mutlu anından saklayabildiği tek belirgin anı olmuş.

Samimi ve duyarlı bir erkek, eski bir şövalye, bu akşam beni aşklarının hikayesinin sırdaşı yaptı (Garda gölünün üzerinde iri dalgaların vurduğu sandalda). Anlatılan bu hikayelerden, içli dışlı olma zamanının, mayıs ayının şu güzel günleri gibi, en güzel çiçekler için hoş bir dönem, ölümcül olabilen ve bir anda en güzel umutları söndürebilen bir zaman olduğu sonucunu çıkarıyorum.

.....

Bana göre her sevme sanatı, anın sarhoşluk derecesinin taşıdığı şeyi söylemeye, yani ruhunu dinlemeye indirgenir. Bunun çok kolay olduğu zannedilmesin; gerçekten seven bir erkeğin, sevdiği kadın onu mutlu eden sözler söylediği zaman, artık konuşacak gücü kalmaz.

Namuslu kadınlar, tutkunun özellikleri olan ateşlilik ve beklenmedik şey için üksinti duyarlar; bir de ateşlilik edepliliği tehlikeye soktuğu için buna karşı kendilerini savunurlar.

Bir kıskançlık veya hoşnutsuzluk hareketi soğukkanlılığa neden olduğu zaman, genelde aşka uygun olan bu kendinden geçişi sağlamak için özel söylevlere başlamak gerekiyor; ve iki veya üç sunuş tümcesinden sonra, ruhun esinlettirdiği şeyi tam olarak söyleme durumundan yoksun olunmazsa, sevilen kişiye ateşli zevkler verilir. Erkeklerin çoğunun hatası, dünyanın yapmacıklığının yarattığı gerginlikten, hissettiğini safça ifade etmenin bu içtenlik ve doğallık derecesine kadar ruhları kurtarmak yerine, hoş, nükteli, etkileyici buldukları herhangibir şeyi söylemeleridir. Eğer cesaret varsa, anında bir tür barışma ile bu cesaretin ödülü alınacaktır.

Bu çok güçlü tutkuyu diğerlerinin üstüne koyan, sevilen kişiye verilen, zevklerin hızlı olduğu kadar istemsiz olan bu ödülüdür.

Eğer mükemmel doğallık varsa, iki bireyin mutluluğu birbirine karışır. Sempati ve doğamızın çok sayıda olan diğer yasaları nedeniyle, bu yalnızca varolabilecek en büyük mutluluktur.

Aşkta mutluluğun zorunlu koşulu olan doğal sözünün anlamını belirlemekten daha kolay hiçbir şey yoktur.

Normal davranış tarzından uzaklaşmayan şeyi doğal olarak adlandırınız. Kuşkusuz, sevilen kişiye yalnızca hiçbir zaman yalan söylememek yeterli değildir, aynı zamanda en küçük şeyi güzelleştirmek ve saflığı gerçeklik çizgisine getirmek gereklidir. Çünkü o küçük şey güzelleştirilirse, dikkat güzelleştirme ile meşgul olur ve piyano tuşu gibi, gözlerinde beliren duyguya

daha safça yanıt verilmez. Kadın, hissettiği bilmem hangi soğukluğun farkına varır ve cilveye başvurur. Bu, çok düşük bir kafaya sahip olan bir kadının sevilememesine yolaçan neden değil midir? Onun yanında zarar görmüyormuş gibi yapılabilir; ve yapıyormuş gibi görünmek alışkanlık nedeniyle daha uygun olduğu için, yapmacıklığa yönelinilir. Bundan sonra aşk artık aşk değildir, sıradan bir olay düzeyine gelir; buradaki tek fark, paranın yerine zevkin veya kendini beğenmişliğin veya ikisinin bir karışımının kazanılmasıdır. Ama zarar görmeden komedi oynanabilecek bir kadın için bir küçümseme hissetmemek zordur. Alışkanlık veya yeminler engelleyebilirler ama ben yapısı en büyük zevke doğru uçmak olan kalbin eğiliminden sözediyorum.

Bu doğal sözcüğüne geri dönersek, doğal ve alışılan iki şeydir: Bu sözcükleri aynı anlamda alırsak, ne kadar çok duyarlı olunursa, doğal olmanın o kadar zor olacağı açıktır, çünkü alışkanlığın olma ve davranma tarzı üzerinde daha az bir egemenliği vardır ve insan her durumda daha güçlü hale gelir. Soğuk bir varlığın tüm sayfaları aynıdır, onu bugün ele alın, onu yarın ele alın, bu her zaman aynı odun gibi eldir.

Duyarlı bir insan, kalbi sustuğu andan itibaren, eylemlerini yönetmek için kendinde alışkanlığın hiçbir izini bulamaz; ve artık duygusuna sahip olmadığı bir yolu nasıl izleyebilecektir?

Sevdiği kişiye söylediği her söze bağlanan büyük ağırlığı hisseder, ona bir sözcük yazgısını belirleyecekmiş gibi gelir. Güzel bir biçimde söylemeye nasıl çalışmayacaktır? Veya en azından iyi söylediği duygusuna nasıl sahip olmayacaktır? Bundan sonra artık saflık olmayacaktır. O halde saflık yapıldığını ileri sürmemek gerekir. İnsan yapabildiği şeydir ama olduğu şeyi hisseder.

İşte en ince kalbin aşkta ileri sürebileceği en son doğallık derecesine vardığımızı zannediyorum.

Tutkulu bir insan, fırtına içinde tek çare olarak, hiçbir şekilde hiçbir zaman gerçeği değiştirmeme ve kalbindekini doğru

okuma andına sıkı bir biçimde sarılmaktan başka bir şey yapamaz; eğer konuşma canlı ve kesik kesikse, doğalın güzel anlarını umut edebilir, yoksa ancak daha az delice sevdiği saatlerde tam olarak doğal olabilir.

Sevilenin yanında, alışkanlık derin olarak kaslara yerleşirken doğallık olsa olsa hareketlerde kalır. Leonore'a kolumu uzattığım zaman, bana her zaman düşmek üzere olduğu izlenimi veriyordu ve iyi yürümeye kafamı yoruyordum. Yapılabilecek şey, hiçbir zaman bilerek etkilenmemektir; doğallık eksikliğinin olabilir en büyük dezavantaj olduğuna ve kolaylıkla en büyük mutsuzlukların kaynağı olabileceğine inanmak yeterlidir. Sevdiğiniz kadının kalbi artık sizi dinlemez, samimiyete yanıt veren samimiyetin sinirli ve istemsiz hareketini kaybedersiniz. Bu, ona dokunma olanaklarının tümünü kaybetmek demektir; neredeyse ona çekici gelmenin tüm olanaklarını kaybedersiniz. Bana öyle geliyor ki, akıllı bir kadın aşığına her şeyi ancak kendini savunamadığı zaman verebilir ve kalbiniz hakkındaki en ufak kuşkusu ona hemen biraz güç veya en azından, yenilgisini bir gün daha geciktirecek yeterli gücü verir.

Tamamen gülünç hale gelmeleri için, tüm bunları zevk aşkına uygulamanın yeterli olduğunu eklemeye gerek var mıdır?

Otuzüçüncü Bölüm

Her zaman yatıştırılması gereken bir kuşku, işte tüm anların susuzluğuna neden olan şey, işte aşk yaşamını mutlu eden şey. Kaygı hiçbir zaman onu terketmediği için, zevkleri hiçbir zaman onu sıkamazlar. Bu mutluluğun özelliği, onun aşırı ciddiyetidir.

Otuzdördüncü Bölüm
Sırların Söylenmesi

Dünyada bir tutkulu aşkınızın sırrını bir yakın arkadaşınıza söylemenize neden olan küstahlıktan daha hızlıca cezalandırılan başka bir küstahlık yoktur. Arkadaşınız, eğer söylediğiniz doğruysa, onunkilerden binlerce kez daha üstte olan zevklere sahip olduğunuzu ve bu zevklerin onunkileri küçümsemenize yolaçacağını bilir.

Kadınların tüm serveti bir tutku uyandırmak olduğu ve genelde, sırdaş da sevimliliğini aşığın bakışlarına sunduğu için, bu olay kadınlar arasında çok daha kötü sonuçlara neden olur.

Diğer taraftan, bu ateşle tükenmiş varlık için, dünyada, her an ruhunu saran korkunç kuşkular hakkında karşısında akıl yürütülebilecek bir dostunkinden daha kaçınılmaz olan başka bir ahlaksal gereksinim yoktur, çünkü bu korkunç tutku içinde, hayal edilen bir şey her zaman varolan bir şeydir.

1817'de şöyle yazıyor : "Salviati karakterinin büyük bir eksikliği de, Napolyon'unkine tamamen zıt olarak, bir tutkunun yararları ile ilgili bir tartışmada, bir şey ahlaksal açıdan kanıtlandığı zaman, sanki hiçbir zaman oluşmamış gibi bu ilkeden yola çıkamamasıydı ve bu eksiklik onu, kendine ve büyük mutsuzluğuna rağmen sürekli bir tartışmanın içine sokuyordu." Tutkunun içinde cesarete sahip olmak çok kolaydır. Elde edilecek şeyin arzusuna boyun eğmeyen kristalleşme cesareti güçlendirmek için kullanılır; aşkta kristalleşme, tamamen karşısında cesaretli olunmanın gerektiği kişinin hizmetindedir.

Bir kadın sinsi bir dost bulabilir, aynı zamanda sıkıcı bir dost da bulabilir.

Canı sıkılan ve bir iş görme, entrika yapma, vs., vs., gereksinimi içinde olan, aşığının ilgisizliğinden mutsuz ve bununla birlikte başka bir aşkı uyandırmayı umut edemeyen, onu tüketen etkinlikle ne yapacağını bilemeyen ve karasevda krizlerinden başka bir eğlence bulamayan otuzbeş yaşlarında bir pren-

ses gerçek bir tutkuyu mutsuz etmekle pekala bir uğraş yani bir zevk ve yaşamda bir amaç bulabilir.

Bu, nefretin mutluluk doğurduğu tek durumdur; bunun nedeni nefretin iş ve çalışmayı sağlamasıdır.

İlk anlarda, girişim toplum tarafından şüphe ile karşılandığı andan itibaren, bir şey yapma zevki, başarmanın kırgınlığı bu uğraşa çekicilik kazandırır. Arkadaş için olan kıskançlık, aşık için olan nefretin maskesini alır; yoksa hiçbir zaman görülmeyen bir erkekten nasıl çılgınca nefret edilir? Kıskançlığı itiraf etmekten kaçınılır, çünkü öncelikle değeri itiraf etmek gerekecektir ve ancak iyi arkadaşı gülünç hale getirerek sarayda tutunabilen dalkavuklar vardır.

Vefasız sırdaş, en son iğrençlikteki eylemlere cüret etmekle birlikte, sadece değerli bir dostluğu kaybetmeme arzusuyla yanıp tutuştuğunu pekala zannedebilir. Sıkıntılı kadın, dostluğun bile, aşkla ve ölümcül kaygılarla tükenmiş bir kalpte, canlılığını yitirdiğini söyler; dostluk aşkın yanında ancak sırdaş olmakla tutunabilir; oysa, kıskançlık için bu tür sırdaşlıklardan daha iğrenç olan ne vardır?

Kadınlar arasında kabul gören sırdaşlık şu uslamlamanın içtenliğinin eşlik ettiği sırdaşlıktır:

– Sevgili dostum, despotlarımız tarafından moda haline getirilen önyargıların bizde neden olduğu saçma olduğu kadar zalim olan savaşta, bugün bana hizmet ediniz, yarın sıra bana gelecektir.

Bu istisnadan önce, çocuklukta doğan ve ondan sonra hiçbir kıskançlıkla bozulmayan gerçek arkadaşlığın sırdaşlığı vardır.

.....

Tutkulu aşkların sırdaşlıkları ancak okullu aşıklar arasında ve merak, sevecenlikle tükenen ve belki de onlara bunun yaşamlarının en büyük işi olduğunu ve bu kadar erkenden bununla meşgul olmamalarını söyleyen içgüdüyle sürüklenen genç kızlar arasında kabul görür.

Sırdaşlıklarla zevk aşkı alevlenir ve tutkulu aşk soğur.

Sırdaşlıkların tehlikelerinden başka zorlukları da vardır. Tutkulu aşkta, dile getirilemeyen şey (çünkü dil bu nüanslara ulaşacak kadar ince değildir), bundan dolayı varolmaktan vazgeçmez, yalnızca çok ince şeyler gibi onları gözlemlerken daha çok yanlışa düşme tehlikesi vardır.

Ve çok fazla heyecanlı olan bir gözlemci kötü gözlemler; rastlantıya karşı haksız davranır.

Belki de en bilgece olan şey, kendi kendinin sırdaşı olmaktır. Bu akşam, ödünç alınan adlarla ama karakteristik olan tüm ayrıntılarıyla birlikte kadın arkadaşınızla olan konuşmayı ve sizi rahatsız eden güçlüğü yazınız. Tutkulu aşkla seviyorsanız, sekiz gün içinde başka bir erkek olursunuz ve böylece incelemenizi okurken, kendinize iyi bir öğüt verebilirsiniz.

Erkekler arasında, iki kişiden fazla olunduğu ve kıskançlığın ortaya çıkabileceği zaman, kibarlık yalnızca fiziksel aşktan sözetmeye zorluyor. Baffo'nun dizeleri okunur ve bunlar sonsuz bir zevk verirler çünkü herkes, çoğu zaman yalnızca hoş veya kibar görünmek isteyen yakının övgülerini ve kendinden geçişlerini harfi harfine alır. Yoksa Petrarque'ın çekici sevecenlikleri veya Fransız madrigalleri uygunsuz kaçarlardı.

Otuzbeşinci Bölüm
Kıskançlık Üzerine

Sevildiği zaman, bir tribünde sıkışırken, Millet Meclisi'ndeki bir tartışmaya dikkat ederken veya düşman ateşi altında nöbeti devralmak için dört nala giderken, gözleri veya belleği etkileyen her yeni nesnede, metresi hakkında her zaman sahip olunan fikre yeni bir mükemmellik eklenir veya önce olağanüstü görünen kendini daha fazla sevdirmenin yeni bir yöntemi keşfedilir.

Hayalin her adımı bir mutluluk anıyla ödenir. Bu tür olu-

şun etkileyici olması şaşırtıcı değildir.

Kıskançlığın doğduğu anda, ruhun aynı alışkanlığı bu kez zıt bir etki yaratmak için kalır. Sevdiğiniz ve belki de başka birini seven kişinin tacına eklediğiniz her mükemmellik, sizde olağanüstü bir zevk yaratmak yerine kalbinize bir hançer saplar. Biri size bağırır:

– Bu çok hoş zevkten rakibin yararlanacaktır.

Ve sizi etkileyen kişiler, bu ilk etkiyi yaratmadan, eskisi gibi sizi sevdirmenin yeni bir aracını size göstermek yerine, rakibin yeni bir avantajını gösterir.

Parkta dört nala giden güzel bir kadına rastlıyorsunuz, ve rakip kadına elli dakikada on mil yaptırtacak güzel saçlarıyla ünlüdür.

Bu durumda öfke kolaylıkla doğuyor; artık aşkta yalnızca, *sahip olmak hiçbir şeydir, herşeyin özü zevk almaktır,* sözü anımsanır; rakibin mutluluğu abartılır, bu mutluluğun ona verdiği küstahlık abartılır ve acıların tepe noktasına yani hâlâ geride kalan umutla zehirlenen aşırı mutsuzluğa ulaşılır.

Tek çare belki de rakibin mutluluğunu çok yakından gözlemlemektir. Çoğu zaman, onunkine benzeyen ve sokakta uzaktan gördüğünüz her şapkada kalbinizin atışını durduran bu kadının bulunduğu salonda onu rahatça uyurken görürsünüz.

Onu uyandırmak mı istiyorsunuz, kıskançlığınızı göstermeniz yeterlidir. Belki de, onu size tercih eden kadının bedelini ona öğretme üstünlüğünüz olacaktır ve bu erkek ondan alacağı aşkı size borçlu olacaktır.

Rakibin karşısında, orta yol yoktur; ya oluşturulabilecek en sıkıntısız havayla onunla alay edilecektir ya da korkutulacaktır.

Kıskançlık tüm kötülüklerin en büyüğü olduğu için, yaşamını ortaya koymanın hoşa giden bir oyalanma olduğu görülecektir. Çünkü bu durumda, düşlerimiz tamamen zehirlenmezler ve siyaha dönüşürken (yukarıda açıklanan mekanizma ile), bazen bu rakibin öldürüldüğü gözönüne getirilebilir.

Hiçbir zaman gücü rakibe bırakmama ilkesine göre, aşkınızı rakipten gizlemek ve kendini beğenmişlik ve aşktan mümkün olduğu kadar uzakta olma görünümü altında, ona, çok gizli olarak, olabilir en büyük kibarlılıkla ve en sakin ve en yalın havayla şunu söylemek gerekir:

– Beyefendi, çevrenin neden onu bana uygun görmeyi akıllarından geçirdiklerini anlamıyorum; hatta ona aşık olduğumu bile düşünüyorlar; onu istiyorsanız, kendimi gülünç bir rolü oynama durumuna düşürmeseydi, tüm kalbimle onu size terkederdim. Altı ay sonra, onu istediğiniz gibi alın, ama bugün nedenini bilmediğim şekilde bu şeylere bağlanan onur, büyük üzüntüme rağmen, umulmadığı halde sıranızın gelmesini bekleme dürüstlüğüne sahip olmazsanız, ikimizden birinin ölmesinin gerektiğini size söylemeye beni mecbur ediyor.

Rakibiniz çok büyük bir olasılıkla tutkusuz bir erkektir ve belki de kararınız bir kez onu tatmin ettiğinde, bulduğu çok az miktardaki onurlu bahaneyle bile sözkonusu kadını size bırakmakta acele edecek, çok ihtiyatlı bir erkektir. Bu nedenle, konuşmanıza neşe katmak ve tüm girişimi çok derin bir gizle örtmek gerekecektir.

Kıskançlık acısını bu kadar şiddetli hale getiren şey, kendini beğenmişliğin bu acıya katlanmaya yardımcı olamamasıdır, ve sözünü ettiğim yöntemle, kendini beğenmişliğinizin bir yiyeceği vardır. Sevilebilirlik konusunda kendinizi küçümsemekteyseniz, bu durumda kendinizi yiğit olarak görebilirsiniz.

Olayları trajik yönden ele almamak tercih ediliyorsa, buradan kırk mil öteye gidip, çekiciliğiyle sizi yolunuzdan alıkoyacak bir dansözle birlikte olunmalıdır.

Yeter ki rakip sıradan bir ruha sahip olsun, sizin avunduğunuzu düşünecektir.

Çoğu zaman en iyi yol, aldırmadan, rakibin sevilen kişi yanında kendi aptallıklarıyla yıpranmasını beklemektir. Çünkü, yavaş yavaş ilk gençlikte yakalanılan büyük bir tutku olmadıkça, akıllı bir kadın uzun süre sıradan bir erkeği sevemez. Senli

benlilikten sonraki kıskançlık durumunda, hâlâ görünürde kayıtsızlık ve gerçek vefasızlık gereklidir çünkü sevdikleri kişi tarafından onuru kırılan birçok kadın adamın kıskandığı erkeğe hâlâ bağlıdırlar ve oyun gerçek olur.

Bazı ayrıntılara girdim çünkü bu kıskançlık anlarında çoğu zaman akıl baştan gidiyor; uzun zamandan beri yazılan öğütler iyi geliyor ve önemli olan sakinmiş gibi görünmek olduğu için felsefi bir yazının tonunu kullanmanın tam zamanıdır.

Eğer yapılacak hiçbir şey yoksa ve teselli arayarak eğlenilebilirse, Othello'yu okumakla bazı zevkler alınabilir; en inandırıcı görünüşlerden kuşku duyulmasına yolaçacaktır. Gözlerimizi şu sözler üzerinde zevkle durduracağız:

Hava gibi hafif olan saçma şeyler
Kıskanç bir kişiye
Kutsal kitabın vaadleri içindeki gerçekler kadar
Güçlü kanıtlar olarak görünürler.

Othello, 3. Perde

Salviati günlüğüne şunları yazmış: "20 Temmuz 1818 Yedek cephane deposunu korumakla veya tehlikesiz ve eylemsiz başka bir işle görevlendirildiği zaman tutkulu bir insanın veya iyi bir yurttaşın hissettiği duyguyu yaşamın tamamına uyarladığımı zannediyorum. Kırk yaşında sevme yaşını derin bir tutku olmadan geçirmiş olmaktan dolayı pişmanlık duyardım. Yaşamın yaşanmadan geçmesine izin vermenin aldatmacasına başvurduğumu çok geç farketmekten dolayı beni alçaltan, acı verici bir hoşnutsuzluğa sahip olurdum.

"Dün sevdiğim kadınla ve çok yakın ilişkisi olduğunu zannetmemi istediği bir rakiple üç saat geçirdim. Kuşkusuz güzel gözlerinin ona dikildiğini gözlemlerken üzüntü anları ve oradan ayrılırken aşırı mutsuzluktan umuda ateşli aktarım anları oldu. Ama ne kadar yeni şey! ne kadar ateşli düşünceler! ve rakibin görünürdeki mutluluğuna rağmen, aşkım kendini ne ka-

dar büyük bir gururla ve zevkle onun aşkının üzerinde hissediyordu! Kendi kendime şöyle diyordum: "Bu günler, aşkım mutlulukla oynarken yaptığı fedakârlıkların en küçüğünde bile en aşağılık korkuyla solacaklardır; örneğin, iki bilet çekmek için elini şapkaya sokmak: biri, onun tarafından sevilmek, diğeri, anında ölmek; ve bu duygu bende o kadar kendiliğindendir ki hiçbir şekilde sevimli olmamı engellemeyecektir."

"Bundan iki yıl önce bu olay bana anlatılmış olsaydı, alay ederdim."

Otuzaltıncı Bölüm
Kıskançlığın Devamı

İhanetinden kuşku duyulan kadına gelince:

O sizi terkeder çünkü kristalleşmeyi durdurdunuz ve kalbinde belki de alışkanlığın desteğine sahipsiniz.

Sizi terkediyor çünkü sizden çok emin. Kaygıyı öldürdünüz ve mutlu aşkın küçük kuşkuları artık doğamazlar; onu kuşkulandırınız ve özellikle kendinizi itirazların saçmalığından koruyunuz.

Onun yakınında yaşadığınız uzun süre içinde, şehrin veya toplumun hangi kadınını en çok kıskandığını ve hangisinden en çok çekindiğini kuşkusuz keşfetmiş olursunuz. Bu kadına kur yapınız ama kurunuzu ilan etmeyip gizlemeye çalışınız ve bunu iyi niyetle yapınız; her şeyin görünmesi ve duyulması için nefretin gözlerine güveniniz. Tüm kadınlar için aylarca hissettiğiniz derin hoşlanmazlık bunu yapmanızı kolaylaştırması gerekir. İçinde bulunduğunuz konum içinde tutkunun görünümü altında herşeyin berbat edildiğini unutmayınız: sevilen kadını az görünüz ve arkadaşlarınızla şampanya içiniz.

Metresinizin aşkını değerlendirmek için şunları unutmayınız:

1) Bir aşkın temeline, daha önce içtenliği belirleyen şeye

ne kadar çok fiziksel aşkla girilirse, o kadar çok vefasızlığa ve özellikle ihanete maruz kalınır. Bu özellikle, kristalleşmesi on altı yaşında gençliğin ateşiyle desteklenen aşklara uygulanır.

2) Birbirlerini seven iki kişinin aşkı neredeyse hiçbir zaman aynı değildir. Tutkulu aşkta sırasıyla seven taraflardan birinin diğerini daha fazla sevdiği evreler vardır. Çoğu zaman basit cilve veya kendini beğenmişlik aşkı tutkulu aşka yanıt verir ve daha çok kadın coşkuyla sever. İki aşığın hissettiği aşk nasıl olursa olsun, biri kıskandığı andan itibaren diğerinin tutkulu aşkın koşullarını tamamlamasını ister; kendini beğenmişlik, onda sevecen bir kalbin tüm gereksinimlerini varmış gibi gösterir.

Son olarak, hiçbir şey zevk aşkını partnerindeki tutkulu aşk gibi sıkmaz.

Çoğu zaman kafalı bir erkek bir kadına kur yaparken ona yalnızca aşkı düşündürttürür ve ruhunu duygulandırır. Ona zevk veren bu kafalı erkeği kabul eder. Erkek umutlanmaya başlar.

Bir gün bu kadın diğerinin betimlediği şeyi hissettiren erkekle karşılaşır.

Bir erkeğin kıskançlığının sevdiği kadının kalbinde ne tür etkiler yaptığını bilmiyorum. Can sıkan bir aşığın tarafında, kıskanılan eğer kıskanandan daha sevimliyse, kıskançlık nefrete kadar giden egemen bir tiksintiye neden olur, çünkü Madame de Coulanges'ın söylediği gibi, kıskanılabilecek şeyler için kıskançlığa boyun eğilir.

Kıskanan erkek sevildiği zaman, kıskançlık, idare edilmesi ve tanınması çok zor olan kadın gururunu şaşırtabilir. Kıskançlık, aşıklarına güçlerini göstermenin bir yolu olarak gururlu kadınlara zevk verebilir.

Kıskançlık, aşkı kanıtlamanın yeni bir tarzı olarak zevk verebilir. Kıskançlık çok ince bir kadının edepliliğine aykırı düşebilir.

Kıskançlık aşığın yiğitliğini gösteren bir şey olarak zevk verebilir. Burada sevilen şeyin yiğitlik olduğuna dikkat ediniz.

Fransa'da Matmazel de Sommery ile ilgili anekdot bilinmektedir: aşığı tarafından suçüstü yakalanan Sommery olayı şiddetle reddeder ve diğeri bağırmasını sürdürünce şöyle yanıt verir:

– Ah! artık beni sevmediğinizi çok iyi görüyorum; size söylediğim şeye değil de gördüklerinize inanıyorsunuz.

Sizi bir kez aldatmış olan beğendiğiniz bir metresle barışmak, sürekli yeniden doğan bir kristalleşmeyi hançer darbeleriyle bozmak demektir. Aşkın ölmesi gerekir ve kalbiniz korkunç parçalanışlar içinde cançekişmesinin bütün adımlarını hissedecektir. Bu, bu tutkunun ve yaşamın en mutsuz karışımlarından biridir; ancak arkadaş olma koşuluyla barışma gücüne sahip olmak gerekecektir.

Otuzyedinci Bölüm
Roxane

Kadınlardaki kıskançlığa gelince, onlar güvensizdirler, biz erkeklerden çok daha fazla tehlikeye atılırlar, aşka kendilerini daha fazla feda ederler, çok daha az oyalanma olanakları vardır, özellikle aşıklarının eylemlerini doğrulamak konusunda çok daha az araçları vardır. Bir kadın kıskançlıkla alçaldığını hisseder, bir erkeğin arkasından koşuyormuş havasına kapılır, aşığının alay konusu olduğunu ve özellikle kendisinin en sevecen coşkularıyla alay ettiğini zanneder, şiddete eğilimli hale gelir ve buna rağmen rakibini öldüremez.

O halde erkeklere göre kadınlardaki kıskançlığın daha da berbat bir mutsuzluk olması gerekir. Bu, insan kalbinin, parçalanmadan, güçsüz öfkeyle ve kendini küçümsemeyle katlanabileceği her şeydir.

Bu kadar vahşi bir mutsuzluğa, ona neden olan veya onu hisseden kişinin ölümünden başka bir çare bilmiyorum. Fransız kıskançlığını Diderot'nun "Jacques le Fataliste" adlı yapıtın

daki Madame de la Pommeraye'ın hikayesinde görebiliriz.

La Rochefoucauld şöyle diyor: "Kıskançlığı itiraf etmekten utanç duyuluyor ve daha önce kıskançlık hissetmiş olmaktan ve bu güce sahip olmaktan da gurur duyuluyor." Zavallı kadınlar, kıskançlık onları gülünç duruma düşürdüğü sürece, bu vahşi işkenceyi hissettiklerini itiraf etmeye bile cesaret edemiyorlar. Bu kadar acı veren bir yara hiçbir zaman tamamen iyileşmez.

Eğer soğuk akıl, başarı görüntüsünün verdiği umutla hayalin ateşine maruz kalsaydı, kıskançlık nedeniyle mutsuz olan zavallı kadınlara şöyle söylerdim: "Erkeklerdeki ve sizlerdeki aldatma arasında büyük bir fark vardır. Bu hareket sizde kısmen doğrudan hareket, kısmen de işarettir. Askeri okulda aldığımız eğitimin etkisiyle aldatma erkekte hiçbir şeyin işareti değildir. Edebin etkisiyle, aldatma kadında aksine kendini adamanın tüm işaretlerinin en belirginidir. Erkeklerdeki kötü bir alışkanlık aldatmayı bir gereklilik haline getirmiştir. Tüm ilk gençlik yılları boyunca, kolejde büyükler olarak adlandırılan model, tüm gururumuzu, başarımızın tüm kanıtını bu tür başarıların içine koymamıza neden olmuştur. Sizin eğitiminiz bunun tam tersi yöndedir."

İki cinsiyet arasındaki aldatma farkı o kadar belirgindir ki tutkulu bir kadın, bir erkek için onaksız bir şey olan, bir aldatmayı affedebilir.

Kendini beğenmiş kadınlar kıskançlıklarını gizlerler. Bu kadınlar hayran oldukları, kaybetmekten korktukları bu erkekle sessiz ve soğuk akşamlar geçirirler. Erkekler için pek sevimli değillerdir. Bu, olabilir en büyük işkencelerden biridir ve aynı zamanda aşktaki mutsuzluğun en verimli kaynaklarından biridir. Tüm saygımıza layık olan bu kadınları iyileştirmek için, erkekte tuhaf ve güçlü bazı girişimlerin olması ve özellikle olup biteni görmeme havasında olması gerekir. Örneğin, onlarla yirmi dört saat içinde hazırlanan büyük bir gezi.

Otuzsekizinci Bölüm
Özsaygının İncinmesi Üzerine

İncinme bir kendini beğenmişlik hareketidir; hasmımın bana baskın çıkmasını istemem ve *bu hasmın kendisini başarımın hakemi olarak tutarım.* Onun kalbi üzerinde etkili olmak isterim. Bu nedenledir ki akılcı davranışın çok ötesine gidilir.

Bazen kendi çılgınlığını doğrulamak için, bu rakibin bizi oyuna getirmek istediğini düşünme noktasına gelinir.

İncinme bir onur hastalığı olduğu için, monarşilerde çok daha sık görülür ve eylemleri faydalılık derecelerine göre değerlendirme alışkanlığının egemen olduğu ülkelerde, örneğin A.B.D.de çok daha enderdir.

Her insan, ve bir Fransız diğerlerinden daha fazla, enayi yerine konmaktan nefret eder; bununla birlikte, eski Fransız monarşik karakterin hafifliği, cilveleşmenin ve zevk aşkının da dışında büyük yıkımlar yapacak incinmeyi engelliyordu. İncinme ancak iklim nedeniyle karakterin daha karamsar olduğu (Portekizli, Piemonteli) monarşilerde dikkat çekici kaygılar yaratıyordu.

Fransa'daki taşralılar, toplumda hoş bir erkeğin görüşünün ne olmasının gerektiğinin gülünç bir modelini oluşturuyorlar, ve daha sonra siperleniyorlar ve yaşamları boyunca bir kişinin hendeği atlayıp atlamadığını gözlemlemek için oradalar. Böylece her zaman incinirler ve bu taşkınlık aşklarına gülünç bir yön de verir. En mert ve en soylu heyecanlar, uygarlığın ürünleri içinde en aşağı olan şeyle temas sonucu kötürümleşmişlerdir. Korkunçluğu tamamlamak için bu burjuvalar yalnızca büyük şehirlerin kokuşmuşluğundan sözetmektedirler.

İncinme tutkulu aşkta varolamaz, kadınsı gururdan kaynaklanır: "Aşığımın beni hırpalamasına izin verirsem, beni küçümseyecek ve artık beni sevmeyecektir", veya incinme bütün öfkeleriyle birlikte kıskançlıktır.

Kıskançlık kaygı yaratan kişinin ölümünü ister. İncinen er-

kek bundan çok uzaktadır, düşmanının yaşamasını ve özellikle zaferinin tanığı olmasını ister.

İncinen erkek, rakibinin yarışa girmeyi reddetmesini acı içinde görecektir çünkü bu erkek kalbinin derinliklerinde kendi kendine şunu söyleme küstahlığına sahip olabilir: "Eğer bu kişiyle uğraşmayı sürdürseydim onu altederdim."

İncinmede, hiçbir şekilde görünür amaçla ilgilenilmez, sözkonusu olan yalnızca zaferdir. Bu, Opera'nın kızlarının aşklarında belirgin bir şekilde görülen şeydir; rakip kızı uzaklaştırırsanız, kendini pencereden atmaya kadar giden sözde tutku anında kaybolur.

İncinmeyle oluşan aşk, tutkulu aşkın aksine bir anda geçer. Reddedolunamaz bir girişimle, rakibin savaşımı reddettiğini itiraf etmesi yeterlidir. Bununla birlikte, bu özdeyişi ileri sürmekte tereddüt ediyorum, elimde tek örnek var ve bu da bende kuşkulara neden oluyor. İşte olay, bu konuda okuyucu karar verecek. Dona Diana, yirmi üç yaşındaki bir genç kızdır ve Sevilla'nın en zengin ve en onurlu burjuvalarından birinin kızıdır. Kuşkusuz güzeldir ama güzelliği dikkat çekicidir ve bu nedenle ona sınırsız bir zeka ve onur atfedilmektedir. En azından görünürde, ailesinin istemediği genç bir subayı tutkuyla sevmektedir. Subay Morillo ise Amerika'ya gider; sürekli olarak birbirlerine yazarlar. Bir gün, Dona Diana'nın annesinde, çok sayıda insanın ortasında, bir aptal bu sevimli genç adamın ölümünü bildirir. Tüm gözler Dona Diana'ya çevrilir, o yalnızca şu sözleri söyler:

– Yazık, çok gençti!

O gün tam da, trajik bir biçimde sona eren ama içinde kadın kahramanın aşığının ölümünü bu görünürdeki sakinlikle kabul ettiği, üstat Massinger'in bir piyesini okumuştuk. Annenin gururuna ve nefretine rağmen titrediğini görüyordum; baba sevincini gizlemek için dışarı çıktı. Tüm bunların ortasında ve aptal anlatıcıya yapılan kaş göz işaretleri arasında, tek sakin kişi olan Dona Diana hiçbir şey olmamış gibi konuşmayı sürdür-

dü. Dehşete düşen annesi hizmetçi aracılığıyla onu uyardı ama davranışında hiçbir değişiklik olmadı.

İki yıl sonra, çok yakışıklı olan genç bir erkek ona kur yapmaya başlar. Yine bu kez ve her zaman aynı nedenle, talip kişi soylu olmadığı için, Dona Diana'nın anne babası bu evliliğe şiddetle karşı çıkarlar; Dona Diana bu evliliğin olacağını belirtir. Genç kızla babası arasında bir özsaygı incinmesi oluşur. Genç adamın eve girmesi yasaklanır. Dona Diana artık kıra ve kiliseye götürülmez; çok dikkatli bir şekilde aşığıyla karşılaşma olanaklarının tümü elinden alınır. Erkek kılık değiştirir ve onu uzun aralıklarla gizlice görür. Diana git gide daha fazla inatlaşır ve en parlak kısmetleri, hatta VII. Ferdinand'ın sarayında bir ünvanı teper. Tüm şehir bu aşıkların mutsuzluklarından ve kahramansal sebatlarından sözeder. Sonunda Dona Diana'nın rüştü yaklaşır; babasına kendi başına tasarrufta bulunma hakkını kullanacağını duyurur. Son savunma yollarında direnen aile evlilik görüşmelerine başlar; evlilik yarı yarıya sonuçlandığı sırada, altı yıllık direnmeden sonra, iki ailenin resmi bir toplantısında genç adam Dona Diana'yı reddeder.

Onbeş dakika sonra, genç adam yoktur. Dona Diana yatışmıştır; incinme yoluyla mı seviyordu? veya acısıyla birlikte duygularını ortaya çıkarmayı küçümseyen büyük bir ruh muydu?

Çoğu zaman tutkulu aşk, ancak özsaygının incinmesiyle mutluluğa ulaşabilir; böylece arzulayabileceği her şeyi görünürde elde eder, yakınmaları gülünç olacaklar ve anlamsız görüneceklerdir; mutsuzluğunun gizini açıklayamaz, ve buna rağmen bu mutsuzluğuna dokunur ve aralıksız onu doğrular; kanıtları, güzel yanılsamalar sağlamak için oluşturulmuş en oyalayıcı durumlarla birbirlerine dolaştırılmışlardır. Bu mutsuzluk, aşığı hiçe saymak ve ona aynı zamanda hem kollarında sıktığı çekici ve duygusuz varlık tarafından sevilmenin tüm mutluluğunu ve hem de bu mutluluğun hiçbir zaman hiçbir şey olmayacağını hissettirmek için en sevecen anlarda iğrenç kafasını

gösterir. Bu belki de, kıskançlıktan sonraki en acımasız mutsuzluktur.

Büyük bir şehirde, bu tür bir öfkeye kapılan yumuşak ve sevecen bir erkeğin, onu kızkardeşine karşı incinme yoluyla seven metresini öldürdüğü anımsanmaktadır. Metresini denizde kendi hazırladığı güzel bir sandalda başbaşa bir akşam gezintisine götürür; denizin ortasına gelince, sandal su alır ve denizde kaybolur.

Altmış yaşındaki bir adamın, Londra tiyatrosunun en kaprisli, en çılgın, en sevimli, en şaşırtıcı aktrisini, miss Comel'i metres tuttuğunu gördüm.

– Ve size sadık kalacağını mı ileri sürüyorsunuz, diye soruldu.

– Hiçbir şekilde; yalnızca beni ve belki de delicesine sevecektir.

Ve kadın onu tam bir yıl ve çoğu zaman çılgıncasına sevdi. Erkek, birçok ilişki altında, metresiyle kızı arasında şaşırtıcı bir özsaygının incinmesini oluşturmuştu.

İncinme, kaderini oluşturduğu zevk aşkında zafere ulaşır. Bu, zevk aşkı ile tutkulu aşkı birbirinden en iyi ayıran bir deneyimdir. Birliğe katıldıkları zaman genç insanlara anlatılan eski bir savaş özdeyişine göre, iki kızkardeşin oturduğu bir evde bir oda kiralamışsanız ve kızkardeşlerden birinin aşkını elde etmek istiyorsanız diğer kızkardeşe kur yapmalısınız. Aşk yapan genç İspanyol kadınlarının çoğunun yakınında, eğer sevilmek istiyorsanız, iyi niyetle ve alçakgönüllülükle ev sahibesi için kalbinizde hiçbir yer olmadığını söylemek yeterlidir. Bu faydalı özdeyişi sevimli General Lassale'dan öğrendim. Bu, tutkulu aşka saldırmanın en tehlikeli tarzıdır.

Özsaygı incinmesi, aşkın oluşturduğu evliliklerden sonra, en mutlu evlilikleri gerçekleştirir. Çok sayıda koca, evlilikten iki ay sonra bir metres tutarak, uzun yıllar için eşlerinin aşkından emin olurlar. Yalnızca bir erkeği düşünme alışkanlığı yaratılır ve aile bağları bu alışkanlığı yenilmez hale getirirler.

Eğer XV. Louis'nin sarayında, önemli bir kadının (Madame de Choiseul) kocasını beğendiği görülmüşse bunun nedeni kocanın kadının kızkardeşi düşes de Gramont için ateşli bir ilgi duyuyor görünmesidir.

En çok ihmal edilen metres, bize başka bir erkeği tercih ettiğini hissettirdiği andan itibaren, rahatımızı bozar ve kalbimizin içine tutkunun tüm görünümlerini sokar.

İtalyan'ın cesareti bir öfke krizidir, Alman'ın cesareti bir sarhoşluk anıdır, İspanyol'un cesareti bir onur çizgisidir. Çoğu zaman cesaretin, her bölüğün askerleri arasındaki, her tümenin alayları arasındaki özsaygının bir incinmesi olduğu bir ulus varsa, artık tutunulacak bir noktanın olmadığı bozgunlarda, bu ulusun ordularının nasıl durdurulacağı bilinemez. Tehlikeyi önceden görmek ve ona bir çare bulmaya çalışmak, bu kendini beğenmiş asker kaçakları arasındaki gülünçlüklerin ilki olacaktır.

Otuzdokuzuncu Bölüm
Kavgalı Aşklar Üzerine

İki tür kavgalı aşk vardır:

1) Kavga edenin sevdiği
2) Kavga edenin sevmediği.

Aşıklardan biri kendini diğerinden çok üstün görürse, diğerinin aşkının ölmesi gerekir çünkü küçümsenme kaygısı er veya geç kristalleşmeyi durduracaktır.

Vasat insanlar için hiçbir şey kafa üstünlüğü kadar çekilmez değildir: günümüzde nefretin kaynağı budur; ve bu ilkeye korkunç nefretleri borçlu değilsek bunun nedeni sadece bu ilkenin ayırdığı insanların birlikte yaşama zorunluluğunda olmamalarıdır. Herşey özellikle üstün varlık açısından doğal olduğu için, üstünlüğün hiçbir toplumsal önlemle maskelenmediği aşkta bu ilke ne olacaktır?

Tutkunun yaşaması için, alttakinin partnerine kötü davranması gerekir yoksa bu kişi diğeri kendinin hakarete uğradığını düşünmeden pencereyi kapayamayacaktır.

Üstün insana gelince, o kendini aldatır ve böylece hissettiği aşk hiçbir tehlikeye maruz kalmadığı gibi sevdiği kişideki tüm zayıflıklar neredeyse onu kendisi için daha değerli hale getirir.

Aynı düzeydeki insanlar arasında hemen karşılık bulan tutkulu aşktan sonra, kavga edenin sevmediği kavgalı aşka geçmek gerekir. Bunun örneklerini Berry düşesiyle ilgili anekdotlarda bulabiliriz (Duclos'nun Anıları).

İnsanın mezara kadar ayrılmaz dostları olarak, yaşamın bayağı ve bencil tarafına dayanan soğuk alışkanlıkların doğasına katılan bu aşk tutkulu aşktan daha uzun sürebilir. Ama bu artık aşk değildir, aşkın yolaçtığı ve bu tutkudan sadece anıları ve fiziksel zevki alan bir alışkanlıktır. Bu alışkanlık zorunlu olarak daha az soylu ruhları gerektirir. Her gün yeni bir dram oluşur: "Beni azarlayacak mı" sorusu kafayı işgal eder; tutkulu aşkta olduğu gibi her gün yeni bir sevecenlik kanıtına gereksinim vardır.

Gururun bu tür çıkar hesaplarına alışmayı reddetmesi mümkündür; bu durumda birkaç aylık fırtınalardan sonra gurur aşkı öldürür. Ama bu soylu tutkunun son nefesini verinceye kadar uzun süre direndiği görülür. Mutlu aşkın küçük kavgaları, hâlâ seven ve kendisine kötü davranıldığını gören bir kalp için uzun süre yanılsamalar oluşturur. Bazı sevecen barışmalar geçişi daha katlanılabilir hale getirebilir. Gizli bir şefkat, derme çatma bir mutsuzluk bahanesiyle çok sevilen bir erkek affedilir; sonunda kavga etmeye alışılır. Aslında, tutkulu aşkın dışında, oyunun dışında, güce sahip olmanın dışında[1] ateşlilik acısından her günü ilginçleştirebilecek, aşkla karşılaştırılabilir başka kaynağı nerede bulabiliriz? Eğer kavga çıkaran ölürse, yaşamı

1 Bazı ikiyüzlü bakanlar ne söylerse söylesinler, güç zevklerin ilkidir. Bana göre yalnızca aşk güç zevkine baskın çıkabilir ve aşk, bir bakanlık gibi elde edilemeyecek mutlu bir hastalıktır.

devam eden kurbanın hiçbir zaman avunamadığı görülür. Bu ilke, birçok burjuva evliliğin bağlantısını oluşturur; paylanılan kişi her gün sevdiği kişiden daha iyi sözedildiğini duyar.

Kavgalı aşkın sahte bir türü vardır. Çok kafalı bir kadının mektubundaki fikri otuzüçüncü bölümde ifade etmiştim:

"Her zaman giderilmesi gereken küçük bir kuşku, işte tutkulu aşkın tüm anlarının susuzluğunu oluşturan şey... En şiddetli kaygı hiçbir zaman bu tür aşkı terketmediğine göre, bu aşkın verdiği zevkler de hiçbir zaman sıkıcı olmazlar."

Asık suratlı veya kötü yetiştirilmiş veya aşırı şiddet yüklü bir yapıya sahip insanlarda, bu giderilmesi gereken küçük kuşku, bu hafif kaygı bir kavgayla ortaya çıkıyorlar.

Sevilen kişi, özenli bir eğitimin meyvası olan aşırı bir hassasiyete sahip değilse, bu tür bir aşkta daha fazla canlılık ve bunun sonucu daha fazla tat bulabilir; ve hatta, tüm olası incelikle birlikte, öfkeli kişinin coşkularının ilk kurbanına bakılırsa, bu kişiyi daha fazla sevmemek çok zordur. Lord Mortimer'in metresinde özlemle aradığı belki de kafasına attığı bu şamdanlardır. Aslında gurur affederse ve bu tür duyguları onaylarsa, bu duyguların cansıkıntısıyla, mutlu insanların bu büyük düşmanıyla acımasız bir savaşa tutuştuklarını kabul etmek gerekir.

Madame de Stael, o sırada ünlenmiş genç bir kahraman ve henüz özgürlüğe karşı suç işlememiş olan General Bonaparte'a birdenbire şöyle der:

– General bir kadının sizin eşiniz veya kızkardeşiniz olmaktan başka bir seçeneği yoktur.

Kahraman komplimanı anlamaz; parlak hakaretlerle yanıt verir. Bu tür kadınlar aşıkları tarafından küçümsenmekten hoşlanırlar ve onları ancak vahşi bir tarzda sevebilirler.

Otuzdokuzuncu Bölüm
(İkinci Kez)
Aşkın İlaçları

Leucade'ın atlayışı[1] Antik Çağa ait güzel bir imgedir. Aslında aşkın çaresi hemen hemen yoktur. Bunun için, yalnızca insanın kendini koruma özenindeki dikkatini güçlü bir şekilde harekete geçiren tehlike değil aynı zamanda çok daha zor olan, kendini korumayı düşünme alışkanlığının doğması için kurnazlıkla bertaraf edilebilecek bir tehlikenin sürekliliği gereklidir. Burada, Don Juan'ınki gibi onaltı günlük bir fırtınadan başka bir şey görmüyorum, yoksa çok çabuk tehlike alışkanlığına sahip olunur ve hatta düşmana yirmi adım mesafede nöbet tutulduğu zaman, sevilen kişiyi çok daha fazla çekicilik içinde düşünmeye başlanılır.

Şunu sürekli yineledik: seven bir erkeğin aşkı hayal ettiği şeyden zevk alır veya titrer ve doğada ona sevdiği kişiden söze den şeylerden başka hiçbir şey yoktur. Oysa zevk almak ve titremek, çok ilginç bir uğraştır ve bunların yanında başka her şey sararıp solar.

Hastanın iyileşmesini sağlamak isteyen bir dost her zaman öncelikle sevilen kadının tarafında olmak zorundadır ve kafadan çok gayreti olan tüm dostlar bunun tersini yapmakta gecikmeyeceklerdir.

Bu, gülünç bir şekilde eşit olmayan güçlerle, eskiden kristalleşmeler diye adlandırdığımız bu çekici yanılsamalar bütününe saldırmak demektir.

İyileştirici dost şu gerçeği hesaba katmak zorundadır: aşık için inanması gereken bir saçmalık ortaya çıkarsa, bu saçmalığı ya yoketmesi ya da onu yaşama bağlayan her şeyden vazgeçmesi gerektiğine göre saçmalığı yokedecek ve olabilir tüm mu-

1 Üzerinde bir Apollon tapınağı bulunan Leucade adasının (Yunan adaları) güney ucundaki burun. Mutsuz aşıklar buradan denize atlayarak acılarına bir çare bulmaya çalışıyorlardı.

hakemesiyle metresindeki en açık kötülükleri ve en korkunç ihanetleri yadsıyacaktır. İşte bu şekilde tutkulu aşkta, bir süre sonra her şey affedilmektedir.

Akılcı ve soğuk karakterlerde, aşığın kötülükleri yoketmesi için onları ancak tutkulu birkaç aydan sonra farketmesi gerekmektedir.

İyileştirici dostun, kabaca ve açıkça aşığı oyalamaktan vazgeçip, ona bıktırıncaya kadar aşkından ve metresinden sözetmesi ve aynı zamanda birçok küçük olay yaratması gerekmektedir. Gezi insanı yalnızlaştırıyorsa çare kalmamıştır ve hatta hiçbir şey, çelişkiler kadar sevileni sevencenlikle anımsatamaz. En çok Paris'in pırıltılı salonlarının ortasında ve sanki en sevimlileriymiş gibi kendini beğenmiş kadınların yanında Lombardiya'daki küçük dairesinde yalnız ve hüzünlü oturan zavallı metresimi sevdim.

Sürgün edildiğim parıltılı salonun duvar saatinde, arkadaşını görmek için yağmurda yürüyerek çıktığı saate dikkatle bakıyordum. Onu unutmaya çalışırken, zıtlıkların, ona daha önce rastlanılan yerlerde aranan anılardan daha az ateşli ama daha olağanüstü olan anıların kaynağı olduğunu gördüm.

Yokluğun faydalı olması için, iyileştirici dostun aşığa aşkının olayları üzerinde olası tüm yorumları yapmak için her zaman orada olması ve yorumlarını uzunlukları veya zamansızlıkları ile sıkıcı hale getirmeye çalışması gerekir; ki bu, yorumlara beylik düşünceler özelliğini kazandırır: örneğin iyi şaraplarla şenlenen bir akşam yemeğinden sonra sevecen ve duygulu olmak.

Yanında mutluluğun bulunduğu kadını unutmak çok zorsa bunun nedeni hayalin tasarımlamaktan ve süslemekten bıkamadığı anların olmasıdır.

Vahşi ve en büyük çare olan ama sevecen ruhların kullanımında olmayan gurur hakkında hiçbir şey söylemiyorum.

Shakespeare'in Romeo'sunun ilk sahneleri hoş bir tablo oluştururlar: üzüntüyle kendi kendine "hiç sevmeme andı içti"

diyen kişiyle mutluluk içinde "hangi acıya neden olursa olsun gel" diyen kişi arasında büyük bir uzaklık vardır.

Otuzdokuzuncu Bölüm
(Üçüncü kez)

İyileştirici dostun kötü nedenlerden, örneğin nankörlükten sözetmekten kaçınması gerekir. Bu, ona bir zafer ve yeni bir zevk sağlama yerine kristalleşmeyi tahrik etmektir.

Aşkta nankörlük olamaz; o anki zevk her zaman ve bunun ötesinde görünürde, en büyük fedakarlıkların bedelini öder. İçtenlik eksikliğinden başka hataların olabileceğini göremiyorum; tam olarak kalbinin durumunu suçlamak gerekir.

Aşk ancak başlangıçta durdurulabilir. Beklenmedik çıkışından ve yüksek sosyetenin zorunlu kıldığı eğlencelerden başka, iyileştirici dostun kullanabileceği birçok küçük kurnazlık vardır. Örneğin, sanki rastlantıymış gibi sevdiğiniz kadının rakibinize gösterdiği inceliği ve beğeniyi size göstermediğini gözlerinizin önüne sermek. En küçük şeyler yeterlidir çünkü aşkta her şey işarettir; örneğin locasına çıkmak için size kolunu uzatmıyor; her aşağılanmayı, kristalleşmeyi oluşturan her düşünceye bağlayan tutkulu bir kalp tarafından trajik boyuta çekilen bu bönlük, aşkın kaynağını zehirler ve onu yokedebilir.

Dostumuza kötü davranan bir kadın, doğrulanması olanaksız fiziksel ve gülünç bir bozuklukla suçlanabilir; eğer aşık iftirayı doğrulayabiliyorsa, onu haklı bile bulsa, bu iftira hayalle yokedilebilir ve kısa süre sonra ortadan yokolur. Kendine direnebilen tek şey hayaldir.

O halde aşktan korunmak istenen genç bir kızda özellikle hayali saklamak gerekir. Ve kafasında ne kadar az basitlik varsa ruhu o kadar soylu ve iyi niyetli olacaktır, saygımıza ne kadar layıksa tehlikeye o kadar çok maruz kalacaktır.

Anıların yinelenen bir tarzda ve çok fazla kibarlıktan aynı

kişiye bağlanmasından acı çekmek, genç bir insan için, her zaman tehlikelidir. Eğer minnet, hayranlık veya merak, anıların bağlarını güçlendirirse, bu genç neredeyse uçurumun kenarındadır. Normal yaşamın sıkıntısı ne kadar büyükse, minnet, hayranlık, merak olarak adlandırılan zehirler o kadar etkin olurlar. Bu durumda hızlı, ani ve enerjik bir oyalanma gerekmektedir.

Eğer ilaç doğallıkla verilirse, ilk zamanlardaki biraz sertlik, kafalı bir kadına saygı göstertmenin emin bir yoludur.

Kırkıncı Bölüm

Mizaçların Ve Yönetimlerin Aşkına Göre Uluslar

Tüm aşklar, tüm hayaller, bireylerde altı mizacın rengini alır:

Ateşli veya Fransız veya M. de Francueil (Madame d'Epinay'ın Anıları);

Hırçın veya İspanyol veya Lauzun (Saint-Simon'un Anıları'nın Peguilhem'i);

Melankolik veya Alman veya Schiller'in don Carlos'u;

Soğuk veya Hollandalı;

Sinirli veya Voltaire;

Atletik veya Milon de Crotone.

Eğer mizaçların etkisi tutkuda, cimrilikte, dostlukta, vs., vs., hissedilirse bu, zorunlu olarak fiziksel bir karışımı olan aşkta ne olacaktır?

Tüm aşkların daha önce not ettiğimiz dört değişkenliğe bağlı olduğunu varsayalım:

Tutkulu aşk veya Julie d'Etanges,

Zevk aşkı veya cilve,

Fiziksel aşk,

Gurur aşkı (bir düşes bir burjuva için her zaman otuz yaşındadır).

Bu dört çeşit aşkı altı mizacın düşgücüne verdiği alışkan-

lıklara bağlı altı değişkenliğin içinden geçirmek gerekir.

Daha sonra yönetimlere veya ulusal karakterle bağlı alışkanlık farklılıklarıyla elde edeceğimiz tüm birleşimleri geçirtelim.

1) İstanbul'da görüldüğü şekliyle Asya despotizmi;

2) XIV. Louis tipi mutlak monarşi;

3) İngiltere'de olduğu gibi Magna Karta ile gizlenen aristokrasi veya bir ulusun zenginlerin çıkarına yönetimi, hepsi İncil ahlakına göredir;

4) A.B.D.'de olduğu gibi federal cumhuriyet veya herkesin yararına olan yönetim;

5) Anayasal monarşi veya ...;

6) İspanya, Portekiz, Fransa örneklerinde olduğu gibi devrim halindeki bir devlet. Tüm dünyaya ateşli bir tutku veren bir ülkenin bu durumu geleneklere doğallığı getirir, aptallıkları, sözleşmesel erdemleri, aptal uygunlukları yokeder, gençliğe önem verir ve onun gurur aşkını küçümsemesini ve gönül avcılığını önemsememesini sağlar.

Bu durum uzun sürebilir ve bir kuşağın alışkanlıklarını oluşturabilir. Fransa'da bu 1788'de başladı, 1802'de kesintiye uğratıldı ve 1815'de yeniden başladı. Bunun da ne zaman biteceğini Tanrı bilir.

Aşkı ele almanın tüm bu genel biçimlerinden sonra, yaş farklılıkları vardır ve sonunda da bireysel özelliklere varılır.

Örneğin şöyle söylenebilir:

Dresden'de Kont Wolfstein'da, gurur aşkını, melankolik mizacı, monarşi alışkanlıklarını, otuz yaşını ve ... bireysel özellikleri buldum.

Şeyleri bu şekilde görme tarzı, aşkı değerlendiren kişinin soğukluğundan kafasına kadar, temel ve çok zor olan şeyi özetler ve iletir.

Oysa, fizyolojide insanın kendi hakkında karşılaştırmalı anatominin dışında neredeyse hiçbir şey bilmemesi gibi, tutkularda, kendini beğenmişlik ve birçok başka yanılsama nedenle-

ri içimizde geçen şeyler üzerinde ancak başkalarında gördüğümüz zayıflıklar aracılığıyla aydınlanmamıza neden olur. Eğer tesadüfen bu denemenin faydalı bir etkisi olursa, bu, kafayı bu tür yakınlaştırmalara doğru yöneltmek olacaktır. Bunun için, çeşitli uluslardaki aşk karakterinin bazı genel çizgilerini belirtmeye çalışacağım.

Eğer sık sık İtalya'ya dönersem, bağışlamanızı rica ediyorum; bunun nedeni, Avrupa'nın geleneklerinin bugünkü durumunda, betimlediğim bitkinin özgürlükle büyüdüğü tek ülke olmasıdır. Fransa'da kendini beğenmişlik; Almanya'da gülmekten öldüren çılgın bir sözde felsefe; İngiltere'de çekingen, acı çeken, kinci bir gurur bu bitkiye işkence ediyorlar, onu boğuyorlar veya onun barok bir yön almasına neden oluyorlar.

Kırkbirinci Bölüm
Fransa Üzerine

Duygularımdan sıyrılmak ve yalnızca soğuk bir filozof olmak istiyorum.

Kendini beğenmişlikten ve fiziksel arzulardan başka bir şeyi olmayan Fransız erkekleri tarafından biçimlendirilen Fransız kadınları İspanyol ve İtalyan kadınlarından daha az girişken, daha az enerjik, daha az korkulan ve özellikle daha az sevilen ve daha az güçlü olan kadınlardır.

Bir kadın ancak aşığına ceza olarak vereceği mutsuzluk derecesine göre güçlüdür; oysa, sadece boş gurura sahip olunmuşsa, her kadın faydalıdır, hiçbiri gerekli değildir; kandırıcı başarı elinde tutmak değil elde etmektir. Yalnızca fiziksel zevklere sahip olunmuşsa, kızlar bulunur ve bu nedenle Fransız kızları çekicidir ve İspanyol kızları pek değildir. Fransa'da kızlar çok sayıda erkeğe onurlu kadınlar kadar mutluluk yani aşksız mutluluk verebilirler ve bir Fransız erkeğinin her zaman metresinden daha fazla önem verdiği bir şey vardır, o da boş gururudur.

Paris'li genç bir adam bir metreste özellikle gururunu okşayan bir tür köleyi bulur. Eğer metres bu egemen tutkunun buyruklarına karşı gelirse, adam onu terkeder ve arkadaşlarına onu nasıl büyük tavırlarla ve nasıl acı verici yöntemlerle yüzüstü bıraktığını anlatarak mutlu olmaya çalışır.

Ülkesini çok iyi tanıyan bir Fransız (Meilhan) şöyle diyor:

"Fransa'da büyük tutkular büyük adamlar kadar enderdir."

Dil, bir Fransız için tüm bir şehrin gördüğü ve bildiği şekilde terkedilmiş aşık rolünün ne kadar imkansız olduğunu dile getirecek sözcüklerden yoksundur. Venedik'de veya Bologna'da bundan daha normal olan başka bir şey yoktur.

Paris'de aşkı bulmak için, içinde eğitim ve kendini beğenmişlik eksikliğinin ve gerçek gereksinimlerle savaşımın daha fazla enerji yarattığı sınıflara kadar inmek gerekir.

Kendini tatmin olmamış büyük bir arzuyla ortaya çıkarmak, bu her şeyin altındaki insanlar için değilse Fransa'da imkansız bir şey olan altta kalan bir kişiliği ortaya çıkarmak demektir; olabilir her türlü kötü alaya bayrağı teslim etmektir; böylece kızların kalplerinden kuşku duyan genç insanların ağzında kızların abartılı övgüleri doğar. Kendilerinin altta görülmesine izin vermenin aşırı ve kaba kavranışı taşra insanlarının konuşmalarının konusunu oluşturur.

Ortaçağda, tehlikenin varlığı kalpleri titretiyordu ve yanılmıyorsam, bu, XVI. yüzyıl insanlarının şaşırtıcı üstünlüklerinin ikinci nedenidir. Bizde çok ender, gülünç, tehlikeli ve çoğu zaman yapmacık olan özgünlük o zamanlar normal ve yapmacıksız bir şeydi. Korsika, İspanya, İtalya gibi tehlikenin çoğu zaman hâlâ demir elini gösterdiği ülkeler, büyük adamlar yaratabilirler. Yakıcı bir sıcaklığın yılın üç ayı boyunca öfkeyi azdırdığı bu iklimlerde eksik olan yalnızca enerjinin yönüdür; Paris'te bu eksikliğin enerjinin kendisi olmasından korkarım.*

* Paris'de, iyi olmak için, milyonlarca küçük şeye dikkat etmek gerekir. Bununla birlikte işte çok güçlü bir eleştiri. Paris'de İtalya'nın tüm şehirlerinin toplamından daha fazla aşk nedeniyle intihar eden kadın vardır. Bu olay beni çok rahat-

Montmirail'da[1] veya Boulogne ormanlarında bu kadar cesur olan gençlerimizin çoğu sevmekten korkarlar ve gerçekten ödleklikten dolayı onların yirmi yaşında, güzel buldukları genç bir kızdan kaçtıkları görülür. Romanlarda bir aşığın yapmasının uygun olacağı şeyi okuduklarını anımsadıkları zaman kendilerini buz gibi hissederler. Bu soğuk ruhlar tutkuların kasırgasının, denizde dalgalar oluştururken, geminin yelkenlerini şişirdiğini ve gemiye dalgaları aşma gücünü verdiğini göremezler.

Aşk, çok hoş bir çiçektir ama bu çiçeği korkunç bir uçurumun kenarında toplamaya gitme cesaretine sahip olmak gerekir. Gülünçlükten başka, aşk her zaman çevresinde sevilen kişi tarafından terkedilme umutsuzluğunu da taşır ve yaşamın kalan kısmı için geriye artık öldürücü bir boşluktan başka bir şey kalmaz.

Uygarlığın mükemmelliği, XIX.yüzyılın tüm hoş zevklerini tehlikenin daha sık olan varlığı ile birleştirmektir. Özel yaşamın zevklerinin çoğu zaman tehlikeye atlayarak sınırsızca arttırılması gerekir. Buraya kadar, içinde en seçkin ustaların en mükemmel yöntemlerle bilimlerin en ileri durumunu öğrettikleri, Paris'teki eğitim kurumlarından, kravatını iyi bağlamaktan ve Boulogne ormanlarında şık bir biçimde savaşmaktan başka bir şey bilmeyen züppelerin çıktıklarını görürken tam olarak şaşkına döneriz. Ama yabancı varlığıyla vatanın topraklarını kirletmeye gelir: Fransa'da yollar, İspanya'da ise gerillalar yaratılır.

Oğlumun servet yapan bir adam, dünyada yetenekleriyle ilerleyen enerjik ve usta bir namussuz olmasını isteseydim, onu, orada ilk bakışta yalnızca aptallıklar öğreten ukalaların görülmesine rağmen Roma'da yetiştirirdim.

---

sız ediyor; şu an için ne yanıt vereceğimi bilemiyorum, ama bu durum görüşümü değiştirmiyor. Belki de, aşırı uygarlaşmış yaşam sıkıcı olduğu için ölüm bu dönemde Fransızlara çok önemsiz görünmektedir veya bir gurur mutsuzluğuna çok kızıldığı için beyne kurşun sıkılıyor.

1 Napolyon'un müttefik ordulara karşı 11 ve 12 şubat 1814'de Montmirail'da kazandığı savaşa atıf.

Kırkikinci Bölüm
Fransa'nın Devamı

Biraz daha Fransa'yı çekiştirmek için izin istiyorum. Okuyucunun benim alayımın cezasız kaldığını görmekten kuşku duymaması gerekir; eğer bu deneme okuyucular bulursa, hakaretler yüzlerce katı bulacaktır; ulusal onur buna göz kulak oluyor.

Fransa bu kitabın planı içinde önemlidir, çünkü Paris, konuşma biçiminin ve edebiyatının üstünlüğü sayesinde her zaman Avrupa'nın salonudur ve salonu olacaktır.

Büyük tutkular açısından, Fransa bana göre iki nedenle özgünlükten yoksundur:

1) Gerçek onur veya dünyada onurlandırılmak ve bunda her gün kendini beğenmişliğimizin tatminini görmek için Bayard'a benzeme arzusu;

2) Aptal onur veya yüksek sosyetenin, Paris'in insanlarına benzeme arzusu. Bir salona girme, bir rakibe hoşlanmazlık gösterme, metresiyle bozuşma, vs. sanatı.

Aptal onur, öncelikle kendiliğinden aptallar tarafından anlaşılabilir olması ve daha sonra her günün ve hatta her saatin eylemlerine uygulanabilir olması nedeniyle kendimizi beğenmişliğimizin zevklerine, gerçek onurdan çok daha fazla faydalıdır. Gerçek onur olmadan aptal onura sahip insanların toplumda çok iyi kabul gördükleri görülmektedir ve bunun tersi olanaksızdır.

Yüksek sosyetenin tarzı şöyledir:

1) Tüm büyük çıkarları alaya almak. Bundan daha doğal olan hiçbir şey yoktur; eskiden yüksek sosyetenin insanları hiçbir şeyden derin olarak etkilenmezlerdi; buna zamanları yoktu. Kırda ikamet bunu değiştiriyor. Zaten, hayran olan yani yalnızca hayran olduğu kişiye göre değil aynı zamanda eğer yakını hayran olduğu kişiyle alay etmeyi kafasından geçiriyorsa yakınına göre de altta görünmek bir Fransızın doğasına aykırıdır.

Almanya'da, İtalya'da, İspanya'da hayranlık aksine iyiniyetle ve mutlulukla doludur; orada, hayran olan coşkularından gurur duyar ve ıslıklayana acır; alaycı sözcüğünü kullanmıyorum, tek gülünçlüğün belirli bir davranışı taklit etmek değil de mutluluk yolunu kaybetmek olduğu ülkelerde bu rolü oynamak olanaksızdır. Güney Fransa'da, güvensizlik ve ateşli bir şekilde hissedilen zevklerden rahatsız olma dehşeti lüks ve şatafat için doğuştan bir hayranlığa yolaçar. Madrid'de ve Napoli'de yapılan kurlara bakınız; Cadix'deki dinsel bir töreni izleyiniz, bu tören çılgınlığa kadar gidiyor.

2) Bir Fransız, zamanını tek başına geçirmek zorunda kalırsa kendini dünyanın en mutsuz ve neredeyse en gülünç insanı zanneder. Oysa, yalnızlık olmadan aşk nedir?

3) Tutkulu bir insan yalnızca kendini düşünür, saygınlık isteyen bir insan yalnızca başkasını düşünür; dahası var: 1789'dan önce Fransa'da kişisel güvence ancak bir bedenin örneğin giysinin bir parçası olarak ve bu bedenin organları tarafından korunurken vardı. O halde yakınınızın düşüncesi mutluluğunuzun gerekli ve tamamlayıcı bir parçasıydı. Bu durum Paris'e göre sarayda çok daha geçerliydi. Gerçekte güçlerini her gün biraz daha kaybeden ama Fransızların bir yüzyıldan beri sahip oldukları bu alışkanlıkların büyük tutkuları ne kadar az desteklediklerini hissetmek çok kolaydır.

Pencereden atlayan ama buna rağmen kaldırımın üstüne düşerken uygun bir konum arayan bir insanı gördüğümü zannediyorum.

Tutkulu bir insan böyledir. Fransa'da tüm gülünçlüklerin kaynağı olan ve diğerlerini kıran ve bu nedenle gülünç hale gelen insan tutkulu insan değildir.

Kırküçüncü Bölüm
İtalya Üzerine

İtalya'nın mutluluğu kendini anın esinine bırakmaya dayanmaktadır. Bu tür mutluluk bir noktaya kadar Almanya ve İngiltere tarafından da paylaşılır.

Üstelik, İtalya içinde Ortaçağ cumhuriyetlerinin özelliği olan faydalılığın onur veya krallığın kullanımına uyarlanan erdem tarafından gölgelenmediği bir ülkedir ve gerçek onur aptal onura yolları açar; kendi kendine şöyle sormaya alışmıştır: yakınım benim mutluluğum hakkında hangi fikre sahip? Ve duygu mutluluğu kendini beğenme konusu olamaz çünkü mutluluk görünmezdir. Tüm bunların kanıtı olarak, Fransa, dünyada aşk evliliklerinin en az olduğu ülkedir.

İtalya'nın diğer üstünlükleri, insanı tüm biçimleriyle güzelliğe duyarlı olmaya sürükleyen, hayranlık verici bir göğün altındaki derin dinlenmedir. Yalnız olmayı arttıran ve içtenliğin çekiciliğini katlayan aşırı ve buna rağmen akılcı olan bir güvensizliktir; insanı hâlâ anlık duyguya sürükleyen şey, romanları okuma eksikliği ve neredeyse her tür okuma eksikliğidir; ruhta aşk devinimine çok benzeyen devinimi tahrik eden şey, müzik tutkusudur.

Fransa'da, 1770'e doğru, güvensizlik yoktu; aksine, aleni olarak yaşamak ve ölmek alışkanlığı vardı ve Lüksemburg düşesinin yüz dostuyla samimi olması gibi, gerçek anlamda içtenlik ve dostluk yoktu.

İtalya'da, bir tutkuya sahip olmak çok ender olan bir üstünlük olmadığı için, gülünç bir şey değildi ve salonlarda aşk üzerine genel özdeyişlerin yüksek sesle okunduğu görülüyordu. Toplum bu hastalığın belirtilerini ve dönemlerini biliyordu ve bunlarla çok ilgileniyordu. Terkedilen bir erkeğe şöyle söyleniyordu:

– Altı ay boyunca umutsuz olacaksınız; ama daha sonra şu, şu kişiler gibi iyileşeceksiniz.

İtalya'da, halkın değerlendirmeleri, tutkuların çok alçakgönüllü hizmetçileridirler. Gerçek tutku orada, başka yerde toplumun elinde olan gücü uygular; bu çok basittir; gurur sahibi olacak zamanı olmayan bir halka neredeyse hiçbir zevk vermeyen toplumun çok az otoritesi olur. Sıkıcı insanlar tutkulu olanları suçlarlar ama onlar umursanmaz. Alplerin güneyinde, toplum, hücreleri eksik olan bir despottur.

Paris'te, onur, elde kılıç veya yapılabilirse güzel sözlerle, itiraf edilmiş tüm büyük çıkarların tüm caddelerini korumayı emrettiği için, alayın içine sığınmak daha uygundur. Birçok genç insan başka bir tarafı tuttu, bu, J.-J. Rousseau ve Madame de Stael'in okuluna ait olmaktı. Alay basit bir tarz haline geldiği için, duyguya sahip olmak gerekmiştir; zaten 1789'dan beri olaylar, faydalının veya bireysel duygunun yararına, onura ve kamuoyunun egemenliğine karşı koymaktadır; Millet Meclisi'nin manzarası her şeyi tartışmayı ve hatta alay etmeyi öğretmektedir. Ulus önemli hale geliyor ve gönül avcılığı geriliyor.

Fransız olarak, bir ülkenin zenginliğini oluşturan şeyin büyük servetlerin küçük sayısı yerine vasat servetlerin çokluğu olduğunu söylemek zorundayım. Tüm ülkelerde tutkular enderdir ve gönül avcılığının Fransa'da daha fazla çekiciliği, daha fazla inceliği ve sonuçta daha fazla mutluluğu vardır. Evrenin birincisi olan bu büyük ulus aşk için, tinsel yetenekler olarak sahip olduğu şeyi verir. 1822'de bizim ne Moore'umuz, ne Walter Scott'umuz, ne Crabbe'imiz, ne Byron'umuz, ne Monti'miz, ne de Pellico'muz var; ama bizde İngiltere'den veya İtalya'dan daha fazla çağın ışıkları düzeyinde aydınlanmış, hoş insanlar var. İşte bu nedenle, bizim Millet Meclisi'nin tartışmaları İngiltere parlementosundakilerden daha düzeylidir; ve bir İngiliz liberali Fransa'ya geldiği zaman, hepimiz onda modası geçmiş görüşleri bulmaktan dolayı şaşınız.

Romalı bir sanatçı Paris'ten yazıyor:

"Burada sınırsızca sıkılıyorum; bunun nedeni belki de keyfimce sevme olanağına sahip olmayışım. Burada, duyarlılık,

oluştuğu ölçüde damla damla ve en azından benim için, kaynağı azaltacak şekilde tüketiliyor. Roma'da, her günün olaylarının çok az ilgi çekmesi ve dışsal yaşamın uykuda olması nedeniyle, duyarlılık tutkuların yararına birikiyor."

Kırkdördüncü Bölüm
Roma

Yalnızca Roma'da dürüst ve zengin bir kadın başka bir kadına sevgiyle bildiğini aktarır:

– Ah! sevgili dostum, Fabio Vitelleschi ile aşk yapma; bir katili aşık tutmak senin için çok daha iyidir. Bu kişi yumuşak ve ölçülü havasıyla kalbini bir hançerle delme ve hançeri göğsüne doğru sokarken sevimli bir gülümseyişle "Küçüğüm, acıtıyor mu?" diye sorma gücüne sahiptir. Ve bu olay, öğüdü dinleyen kadının kızının yanında geçiyordu ve onbeş yaşında olan bu güzel kız bu sözlere dikkat kesilmişti.

Eğer kuzey insanı, yüce bir yapının, iyi tarzdan ve ilginç her yenilikten yoksunlukla desteklenen yalın bir gelişiminden başka bir şey olmayan Güney'in bu sevimliliğinin doğallığına şaşırmama şanssızlığına uğramışsa, burada bir yıl oturduktan sonra tüm diğer ülkelerin kadınları onun için katlanılamaz hale gelirler.

Bu kişi, Fransız kadınlarını ilk üç gün sevimli, çekici, küçük incelikleriyle görür ama, önceden çalışılan ve ezberlenen tüm bu inceliklerin her gün aynı olduklarının keşfedildiği uğursuz gün olan dördüncü günde sıkıcı hale geldiklerini anlar.

Bunun aksine Almanları, tüm doğallıklarıyla, çoğu zaman yalnızca kuru ve yavan özlerini gösterebildikleri hayallerine sabırsızlıkla kendilerini bırakırken görür. Kont Almiva şu tümceyi Almanya için söylemiş olmalıdır: "Ve bir akşam mutluluğu aramak için gidilen yerde doygunluğu bulmak çok şaşırtıcıdır."

Roma'da, yabancının, her şeyin doğal olduğu ülkelerde

hiçbir şey sıkıcı olmasa da, oralardaki kötünün her yerden daha kötü olduğunu unutmaması gerekir. Yalnızca erkeklerden sözedersek, toplumda, başka yerlere gizlenen canavarların burada ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar eşit bir biçimde tutkulu, ileri görüşlü ve korkaktırlar. Kötü bir talih onları herhangibir ünvana sahip bir kadının yanına fırlatmıştır; çılgın aşıklardır, örneğin, sevdikleri kadının bir rakiplerini tercih etmesinin mutsuzluğunu içlerine çekerler. Bu şanslı aşığı engellemek için oradadırlar. Hiçbir şey onlardan kaçmaz; ama onur duygusuna rağmen, kadını, aşığını ve kendilerini incitmeyi sürdürürler ve hiç kimse onları suçlamaz çünkü kendilerine zevk veren şeyleri yapıyorlar. Bir akşam sinirinin ucuna gelen aşık kıçlarına tekme atar; ertesi gün aşıktan özür dilerler ve kadını, aşığını ve kendilerini sürekli olarak ve şaşmadan bıkkınlık vermeye yeniden başlarlar. Bu bayağı ruhların her gün yuttuğu mutsuzluk miktarı düşünüldüğü zaman titrenir ve kuşkusuz zehirlemek için onlarda bir gram alçaklık bile eksik değildir.

Böylece İtalya'da, milyoner yakışıklı gençler herkesin gözü önünde büyük tiyatronun dansözleriyle birlikte olurlar. Her zaman avda, her zaman at üstünde olan bu gençler bir yabancıyı kıskanırlar. Ona doğru gitmek ve şikayetlerini bildirmek yerine, toplum içinde gizlice bu zavallı yabancı hakkında kötü dedikodular yayarlar. Fransa'da kamuoyu bu kişileri söylediklerini kanıtlamaya yoksa yabancıya hak vermeye zorlar. Burada kamuoyu ve küçümseme hiçbir anlama gelmiyor. Zenginlik her zaman her yerde iyi karşılanacağından emindir. Paris'te onuru kırılmış ve toplumdan dışlanmış bir milyoner gönül rahatlığıyla Roma'ya gidebilir; burada çok iyi karşılanacaktır.

Kırkbeşinci Bölüm
İngiltere Üzerine

Bu son zamanlarda Valencia'da Del Sol tiyatrosunun dansözleriyle çok birlikte oldum. Birçoğu çok namuslu; bunun nedeni mesleklerinin çok yorucu olması. Vigano onlara her gün sabahın onundan akşamın dördüne, geceyarısı onikiden sabahın üçüne kadar Toledo'lu Yahudi balesini tekrar ettiriyor; bundan başka, her iki balede de her akşam dansetmeleri gerekiyor.

Bu bana Emile'in çok yürümesini isteyen Rousseau'yu anımsatıyor. Bu akşam, küçük dansözlerle deniz kenarında serinlikte gezerken, Valencia'nın bu parlak yıldızlı gökyüzünün altında meltemin serinliğinin bu insan-üstü zevkinin puslu ülkelerimizde bilinmediğini düşünüyordum. Küçük dansözlerimin namusluluğunun, erkeklerin gururunun İngiltere'de uygarlaşmış bir ulusun ortasında saray geleneklerini yavaşça yeniden yaratmak için izlediği yolu çok güzel açıkladığını düşünüyordum. Aslında çok güzel ve etkileyici bir fizyonomiye sahip bazı İngiliz kızlarının nasıl kendilerini biraz da fikirler için sevilmeye bıraktıkları görülmektedir. Adalarından yalnızca kovulan özgürlüğe ve ulusal karakterin hayranlık uyandıran özgünlüğüne rağmen bu kızların ilginç ve özgün fikirleri yoktur. Çoğu zaman onlarda tek dikkat çeken şey, inceliklerinin tuhaflığıdır. Bu çok basittir, İngiltere'deki kadınların edebi, kocalarının gururudur. Buradan, erkekler için, İtalya'da olduğu gibi akşamlarını metresleriyle geçirmek yerine, her akşam üzüntüyle sarhoş olma gerekliliği ortaya çıkıyor. İngiltere'de, evlerinden sıkılan zengin insanlar, egzersiz yapmanın gerekliliğini bahane ederek, sanki erkek habire dolaşmak için yaratılmış ve dünyaya konmuş gibi her gün dört veya beş kilometrelik yerlere gezmeye giderler. Böylece sinir sıvısını kalpler için değil bacaklar için kullanırlar. Ondan sonra, kadın inceliğinden sözetmeye ve İspanya'yı ve İtalya'yı küçümsemeye cüret ederler.

Aksine genç İtalyanlardan daha aylak hiç kimse olamaz; onlardan duyarlılıklarını alacak olan hareket onlara nezaketsiz görünür. Zaman zaman sağlık için acı bir ilaç olarak küçük gezintiler yaparlar; kadınlara gelince, bir Romalı kadın, genç bir kızın bir haftada yaptığı gezintiyi bir yılda yapmaz.

Bana öyle geliyor ki, İngiliz bir kocanın gururu zavallı karısının kendini beğenmişliğini çok ustaca yüceltir. Özellikle karısını basit olmama konusunda ikna eder ve kızlarını koca bulmaları için hazırlayan anneler bu fikri çok iyi kavramışlardır. Bundan dolayı, hafif Fransa'ya göre akılcı İngiltere'de daha da saçma ve despotik bir moda vardır; *özentili dikkatsizlik,* Bond-Street'de yaratılmıştır. İngiltere'de moda bir görevdir, Paris'te ise bir zevktir. Moda, Paris'te Chaussée-d'Antin ile Saint-Martin sokağı arasındaki gibi Londra'da New-Bond-Street ile Fenchurch-Street arasında aşılamaz bir duvar diker. Kocalar, karılarına dayattıkları büyük üzüntü kütlesinin tesellisi olarak onların bu aristokratik çılgınlığı yapmalarına seve seve izin verirler.

Yirmi iki yaşındaki zengin bir İngiliz gencinin sakınımlılığını aynı yaştaki genç bir İtalyanın derin güvensizliği ile karşılaştırıyorum. İtalyan buna güvenliği için zorlanmıştır ve senli benli olduktan sonra bu güvensizliği bırakır veya en azından unutur. Buna karşın, tam da görünüşte en sevecen olan toplumun içinde genç İngilizin sakınımlılığının ve kibirinin arttığı görülür. Şöyle söylendiğini duyarım:

– Yedi aydan beri ona Brighton'a olan geziden sözetmedim.

Burada seksen Fransız altınlık bir tasarruf sözkonusuydu ve konuşan kişi, beğendiği evli bir kadın olan metresinden sözeden yirmi iki yaşındaki bir aşıktı; ama tutkusunun taşkınlıkları içinde, sakınımlılık onu terketmemişti ve bu metrese şunu söyleme cesareti de yoktur:

– Brighton'a gitmeyeceğim çünkü bu gezi beni rahatsız edecektir.

Yüzlerce İtalyanın kaderi onları güvensizliğe zorlarken,

genç ve güzel İngilizin yalnızca kendini beğenmişliğinin hastalıklı duygusu ve bu duygunun fazlalığı onu sakınımlılığa zorladığına dikkatinizi çekmek isterim. Her anki fikirleriyle sevimli olan Fransız sevdiğine her şeyi söyler. Bu bir alışkanlıktır, bu alışkanlık olmadan rahat edemez ve rahatlık olmadan hiçbir çekiciliğin olamayacağını bilir.

Yukarıda yazmaya cesaret ettiğim her şeyi acıyla ve gözyaşlarıyla yazdım; bir krala bile dalkavukluk edemeyeceğime göre, bir ülke hakkında, bu ülke sırf tanıdığım kadınların en çekicisini yarattığı için neden bende uyandırdığı düşüncelerin dışında bana saçma görünen düşünceleri söyleyeyim?

Bu, monarşik alçaklığın başka bir türü olurdu. Bu geleneklerin bütünü içinde, erkeklik gururu düşüncesinin kurbanı olmuş bu kadar İngilizin ortasında, hoş karakterler sunabilmek için, sarayın geleneklerini yeniden üretme amacındaki sıkıcı kısıtlamaların dışında yetişmiş bir aileyi belirtmek yeterlidir. Ve ifade etmek istediğim şeyi göstermek için bu *hoş* sözcüğü etimolojisine rağmen ne kadar anlamsız ve geneldir! Tatlı Imogena, sevecen Orphelia İngiltere'de canlı modellerini bulacaklardır; ama bu modeller, bütün görgü kurallarını tamamen yerine getirmeye ve bir kocaya en hastalıklı aristokratik gururun tüm zevklerini ve cansıkıntısından öldüren bir mutluluğu vermeye adanmış tam gerçek bir İngiliz kadınına oybirliği ile uygun görülen yüksek saygınlıktan yararlanamazlar.

İtalyan kadınların yaşamlarını alçak divanların üzerinde tembel tembel yatarak geçirdiği, çok serin ve çok loş olan bu on beş veya on altı odalık bu büyük konaklarda, bu kadınlar günlerinin altı saatini aşktan veya müzikten sözederek geçirirler.

O halde, iklimin dışında, yaşamın kuruluşu, İspanya'da ve İtalya'da müziğe ve aşka uygunken İngiltere'de tam tersine uygun değildir.

Ne suçluyor, ne de onaylıyorum, yalnızca gözlemliyorum.

Kırkaltıncı Bölüm
İngiltere'nin Devamı

İngiltere'yi çok seviyorum ve oradan sözedebilecek kadar İngiltere'yi çok sık görmedim. Bir arkadaşımın gözlemlerinden yararlanıyorum.

İrlanda'nın şu anki durumu (1822), iki yüzyıl içinde yirmi kez yinelenen, içinde birlikte sevinçle yemek yiyen insanların iki saat sonra savaşta karşı karşıya gelebilecekleri, bu kadar can sıkıntısına zıt ve cesaretli kararlarda bu kadar verimli olan toplumun bu yalın durumunu gösteriyor. Hiçbir şey, sevecen tutkulara en uygun ruh durumuna bundan daha enerjik ve bundan daha doğrudan bir çağrı yapamazdı: bu durum doğallıktır. Hiçbir şey insanı, iki büyük İngiliz kusuru olan ahlaksal ikiyüzlülükten ve gururlu ve acı verici çekingenlikten daha fazla bu doğal durumdan uzaklaştıramaz.

İrlanda'nın, İngiltere'nin korkutucu ve vahşi baskısıyla iki yüzyıldan beri mutsuz ve kana bulandığı düşünülecektir; ama burada İrlanda'nın ahlaksal ortamına korkunç bir kişi adımını atıyor: PAPAZ...

İki yüzyıldan beri İrlanda Sicilya kadar kötü yönetilmiştir. Bu iki adanın 500 sayfalık bir kitapta derinleştirilecek olan paralelliği insanları çok kızdıracak ve saygı gören birçok kuramı gülünç duruma düşürecektir. Açık olan şey, aynı şekilde bir azınlığın yararına deliler tarafından yönetilen bu iki ülkenin daha mutlu olanının Sicilya olmasıdır. Sicilya'nın yöneticileri en azından orada oturanlara zevki ve aşkı bırakmışlardır; yöneticiler diğer şeyler gibi bunları onlardan çekip alırlardı ama Tanrıya şükür Sicilya'da yasa ve yönetim adını alan bu ahlaksal kötülükten çok az vardır.

Yasaları yapan ve uygulatanlar yaşlı insanlar ve papazlardır. Bu durum, Britanya adalarında zevkin hangi tür gülünç kıskançlıkla izlendiğini gösteriyor. Burada halk yöneticilerine Diyojen'in İskender'e söylediklerinin benzerini söyleyebilir:

– Arpalıklarınızla yetininiz ve bana en azından güneşimi bırakın.

Yasaların, düzenlemelerin, karşı-düzenlemelerin, işkencelerin zoruyla, yönetim İrlanda'da patatesi yarattı ve İrlanda'nın nüfusu Sicilya'dan çok fazladır; yani, kırk veya elli yıl eski Erin bostanlarında mutsuz bir yaşam süren, buna rağmen ürün vergisini ödeyen, alçaltılmış ve sersemletilmiş, çalışma ve sefaletle ezilmiş birkaç milyon köylü buralara getirtilmişti. İşte güzel bir mucize. Pagan dinde bu zavallı şeytanların en azından bir mutlulukları olacaktı; ama olmaz, saint Patrick'e hayran olunması gerekiyor.

İrlanda'da, yalnızca yabanıllardan daha mutsuz köylüler görülüyor. Ama bir farkla: doğal durumda olacakları yüzbinlik nüfus yerine sekiz milyon kişiler ve Londra'da ve Paris'te oturan beşyüz toprak ağasını zenginlik içinde yaşatıyorlar.

Birçok ilişki açısından yönetimin iyi olduğu İskoçya'da toplum çok daha ileridir (cinayetlerin azlığı, okuma, papaz yokluğu, vs.). O halde burada sevecen tutkular çok büyük bir gelişme içindeler ve böylece karanlık fikirleri terkedip gülünçlerine ulaşabiliriz.

İskoçyalı kadınlarda melankolik bir temeli farketmemek olanaksızdır. Melankolinin, ulusal danslarını yaparken içinde oldukları canlılığa ve aşırı içtenliğe yalın bir çekicilik kattığı baloda bu duygu özellikle büyüleyicidir. Edimbourg'un başka bir üstünlüğü vardır, o da altının iğrenç egemenliğinden kurtulmuş olmaktır. Bu şehir, bu noktada görünümünün yalın ve vahşi güzelliğiyle Londra'yla tam bir zıtlık oluşturmaktadır. Roma gibi güzel Edimbourg da daha çok kendi iç dünyasında olan yaşamın yerleştiği bir bölge gibidir. Aralıksız hareket ve üstünlükleri ve sakıncalarıyla birlikte etkin yaşamın tedirgin çıkarları Londra'dadır. Marie Stuart'ın eski Holyrood'da oturduğu ve Riccio'nun kollarında öldürüldüğü zamanlar aşk için daha uygundu.

Onun yanında Londra pazarının zevkin bir parçası gibi

göründüğü İskoçya'nın korkunç pazar günü hakkında hiçbir şey söylemeyeceğim. Göğü onurlandırmaya ayrılan bugün, cehennemin, dünyada gördüğüm en iyi imgesidir. Bir İskoçyalı kiliseden dönerken bir Fransız arkadaşına şöyle der:

"Bu kadar hızlı yürümeyelim, gezmek için havaya gereksinimiz olacak."

Bana göre, üç ülkenin içinde en az ikiyüzlülüğün olduğu yer İrlanda'dır; aksine burada hoppa ve çok sevimli bir canlılık bulunur. İskoçya'da, pazar günü sıkı bir saygı vardır, ama pazartesi Londra'da görülmeyen bir sevinçle ve kendini bırakışla dansedilir. İskoçya'daki köylü sınıfında çok aşk vardır. Hayalin büyük gücü XVI. yüzyılda bu ülkeyi fransızlaştırmıştır.

Kırkyedinci Bölüm
İspanya Üzerine

Andalucia, zevkin dünya üzerinde seçebileceği en sevimli yerlerden biridir. Birleşimlerinin aşkı oluşturduğu üç veya dört farklı çılgınlık eylemi üzerindeki fikirlerimin hangi açıdan İspanya için doğru olduklarını gösteren üç veya dört anekdotum var; bunları Fransız inceliğine feda etmem öğütleniyor. Kuşkusuz Fransız edebiyatında değil de Fransız dilinde yazdığımı söyleyerek boşuna itiraz ediyorum. Tanrı beni, bugün beğenilen edebiyatçılarla herhangibir ortak yönümün olmasını önlüyor.

Mağribliler, Andalucia'yı terkederken, orda mimarileri ve geleneklerini bıraktılar. Mağriblilerden Madame de Sévigné'nin diliyle sözetmem olanaksız olduğu için, Mağrib mimarisi için en azından temel özelliklerinin her evi hoş ve narin bir girişe sahip hale getirmek olduğunu söyleyeceğim. Orada, yazın dayanılmaz sıcakları sırasında, haftalarca Reaumur termometresi hiç aşağı inmez ve otuz derecede kalır, girişlerin altında hoş bir karanlık hüküm sürer. Küçük bahçenin ortasında, tekdüze ve

zevk verici olan gürültüsünün güzel dinlenişi rahatsız eden tek olay olduğu bir su fıskiyesi her zaman vardır. Mermer havuz bir düzine portakal ve defne ağacıyla çevrilmiştir. Çadır biçimindeki kalın bir tül küçük bahçeyi örter ve onu güneş ışınlarına ve ışığa karşı korurken, yalnızca öğle vakti dağlardan gelen küçük meltem esintilerinin içeri girmesine izin verir.

Burada çok canlı ve çok hafif yürüyüşleri olan çekici Andalucia'lılar yaşarlar; siyah renkli püsküllerle bezenmiş siyah ipekten basit bir giysi, güzel bir ayağı açıkta bırakırken, soluk bir ten, en sevecen ve en gözüpek tutkuların en kaçıcı nüanslarını resmedildiği gözler; sahneye getirmeme izin verilmeyen olağanüstü varlıklar bunlar.

İspanyol halkını Ortaçağın canlı temsilcisi olarak görüyorum.

Bu halk bir sürü küçük gerçeği bilmiyor (komşularının çocuksu kendini beğenmişliklerini); ama büyük gerçekleri derinlemesine biliyor ve bunların en uzak noktaya kadar sonuçlarını izlemek için yeterli karakteri ve kafası var. İspanyol karakteri Fransız kafa yapısıyla çok güzel bir zıtlık oluşturuyor; sert, ani, pek hoş olmayan, yabanıl bir gururla dolu, hiçbir zaman başkalarıyla meşgul olmayan: bu tam olarak, XV. yüzyılın XVIII. yüzyılla olan zıtlığıdır.

İspanya bir karşılaştırma yapmam için bana faydalı olmuştur: Napolyon'a direnebilen tek halk bana tam olarak saf aptal gururdan ve gurur da aptal olan şeyden arınmış görünür.

Güzel askeri komutlar vermek, altı ayda bir üniforma değiştirmek ve büyük mahmuzlar taşımak yerine bu halkın önemi olmayan bir generali var.

Kırksekizinci Bölüm
Alman Aşkı Üzerine

Her zaman nefret ve aşk arasında gidip gelen İtalyan tutkularla ve Fransız kendini beğenmeyle yaşıyorsa, eski iyi ve basit çocukları hayalle yaşarlar. Varlıklarını sürdürmeleri için en gerekli ve en doğrudan toplumsal çıkarlardan dışarı çıkar çıkmaz onları şaşkınlıkla felsefeleri olarak adlandırdıkları şeye doğru atladıklarını görüyoruz; bu, yumuşak, sevecen ve özellikle üzüntüsüz bir tür çılgınlıktır. Bir zıtlık anlamına sahip olsa da yazarın hayranlıkları aracılığıyla bile tüm aşırılığı içindeki askeri zihniyeti gösteren bir yapıtı bellekden değil de çabucak alınan notlardan aktaracağım: bu yapıt, M. Cadet Gassicourt tarafından 1809'da yazılan *Avusturya'ya Gezi*'dir.

İki arkadaş, biri kumandan yüzbaşı, diğeri teğmen olarak Talavera savaşında bir bataryada birlikte bulunuyorlar. Yüzbaşıyı düşüren bir top güllesi geliyor.

– Çok iyi, diyor sevinçle teğmen, işte François öldü, şimdi ben komutan olacağım.

– Tam olarak değil, diyor François ayağa kalkarak.

Gülle sadece onu sersemletmişti. Ne teğmen, ne de komutanı dünyanın en iyi insanlarıydılar, kesinlikle kötü değildiler ama yalnızca biraz aptal ve imparatora düşkündüler; ama savaşın sertliği ve imparatorun kişinin gururunu okşayarak onda uyandırmayı bildiği çılgın bencillik insanlığı unutturmuştu.

Böyle insanların ortaya koyduğu sert görünümün ortasında, imparatorun eczacısı Alman aşkını şöyle tanımlıyor (s.288):

"Hiçbir şey bir Avusturyalı kadından daha gönül alıcı ve daha yumuşak olamaz. Onda aşk bir tapınıştır ve bir Fransıza bağlandığı zaman kelimenin tam anlamıyla ona hayran olur.

"Her yerde hafif ve kaprisli kadınlar var ama genelde Viyana'lı kadınlar sadıklar ve hiçbir şekilde gönül avcısı değiller; sadık olduklarını söylerken, bu yalnızca seçtikleri aşıklarına karşı çünkü kocaları her yerde olduğu gibi"

Viyana'nın en güzel kişisi, imparatorun merkez karargahında ataşe olan yüzbaşı dostum M.M.nin kendisine saygılarını sunmasını kabul etti. Yumuşak ve kafalı bir insandı; ama kuşkusuz ne boyunun, ne de yüzünün dikkat çekici bir tarafı yoktu.

Birkaç günden beri bu güzel kadın, yaşamlarını Viyana'nın her köşesini dolaşarak geçiren kurmayımızın en parlak subayları arasında parlak bir ilgi uyandırmıştı. En gözüpek olan kazanacaktı; olası tüm savaş hileleri kullanıldı; güzel kadının evi en yakışıklı ve en zenginler tarafından kuşatıldı. Soylu delikanlılar, parlak albaylar, birliğin generalleri, hatta prensler güzel kadının penceresinin altında zamanlarını harcadılar. Hepsi reddedildi. Bu prensler Paris'te veya Milano'da bu tür olaylara alışkın değillerdi. Bu hoş kadınla birlikteyken onların hayal kırıklığı ile alay ediyordum ki bana şöyle dedi:

– Fakat, Tanrım, bu insanlar M.M.'yi sevdiğimi bilmiyorlar mı?

İşte yalın ve kesinlikle çok uygunsuz bir sohbet.

Sayfa 290: "Schoenbrunn'da olduğumuz sırada, imparatorun hizmetindeki iki insanın Viyana'daki evlerine kimseyi kabul etmediklerini farkettim. Bu ağırbaşlılıkla çok dalga geçiyorduk, bir gün içlerinden biri bana şunları söyledi: "Size karşı bir sırrım olamaz, şehirdeki bir kadın, dairemi hiçbir zaman terketmeme ve onun izni olmadan kimseyi görmeme koşuluyla benimle birlikte olmayı kabul etti." Bu istekli inzivayı öğrendiğimde, meraklandım ve doktor kimliğim Doğu'da olduğu gibi, bana onurlu bir bahane sağladığı için, dostumun teklif ettiği öğle yemeğini kabul ettim. Ev işlerinde çok özenli, hava ne kadar güzel olursa olsun dışarı çıkmayı hiç arzulamayan ve zaten aşığının ona Fransa'ya götüreceğine inanmış, çok tutkun bir kadınla karşılaştım.

"Artık hiçbir zaman şehirdeki evinde bulunmayan diğer

genç adam kısa süre sonra benzer bir itirafta bulundu. Onun da güzelini gördüm; ilki gibi, sarışın, çok güzel ve kaliteli bir kadındı.

"On sekiz yaşında olan ilki hali vakti yerinde olan bir halıcının kızıydı; yirmi dört yaşlarında olan ikincisi, Arşidük Jean'ın ordusunda savaşan Avusturyalı bir subayın karısıydı. Bu kadın aşkını, kendini beğenmişlerin ülkesinde kahramanlık olarak kabul edilecek bir noktaya getirmişti. Aşığının sadakatsizliğinin yanında, adamın en edepsiz itiraflarını da dinlemek zorunda kalmıştı. Mükemmel bir özveriyle adama baktı ve kısa süre içinde tehlike içine giren aşığının hastalığının ciddiyetine kendini bağlayarak onu belki de gereğinden çok sevdi.

"Kendimizi yalnızca muzaffer ve yabancı hissetmeye başlamıştık ve tüm Viyana sosyetesi bizim şehre yaklaşmamızla birlikte Macaristan'a kaçtığı için yüksek sınıflardaki aşkı gözlemleyemedim; buradaki aşkın Paris'tekiler gibi olmadığından emin olacak kadar olay gördüm.

"Almanlar bu duyguyu bir erdem, tanrısallığın ortaya çıkışı, gizemsel bir şey olarak görüyorlar. Aşk burada, bir İtalyan kadının kalbindeki gibi, ateşli, azgın, kıskanç, buyurgan değil. Alman aşkı derin ve gizemsel, burası ile İngiltere arasında çok büyük farklar var.

"Bundan birkaç yıl önce Leipzig'li bir terzi, bir kıskançlık krizindeyken rakibini parkta yakalıyor ve onu bıçaklıyor. Ve idama mahkum oluyor. Almanların iyiliğe ve kolay heyecana kapılan ahlakçıları kararı tartışırlar, sonunda kararı ağır bulurlar ve terzi ile Orosmane arasında bir karşılaştırma yaparak terzinin kaderine yanarlar. Buna rağmen kararı değiştirtemezler. Ama idam günü, Leibzig'in beyazlar giyen tüm genç kızları toplanırlar ve yol üzerinde çiçekler atarak idam sehpasına kadar terziye eşlik ederler.

"Kimse bu töreni basit bulmadı; bununla birlikte kendini akılcı gören bir ülkede, bu törenin bir tür cinayeti yücelttiği söylenebilir. Ama bu bir törendi ve Almanya'daki hiçbir tören

hiçbir zaman gülünç değildir.

"Almanların tüm diğer ülkelerle olan farkı: meditasyonla sakinleşmek yerine azıyorlar; ikinci nüans: karakter sahibi olma arzusuyla yanıp tutuşuyorlar.

"Bir kurmay heyetiyle bir Alman şehrine geldiğimizde, onbeş gün sonra ülkenin kadınları tercihlerini yapmış olurlardı. Ama bu tercih sabitti; ve Fransızların onlara kadar eksiksiz olan birçok erdemin engeli olduklarını duymuştum."

.....

Goettingue'de, Dresden'de, Koenigsberg'de, vs., karşılaştığım genç Almanlar, karanlık ve kötü yazılmış ama ahlaksal açıdan en yüksek ve en kutsal yücelikteki bir şiirden başka bir şey olmayan sözde felsefi sistemlerin ortasında yetişmişlerdir. Bana göre Ortaçağdan İtalyanlar gibi cumhuriyetçiliği, inançsızlığı ve bıçak darbesini değil, coşkuya ve iyi inanca güçlü bir yatkınlığı miras olarak almışlardır. Bu nedenle her on yılda bir, diğerlerini silen büyük bir insana sahip olmuşlardır (Kant, Steding, Fichte, vs. vs.).

Luther eskiden ahlaksal duyguya güçlü bir çağrıydı ve Almanlar bilinçlerine uymak için otuz yıl boyunca savaştılar. İnanç ne kadar saçma olursa olsun, güzel ve saygı uyandıran sözler; sanatçı için bile saygı uyandıran diyorum. Sand'ın[1] ruhundaki *Hiçbir şekilde öldürmeyeceksin*, diyen Tanrı'nın üçüncü buyruğu ile vatanının çıkarı olduğuna inandığı şey arasındaki savaşıma bakın.

Hemen hemen tüm suçların cezalandırılması için suçlunun itirafını gerekli kılan Avusturya yasasında, Almanlara özgü bu yatkınlığın yeni bir kanıtını görüyorum. Bu suçların ender olduğu ve gözüpek, akılcı ve toplumla sürekli savaş halindeki bir

1 Charles-Louis Sand, genç Alman vatansever, Rusya hesabına çalışmakla suçladığı şair Kotzebue'yu öldürmekten suçlu bulunarak 1820 yılında Mannheim'da idam edildi.

çıkarın sonucu olmaktan çok güçsüz bir insandaki bir çılgınlık krizi olduğu bir halk için yapılan bu yasa, suçun yerleştirilmeye çalışıldığı İtalya'ya gerekli olan yasanın tam zıttıdır.

İtalya'da suçluların itirafı olmadan hükmetmek zorunda kaldıkları ölüm ve pranga cezasından dolayı umutsuzluğa kapılan Alman yargıçları gördüm.

Kırkdokuzuncu Bölüm
Floransa'da Bir Gün

Floransa, 12 Şubat 1819

Bu akşam, elli yaşındaki bir yargıçtan bir şey rica eden birini gördüm. İlk isteği şuydu:

– Metresi kim?

Burada her şey çok alenidir, onların kuralları vardır, adalete dayanan kabul edilmiş bir davranma biçimi vardır, bunun dışında ayı lakabını yersiniz.

– Yeni ne var, diye sordu, Volterra'dan dönen arkadaşlarımdan biri.

Napolyon ve İngilizler üzerine enerjik sızlanış sözcüğünden sonra, ateşli bir tonla eklenir:

– La Vitelleschi aşık değiştirdi: zavallı Gherardesca umutsuzluğa düştü.

– Aşığı kim?

– Montegalli, Prenses Colonna ile birlikte olan şu bıyıklı güzel subay, onu şurada locasına çivilenmiş durumda görebilirsiniz; tüm akşam orada, çünkü koca onu evde görmek istemiyor ve kapının kenarında üzüntülü dolaşan ve eski aşığının halefine attığı bakışları sayan zavallı Gherardesca duruyor. Montegalli umutsuz bir şekilde çok değişti; arkadaşları onu boşuna Paris'e ve Londra'ya göndermeye çalışıyorlar. Sadece Floransa'yı terketme fikrinin bile kendini ölüyor hissetmesine yeterli ol-

duğunu söylüyor.

Her yıl, yüksek sosyetede buna benzer yirmi umutsuzluk vakası olur; bunlardan üç veya dört yıl sürenlerini gördüm. Bu zavallı şeytanların hiçbir utanmaları yoktur ve tüm dünyayı sırdaş kabul ederler. Zaten buralarda görüşme sayısı azdır ve aşık olunduğu zaman da pek ziyarete gidilmez. Büyük tutkulara ve güzel ruhlara hiçbir yerde hatta İtalya'da bile çok sık rastlandığını zannetmeyin; yalnızca daha alevli ve kendini beğenmişliğin binlerce küçük özeniyle daha az solmuş kalpler burada, aşkın alt türlerinde bile tatlı zevkler bulurlar. Burada örneğin kapris-aşkın, en çılgın tutkunun hiçbir zaman Paris meridyenine getiremediği coşkulara ve sarhoşluk anlarına yolaçtığını gördüm.

Bu akşam, Fransızca'da bitmeyen dolaylı anlatımları gerektiren aşkın binlerce durumu için İtalyanca'da özel isimler bulunduğunu farkediyorum; örneğin, sahip olunmak istenen kadına parterden göz dikildiği ve koca veya hizmetçi locanın korkuluğuna yaklaştığı zaman yapılan ani dönüş hareketi.

İşte bu halkın karakterinin temel çizgileri:

1) Derin tutkuların hizmetinde olmaya alışmış dikkat hızlı bir şekilde hareket edemez, bu, Fransız ile İtalyan arasındaki en dikkat çekici farktır.

2) İtalya'da herkes aşk yapar ve bunu Fransa'da olduğu gibi gizli yapmaz, koca aşığın en iyi arkadaşıdır.

3) Hiç kimse okumaz.

4) Toplum yoktur. Bir erkek, yaşamını doldurmak ve meşgul etmek için, her günkü iki saatlik konuşmadan ve bir evdeki kendini beğenmişlik oyunundan elde ettiği mutluluğa bel bağlamaz. Bir tutkuya hizmet etmek için söylenecek bir şey varsa konuşulur ama iyi konuşmak ve her konuda konuşmak için çok ender konuşulur.

5) Gülünçlük İtalya'da yoktur.

Fransa'da, her ikimiz de aynı modeli taklit etmeye çalışınız ve modeli kopya etme tarzında yetkin hakem benim. İtalya'da

yapıldığını gördüğüm bu yalın hareketin onu yapana zevk verip vermediğini bilmiyorum ve belki de bana da zevk vermez.

Roma'da davranışlarda veya dilde yapılmacık olan şey Floransa'da ya iyi bir davranıştır ya da anlaşılmazdır. Lyon'da konuşulan Fransızca Nantes'da konuşulanla aynıdır. Venedikçe, Napolice, Piemontece, neredeyse birbirlerinden farklı dillerdir ve yalnızca ortak bir dile yani Roma'da konuşulan dile yerleşmeyi benimsemiş insanlar tarafından konuşulur. Hiçbir şey, sahnesi Milano'da olan ve kişilerinin Roma'ca konuştuğu bir komedi kadar saçma değildir. Konuşulmaktan çok daha fazla şarkı söylenmek için yaratılan İtalyanca, açıklığı yalnızca müzikle ortadan kaldıran Fransızcanın açıklığı karşısında tutunamaz.

6) Yalancı vatanseverlik.

Bizi hemşehrilerimizin saygısını aramaya ve onlarla tekvücut olmaya götüren ve İtalya'nın küçük prenslerinin kıskanç despotizmi tarafından 1550 yıllarında tüm soylu kurumlardan dışarı atılan bu gurur, barbar bir yaratığı, öfke ve aptallıkla dolu bir canavarı doğurmuştur. Bu canavarın en kafalı insanları sersemleştirdiğini gördüm. Örneğin bir yabancı, şehrin ressamında veya şairinde hatalar bulmayı kafasından geçirirse, güzel kadınlar tarafından bile kötü davranışlara maruz kalacaktır; çok ciddi bir şekilde ona, insanlarla alay etmek için gelmemesinin gerektiği söylenecektir ve bu konuda XIV. Louis'nin Versailles üzerine söylediği sözler tekrarlanacaktır.

Cesur vatanseverlerin yüzlerine karşı gülmemek için, papaların acımasız politikalarıyla azan Ortaçağın anlaşmazlıklarından sonra, her şehrin komşu şehirden ölümüne nefret ettiğini ve bu komşu şehrin sakinlerinin her zaman herhangi bir kaba yanlışlığın eşanlamlısı olarak geçtiğini anımsamak gerekir. Papalar bu güzel ülkeden nefretin vatanını oluşturmayı başarmışlardır.

Bu yalancı vatanseverlik İtalya'nın büyük ahlaksal yarasıdır, gülünç küçük prenslerinin boyunduruğundan kurtulduktan

sonra da uzun süre kötü etkileri olacak zararlı bir tifüstür. Bu vatanseverliğin türlerinden biri de, yabancı olan herkes için duyulan acımasız nefrettir. Bu şekilde Almanları aptal bulurlar ve kendileri şunlar söylendiği zaman da kızarlar:

– İtalya XVIII. yüzyılda II. Catherine veya Büyük Frederic'le karşılaştırılabilecek ne yapmıştır? İkliminizle gerçekten gölgeye gereksinimi olan sizler, ancak en küçük Alman bahçesiyle karşılaştırılabilir bir İngiliz bahçeniz nerededir?

7) İngilizlerin ve Fransızların aksine, İtalyanların hiçbir politik önyargıları yoktur; La Fontaine'in dizeleri İtalya'da ezbere bilinir:

Düşmanınız efendinizdir.

Papazlara ve İncil topluluklarına sırtını dayayan aristokrasi, onlar için onları güldüren eski bir hokkabaz oyunudur. Buna karşılık bir İtalyanın bir çarşaf satıcısının nasıl ultra olduğunu anlaması için Fransa'da üç ay oturması gerekir.

8) Son olarak, ellerinde rakiplerinin kanıtına karşı ileri sürebilecekleri bir kanıt bulamadıkları zaman, tartışmadaki hoşgörüsüzlüklerini ve öfkelerini belirtiyorum. Bu durumda sarardıkları görülür. Bu, aşırı duyarlılığın biçimlerinden biridir ama bu sevimli biçimlerinden biri değildir; sonuçta, bu karakterin varlığının kanıtı olarak bu biçimi seve seve kabul ediyorum.

Ebedi aşkı görmek istedim ve birçok zorluktan sonra bu akşam şövalye C. ve elli dört yıldır birlikte yaşadığı metresi ile tanıştırıldım. Bu sevimli yaşlıların locasından duygulanmış olarak çıktım.

Ona Minerve adlı dergileri getirdiğim için beni çok iyi karşılayan papaz R.'yi görmeyeli iki ay olmuştu. Kır evinde Madame D. ile otuz dört yıldır süren bir beraberliği vardı. Kadın hâlâ güzel ama bu işte melankolik bir yön var; bu melankoli, eskiden koca tarafından zehirlenen bir oğulun kaybına atfediliyor.

Burada aşk yapmak, Paris'te olduğu gibi, metresini her

hafta bir çeyrek saat görmek ve geri kalan zamanda bir bakışa veya bir el sıkışa takılmak değildir; aşık, mutlu aşık, sevdiği kadınla günün dört veya beş saatini birlikte geçirir. Ona davalarından, İngiliz bahçesinden, av partilerinden, terfilerinden, vs.,vs.sözeder. Bu, en mükemmel ve en sevecen birlikteliktir; kocanın yanında ve her yerde ona sen diye hitap eder.

Viyana'da büyük bir göreve (hiçbir şekilde büyükelçilikten aşağı olmayan) çağrılan çok hırslı olduğunu zanneden İtalyan genç bir adam sevgilisinin yokluğuna katlanamamıştı. Altı ay sonra görevden affını ister ve sevgilisinin evinde mutlu olmak için geri döner.

Bu davranış, gösteriş yapmanın gerekli olduğu ve metresinizin size şunları söylediği Fransa'da rahatsız edici olacaktır:

– Bayım, bu akşam somurtkansınız, hiç konuşmuyorsunuz.

İtalya'da sevdiğiniz kadına kafanızdan geçen her şeyi söylemek sözkonusu değildir, tam tamına yüksek düşünmek gerekir. Ancak bu şekilde yakalanan açık yürekliliği uyaran açık yürekliliğin ve içtenliğin belirli bir sinirsel etkisi vardır. Ama büyük bir sakınca var: bu şekilde aşk yapmak tüm zevkleri öldürüyor ve yaşamın diğer tüm uğraşlarını tatsız hale getiriyor.

Hâlâ Persli olunabileceğini düşünme noktasında olan Parisliler, ne diyeceğini bilmeden bu adetlerin uygun olmadığını haykıracaklardır. Önce, ben yalnızca bir tarihçiyim ve sonra ağır uslamlamalarla, adetler konusunda Paris'in Bologna'ya hiçbir borcu olmadığını kanıtlamayı başka bir güne bırakıyorum. Bu zavallı insanlar hiç kuşku duymadan üç kuruşluk din derslerini tekrar ediyorlar.

12 Temmuz 1821

Bologna'da, toplum için hiçbir şey iğrenç değildir. Paris'te aldatılan kocanın konumu çok kötüdür; burada (Bologna'da) bu hiçbir şeydir, aldatılan koca yoktur. O halde âdetler aynı,

eksik olan yalnızca nefret; kadının kavalyesi her zaman kocanın dostudur ve karşılıklı hizmetlerle sağlamlaşan bu dostluk çoğu zaman başka çıkarların üzerine çıkar. Bu aşkların bazıları beş veya altı yıl sürer, bir kısmı da her zaman. Artık birbirine her şeyi söylemede bir tatlılık bulunmadığı zaman ayrılınır ve ayrılıktan bir ay sonra, sertlik kalmaz.

Ocak 1822

II. Philippe tarafından İspanyol gururu ve gelenekleriyle İtalya'ya getirilen eski kavalye modası, büyük şehirlerde tamamen yokolmuştur.

Napolyon yukarı İtalya'nın ve Napoli'nin elinden liberten yaşamı almıştır.

Güzel kadınların bugünkü kuşağının adetleri annelerini utandırıyor; bu adetler tutkulu aşka daha uygunlar. Fiziksel aşk çok şey yitirdi.

Ellinci Bölüm
A.B.D.'de Aşk

Özgür bir yönetim vatandaşlara kötülük yapan değil, aksine onlara güvenlik ve rahatlık sağlayan yönetimdir. Ama bu durum hâlâ mutluluğa uzaktır, insanın mutluluğu kendisinin yaratması gerekir çünkü bir ruh güvenlikten ve rahatlıktan yararlandığı için tamamen mutlu olabilmesi, ancak bu ruhun düşük nitelikli olması koşuluyla mümkündür. Avrupa'da bu konuları birbirine karıştırıyoruz; bize kötülük yapan yönetimlere alışkın olan bizlere bu yönetimlerden kurtulmak en büyük mutluluk olarak görünüyor; acı veren hastalıklarla işlenen hastalara benziyoruz. Amerika örneği bize bunun tam tersini gösteriyor. Orada yönetim işini pekala yapıyor ve kimseye kötülüğü dokunmuyor. Ama, sanki kader tüm felsefemizi dağıtmak

ve yalanlamak veya insanımızın, yüzyıllardan beri Avrupa'nın talihsiz durumu nedeniyle gerçek bir deneyimden yoksun unsurlarını tanımamakla suçlamak istiyormuş gibi, yönetimlerden kaynaklanan mutsuzluk Amerikalılarda eksik olduğu zaman, onları, insani özellikleri yokmuş gibi görüyoruz. Sanki onlarda duyarlılık kuruyormuş gibi. Adiller, akılcılar ve hiç mutlu değiller.

İncil, yani tuhaf kafaların bu şiirler ve şarkılar derlemesinden çıkardıkları gülünç sonuçlar ve davranış kuralları, bu kutsal kitap tüm bu mutsuzluğa neden olmak için yeterli mi? Sonuç nedene göre çok fazla.

M. de Volney şöyle bir olay anlatır: varlıklı ve çocukları büyümüş bir Amerikalı'nın kır evinde birlikteyken salona genç bir adam girer.

– Günaydın, William, der aile babası, oturun. Gördüğüm kadarıyla iyisin.

Gezgin bu genç adamın kim olduğunu sorar:

– İkinci oğlum.

– Ve nereden geliyor?

– Canton'dan.

Bir çocuğun dünyanın öbür ucundan gelmesi bir duygu yaratmamıştı.

Tüm dikkat yaşamın akılcı düzenlemelerine veriliyordu; ve bu kadar özenin ve bu kadar büyük bir düzen kafasının meyvasını toplama anında gelebilecek tüm sakıncaları önlemeye çalışırken zevk almak için geriye yaşam kalmıyordu.

Penn'in[1] çocukları, tarihleri gibi görünen aşağıdaki dizeleri hiç okumamış oldukları söylenebilir:

"Ve yaşamak için, yaşama nedenlerini kaybetmek gerekiyor."

Kızlar ve erkekler, Rusya'daki gibi neşeli mevsim olan kış

---

1 Guillaume Penn (1644-1718), Kuzey Amerika bölgesine, babasının adıyla anılan Pennsylvanie'ye yerleşir.

geldiği zaman, kızaklarla gece gündüz kar üstünde birlikte kayarlar, sevinçle ve kendilerini izleyen kimse olmadan on beş veya yirmi mil kayarlar; ve bundan hiçbir zaman bir sakınca doğmaz.

Kısa sürede kanın ısısıyla birlikte geçen ve yirmi beş yaşında biten gençliğin fiziksel neşesi vardır; zevk veren tutkuları görmüyorum. A.B.D.'de kristalleşmeyi imkansız hale getirecek ölçüde akıl alışkanlığı var.

Bu mutluluğu takdir ediyor ama imrenmiyorum; bu sanki, farklı ve alt bir türün varlıklarının mutluluğu. Güney Amerika'nın ve Florida'nın durumunun çok daha iyi olduğunu tahmin ediyorum.

Kuzey'le ilgili düşüncemi güçlendiren olgu, buralarda sanatçı ve yazarın yetişmemesidir. A.B.D. bize hâlâ bir trajedi, bir tablo veya bir Washington yaşamı gönderememiştir.

Ellibirinci Bölüm

Toulouse'un 1228'de Kuzeyli Barbarlar Tarafından Fethine Kadar Provence'daki Aşk Üzerine

Aşk Provence'da, 1100'den 1228 yılına kadar yalın bir biçime sahipti. İki cinsiyetin aşktaki ilişkileri için, bugün onur sorununa bağlanan yasalar kadar sıkı bir biçimde izlenen sert yasalar vardı. Aşk yasaları öncelikle kocaların kutsal haklarını gözönünde bulundurmuyordu. İnsan doğasını olduğu gibi ele alan bu yasalar çok mutluluk yaratmış olması gerekir.

Bir kadına aşık olmanın söylenmesinin ve onun tarafından aşık olarak kabul edilmenin resmi bir biçimi vardı. Bir şekilde aylarca yapılan kurdan sonra, elini öpme olanağına kavuşuluyordu. Henüz genç olan toplum, o zamanlar uygarlığı gösteren ve bugün can sıkıntısından öldürecek olan formalitelerden ve törenlerden zevk alırdı. Aynı özellik Provence'lıların dilinde, uyaklarının zorluğunda ve birbirine dolaşmasında, aynı nesne-

yi ifade etmek için kullanılan eril ve dişil sözcüklerde ve sonunda şairlerinin sonsuz sayısı içinde bulunur. Bu durumda, toplumda *biçim* olan ve bugün tatsız olan her şey yeniliğin tüm tazeliğine ve tadına sahipti.

Bir kadının eli öpüldükten sonra başarıya göre ve iltimas olmadan derece derece terfi ediliyordu. Kocalar her zaman konu dışıysa da, diğer taraftan aşıkların resmi terfisi farklı cinsiyetteki kişiler arasındaki en sevecen dostluğun yumuşaklıkları olarak adlandırdığımız şeyde durduğunu iyi saptamalıyız. Ama, birkaç aylık veya birkaç yıllık denemeden sonra, bir kadın bir erkeğin karakterinden ve kibarlığından emin olduğu ve bu erkek en sevecen dostluğun verdiği tüm görünümlere ve iyilikseverliklere sahip olduğu zaman, bu dostluk çok güçlü tehlike işaretlerinin niteliğine kavuşması gerekir.

İltimasdan sözettim, bunun nedeni, bir kadının birçok aşığı olabilir ama yüksek derecelerde yalnızca bir tek aşığı olmalıdır. Diğerleri, onun elini öpmekten ve her gün görmekten ibaret olan dostluk derecesinin ötesine çok fazla ilerliyemiyorlar gibi görünüyor. Bu uygarlıktan bize kalan her şey şiir halindedir ve en tuhaf ve en zor tarzda kafiyelenmiş şiir halindedir; eğer halk ozanlarının baladlarından çıkardığımız kavramlar belirsizse, şaşırmamalıyız. Bir evlilik sözleşmesi bile şiir halinde yazılmıştır. 1228'deki fetihden sonra, papalar, mezhep sapkınlığı nedeniyle, birçok kez basit dilde yazılan her şeyin yakılması buyruğunu verdiler. İtalyan kurnazlığı, kafalı insanlara uygun tek dilin Latince olduğunu ilan ediyordu. Bu, eğer 1822'de yenilenebilseydi oldukça avantajlı bir tedbir olurdu.

Aşkta bu kadar aleniyet ve resmilik ilk görünüşte gerçek tutkuya uygun değilmiş gibi görünüyor. Eğer kadın kendine hizmet eden aşığına şunları söylerse:

"Benim aşkım için Efendimiz Hz. İsa'nın Kudüs'deki mezarını ziyaret et, orada üç yıl geçirecek ve sonra döneceksiniz", aşık hemen yola çıkardı; bir an tereddüt etmek, bugün onur konusundaki bir zayıflık gibi onun alçaklık damgasını yemesi-

ne neden olurdu. Bu insanların dilinin, duygunun en kaçıcı nüanslarını verecek ölçüde büyük bir inceliği vardı. Bu geleneklerin gerçek uygarlık yolunda çok ileri gittiğinin başka bir işareti, Ortaçağın ve gücün her şey olduğu feodalitenin dehşetinden henüz çıkmışken, zayıf cinsiyetin bugünkü yasal konumundan daha az baskı altında olmasıdır; aşkta en fazla kaybedecek olan ve tatlılıkları çok hızlı kaybolan yoksulların ve zayıfların, onlara yaklaşan erkeklerin yazgılarının hakimi haline geldiklerini görüyoruz. Filistin'de üç yıllık sürgün, sevinçle dolu bir uygarlıktan fanatizme, haçlılar kampının sıkıntısına geçiş, gözü dönmüş bir Hıristiyanın dışındaki herkes için çok zahmetli bir angaryadır. Paris'te aşığı tarafından alçakça bırakılmış bir kadın ona ne yapabilir?

Buna verilebilecek tek yanıt var: Paris'te saygın olmayan bir kadının aşığı olamaz. Sakınımın bugünün kadınlarına, kendilerini tutkulu aşka bırakmamaları konusunda daha fazla öğüt vermeye hakkı olduğu görülüyor. Ama, kesinlikle onaylamadığım başka bir tür sakınım onlara, fiziksel aşkla intikam alma öğüdünü vermiyor mu? İkiyüzlülüğümüzle ve çileciliğimizle erdeme verilen bir ödülü kazanmadık, hiçbir zaman doğaya zarar görmeden karşı gelinemez, ama dünyada daha az mutluluk ve çok daha az iyi niyetli düşünceler var.

On yıllık birliktelikten sonra, metresi otuziki yaşına geldiği için onu terkeden bir aşık, sevimli Provence'da onurunu kaybeder; bir manastırın yalnızlığına gömülmekten başka bir seçeneği yoktur. İyi niyetli olmayıp yalnızca sakınımlı olan bir erkeğin bu durumda artık tutkuyla oynamamasında büyük çıkarı vardır.

Tüm bunları tahmin ediyoruz, çünkü bize kesin kavramlar veren eserler pek kalmadı...

Geleneklerin bütününü bazı özel olaylardan yola çıkarak değerlendirmeliyiz. Sevgilisine hakaret eden şairin anekdotunu bilirsiniz; iki yıl süren umutsuzluktan sonra, kadın aşığının sayısız mesajına sonunda yanıt verir. Buna göre eğer aşığı bir tır-

nağını çıkarır ve bu tırnağı aşık ve sadık olan elli şövalye tarafından sunarsa belki onu affedebilirdi. Şair bu acı verici işlemi aceleyle yerine getirir. Sevgililerinin iyi referans getiren elli şövalye mümkün olan son hızla bu tırnağı hakarete uğrayan güzele sunarlar. Bu, bir prensin krallığın şehirlerinden birine girişi kadar görkemli bir törenin oluşmasına neden olur. Pişmanlık belirtileriyle dolu aşık uzaktan tırnağını izler. Çok uzun süren bütün törenin tamamlandığını gören kadın, onu affetme lütfunda bulunur; aşık ilk aşkının tüm yumuşaklıklarına kavuşur. Hikaye onların birlikte uzun ve mutlu yıllar geçirdiklerini söyler. İki yıl süren umutsuzluğun gerçek bir tutkunun varlığını kanıtladığı ve bu tutku önceden çok güçlü değilse yeniden doğurtamayacakları kesindir.

Aktarabileceğim yirmi adet anekdot her yerde iki cinsiyet arasındaki adalet ilkelerine dayanan sevimli, esprili bir cilveleşmeyi ve davranışı göstermektedir; cilveleşme diyorum, çünkü tüm zamanlarda tutkulu aşk sık olmaktan çok tuhaf bir istisnadır ve ona yasalar konamaz. Provence'da, aklın egemenliğine boyun eğmiş ve hesaplı olabilecek her şey, iki cinsiyet arasındaki eşit haklara ve adalete dayanır: işte mutsuzluğu mümkün olduğu kadar uzaklaştıran şey olarak en çok beğendiğim olay. Aksine, XV. Louis'nin monarşisi alçaklığı ve bu ilişkilerin karanlığını moda haline getirmiştir.

Bu kadar incelikle dolu ve kafiye ile bu kadar özentili olan bu güzel Provence dili muhtemelen halkın dili olmamasına rağmen, yüksek sınıfın gelenekleri Provence'da çok az kaba olan alt sınıflara geçmiştir çünkü onların çok zenginlikleri vardır. Çok başarılı ve çok zengin bir ticaretin ilk coşkularına kapılmışlardı. Akdeniz kıyılarında oturanlar (IX. yüzyılda) bu denizin üzerinde birkaç sandalı tehlikeye atarak ticaret yapmanın, küçük bir feodal senyörün peşinde, yakındaki yoldan geçenlerin yolunu kesip onları soymaktan daha az zahmetli ve neredeyse eşit derecede eğlendirici olduğunu görmüşlerdi. Bir süre sonra, X. yüzyılın Provence'lıları Arapları gördükten sonra soy-

maktan, tecavüz etmekten ve savaşmaktan daha yumuşak zevklerin olduğunu farkettiler.

Akdenizi Avrupa uygarlığının merkezi olarak ele almalıyız. İklim tarafından fazlasıyla desteklenen bu güzel denizin şanslı kıyıları hâlâ oturanlarının varlıklı durumuyla ve tüm dinlerin veya üzüntü verici yasamanın eksikliği sayesinde mutludurlar. O dönemin Provence'lılarının yüksek düzeydeki sevinçli dehası, Hıristiyanlık dinini, ondan zarar görmeden atlatmıştır.

Tarihleri bize belirgin bir tarzda ulaşan ve zaten bize Dante'yi, Petrarque'ı ve resmi bırakmaktan dolayı yeteri kadar mutlu olan İtalya'nın şehirlerinde aynı nedenin benzer bir etkisinin canlı bir imgesini görüyoruz.

Provence'lılar bize, içinde dönemin tüm adetlerinin yansıtıldığı *İlahi Komedya* gibi büyük bir şiir bırakmamışlardır. Bana, İtalyanlara göre daha az tutkuları ve daha fazla neşeleri vardı gibi geliyor. Komşuları olan İspanyol Mağriplilerden yaşamı güzel yerinden almayı öğrenmişlerdi. Aşk, mutlu Provence'ın şatolarında neşeyle, şenliklerle ve zevkleriyle birlikte hüküm sürüyordu.

Operada Rossini'nin komik operasının final aryasını dinlediniz mi? Sahnede her şey sevinçtir, güzelliktir, ideal görkemdir. İnsan doğasının kötü yönlerinin çok uzağındayız. Opera biter, perde iner, seyirciler giderler, gaz lambaları söndürülür. Lambanın kokusu salonu doldurur, perde yarısına kadar açılır, kirli ve kötü giyinmiş sokak çocuklarının sahnede çırpındıkları farkedilir, iğrenç bir şekilde hareket ederler, biraz önce güzellikleriyle genç kadınların doldurdukları yerleri işgal ederler.

Provence krallığı için, Haçlı orduları tarafından Toulouse'un fethinin sonuçları böyle olmuştur. Aşkın, inceliklerin ve sevincin yerini Kuzeyin ve aziz Dominique'in barbarlıkları almıştır. Gençliğin tüm coşkusu içinde engizisyonun korkunçluklarının saçları diken diken eden anlatımıyla bu sayfaları hiçbir şekilde karartmayacağım. Barbarlara gelince, bunlar babalarımızdı; öldürüyorlardı ve her şeyi yağmalıyorlardı; götüremeyecek-

leri şeyleri yoketme zevki için yokediyorlardı; yabanıl bir öfke onları, herhangi bir uygarlık izi taşıyan her şeye karşı harekete geçiriyordu, özellikle Güney'in bu güzel dilinden hiçbir sözcük duymak istemiyorlar ve duydukları zaman öfkeleri katlanıyordu. Çok sofu olan ve korkunç aziz Dominique tarafından yönetilen bu barbarlar Provence'lıları öldürerek cennete gideceklerini zannediyorlardı. Provence'lılar için her şey bitmişti: artık aşk yoktu, sevinç yoktu, şiir yoktu; fetihten birkaç yıl sonra (1235), babalarımız olan Fransızlar kadar barbar ve kaba hale gelmişlerdir.

Toplumun yüksek sınıflarının mutluluğunu yaratan uygarlığın bu güzel biçimi dünyanın bu köşesine nereden düşmüştü? Görünüşte İspanyol Mağriblilerden.

Elliikinci Bölüm
Arap Dünyası

Gerçek aşkın modelini ve vatanını Arap bedevisinin siyah çadırının içinde aramalıyız. Başka yerde olduğu gibi burada da yalnızlık ve güzel bir iklim insan kalbinin tutkularının en soylusunu, mutluluğu bulmak için onu hissettiği ölçüde esinlettirmeye gereksinimi olan tutkuyu yaratmıştır.

Aşkın insan kalbinde olabileceği herşeyi yansıtması için metres ile aşığı arasındaki mümkün olabilecek en üst eşitliğin kurulması gerekir. Bu eşitlik mutsuz Batı'da yoktur: terkedilen bir kadın mutsuzdur ve onurunu yitirmiştir. Arap çadırında, verilen güvene ihanet edilemez. Aşağılanma ve ölüm hemen bu suçun ardından gelirler.

Cömertlik bu halkta o kadar kutsaldır ki vermek için çalmak serbesttir. Zaten her gün tehlike vardır ve yaşam tutkulu bir yalnızlığın içinde akıp gider. Ama Araplar biraraya geldiklerinde çok az konuşurlar.

Çöl sakininde hiçbir şey değişmez; orada her şey ebedidir

ve sabittir. Bilgisizliğim nedeniyle zayıf bir taslağını yapacağım basit gelenekleri muhtemelen Homeros zamanından beri aynıdır. Bu gelenekler ilk kez, Charlemagne'dan ikiyüz yıl önce 600 yılları civarında betimlenmiştir.

Haçlılarımız tarafından onları rahatsız etmeye gittiğimiz zaman, Doğu'ya karşı bizlerin barbar olduğu görülmektedir. Aynı zamanda geleneklerimizde soylu olan şeyleri bu haçlılara ve İspanyol Mağriblilerine borçluyuz.

Kendimizi Araplarla karşılaştırdığımız zaman, bayağı insanın gururu acımayla gülümseyecektir. Sanatlarımız onlarınkinden çok daha yüksek, yasalarımız görünürde onlardan çok yüksek; ama yuva mutluluğunda onlardan üstün olduğumuzdan kuşkuluyum: bizde her zaman iyi niyet ve yalınlık eksik olmuştur; aile ilişkilerinde aldatan ilk mutsuz olan kişidir. Onun için artık rahatlık yoktur: her zaman haksız olduğu için her zaman korku içindedir.

En eski tarihi yapıtların kökeninde, çok sayıda kabileye bölünen ve çölde başıboş gezen Arapları görüyoruz. Bu kabilelerin az veya çok kolaylıkla, insanın ilk gereksinimlerini sağlamasına göre, az veya çok hoşlukta olan geleneklere sahip oluyorlar. Cömertlik her yerde aynıydı ama kabilenin zenginlik derecesine göre, bu cömertlik, fiziksel yaşama gerekli oğlakların dörtte birinin armağanıyla veya bazı aile veya konukseverlik ilişkisiyle uyanlan armağan olarak yüz devenin armağan edilmesiyle kendini gösteriyordu.

Arapların kahramanlık çağı, bu cömert ruhların, yüksek kültürün veya ince duygunun her yapmacığından bağımsız parıldadığı çağ, Hz. Muhammed'i önceleyen ve V. yüzyıla, Venedik'in kuruluşuna ve Clovis'in hükümranlığına tekabül eden çağdır. Araplardan kalan aşk şarkıları ve *Binbir Gece Masalları*'nda betimlenen soylu geleneklerle, Gregoire de Tours'un, Clovis'in veya Eginhard'ın veya Charlemagne'ın tarihçisinin her sayfasını kanlandıran iğrenç korkunçlukları karşılaştırmanızı rica ediyorum.

Hz. Muhammed bir püritendi, hiç kimseye kötülüğü olmayan zevkleri yasaklamak istedi; İslamiyeti kabul eden ülkelerdeki aşkı öldürdü; bu nedenle, dininin ilkeleri, diğer tüm İslam ülkelerine göre dinin beşiği olan Arabistan'da her zaman daha az uygulandı.

Fransızlar Mısır'dan, *Şarkıların Kitabı* başlığı altında dört ciltlik bir kitap getirdiler. Bu ciltler şunları içeriyordu:

1) Şarkıları yazan şairlerin biyografileri.

2) Şarkıların kendileri. Şair burada kendini ilgilendiren her şeyi seslendiriyor, metresinden sözettikten sonra, hızlı atını ve yayını övüyor. Bu şarkılar çoğu zaman yaratıcılarının aşk mektuplarıydı; burada sevdikleri kişiye ruhlarındaki tüm duyguların sadık bir tablosunu veriyorlardı. Bazen, oklarını ve yaylarını yakmak zorunda kaldıkları soğuk gecelerden sözediyorlardı. Araplar evsiz bir ulustur.

3) Bu şarkıları besteleyen müzisyenlerin biyografileri.

4) Sonunda müzikal formüllerin belirtilmesi; bu formüller bizler için hiyerogliftirler; bu müzik bizim için her zaman bilinmez olarak kalacaktır ve zaten hoşumuza gitmeyecektir.

Aşktan Ölen Arapların Tarihi adlı başka bir derleme vardır.

Bu tuhaf kitaplar çok az bilinmektedir; bunları okuyabilecek çok az sayıdaki bilim adamının, incelemeyle ve akademik alışkanlıklarla kurumuş bir kalpleri vardır.

Eskilikleri ve keşfettirdikleri geleneklerin yalın güzellikleri ile çok ilginç olan yapıtların ortasında kendimizi tanımak için, tarihe bazı olayları sormamız gerekiyor.

Her zaman ve özellikle Hz. Muhammed'den önce Araplar Kabe'nin veya Hz. İbrahim'in evinin çevresinde dönmek için Mekke'ye geliyorlardı. Londra'da kutsal şehrin tam bir modelini gördüm. Burası, güneş tarafından yutulmuş bir kum çölünün ortasına fırlatılan teraslı yediyüz veya sekizyüz evden ibaret. Şehrin uçlarından birinde, aşağı yukarı kare biçiminde dev bir yapı keşfediliyor; bu yapı kabeyi içine alıyor; Arabistan güneşi

altında kutsal yürüyüşü gerçekleştirmek için gerekli sütünlu yollardan oluşuyor. Bu sütunlu yol Arap şiirinin ve geleneklerinin tarihi içinde çok önemlidir: burası görünüşte yüzyıllar boyunca erkeklerin ve kadınların buluştukları tek yerdir. Karmakarışık bir şekilde, yavaş adımlarla ve koro halinde kutsal şiirler söylenerek Kabe'nin çevresinde dönülüyordu; bu, kırkbeş dakika süren bir yürüyüştü; bu turlar aynı gün içinde birkaç kez tekrar ediliyordu; bu, onun için kadınların ve erkeklerin çölün her tarafından koşup geldikleri kutsal törendi. Arap geleneklerinin güzelleştiği yer, Kabe'nin giriş kapısının altıdır. Kısa sürede babalar ve aşıklar arasında bir çatışma başlar; daha sonra Arap, yanında kutsal yürüyüşü yaptığı ve erkek kardeşleri veya babası tarafından acımasızca izlenen genç kıza tutkusunu aşk deyişleriyle gösterir. Bu halkın cömert ve duygusal alışkanlıkları daha önceden kamplarda vardı ama bana göre Arap çapkınlığı Kabe'nin çevresinde doğdu; burası aynı zamanda edebiyatlarının da vatanıydı. Önce tutkuyu şairin hissettiği şekilde yalınlıkla ve ateşlilikle dile getirdi; daha sonra, şair, sevgilisine dokunmayı düşünmek yerine, ona güzel şeyler yazmaya karar verdi; böylece Mağriblilerin İspanya'ya getirdikleri ve hâlâ bugün bu ülkenin kitaplarını bozan yapmacıklık doğdu.

Boşanmalarının formülü içinde Arapların zayıf cinsiyet için hissettikleri saygının dokunaklı bir kanıtını buluyorum. Kadın, ayrılmak istediği kocasının yokluğunda, çadırı gevşetir ve çıkış yerini daha önce işgal ettiği köşenin karşısına gelecek şekilde çadırın yerini değiştirir. Bu basit seremoni iki eşi sonsuza kadar birbirinden ayırır.

Elliüçüncü Bölüm
Kadınların Eğitimi Üzerine

Rastlantının ve en aptal gururun meyvası olan genç kızların bugünkü eğitimi ile onlarda, mutlulukda onlar için ve bizim

için en parlak ve en zengin yetileri kullanılmaz halde bırakıyoruz.

Paris'te, evlenecek bir genç kız için ilk övgü şu tümcedir: "Karakteri çok yumuşak" ve koyunca bir alışkanlıkla, hiçbir şey bunun kadar aptal evlenme delileri üzerinde etkili olmaz. Onları, iki yıl sonra, iç karartıcı bir havada kafalarında kasket ve çevresinde üç uşakla çevrilmiş olarak kansıyla yemek yerken görürsünüz.

1818'de A.B.D.'de, bir Virginia yerlisine okumayı öğreten kişiye otuz dört kez kırbaçlanma cezası veren bir yasa çıkarıldı. Bu yasadan daha tutarlı ve daha akılcı hiçbir şey olamaz.

A.B.D.'nin üye devletleri anavatana onun köleleri veya onun eşit devletleri oldukları zaman daha faydalı olmadılar mı? Eğer özgür bir insanın çalışması köleleştirilen aynı insanın çalışmasından iki veya üç kez daha değerliyse, aynı şey bu insanın düşüncesi için de geçerli değil midir?

Eğer genç kızlara bir köle eğitimi vermeye cesaret etseydik, yalnızca onlara öğretmek istemediğimiz şeyleri faydalı olarak göreceklerdi.

Bazı kocalar, ***kadınların mutsuzlukla elde ettikleri bu çok eğitimi bize karşı kullanacaklarını,*** söyleyeceklerdir. Kuşkusuz, Napolyon ulusal muhafız birliğine silahları vermemekte haklıydı ve aşırılar da karşılıklı eğitimi yasaklarken haklıydılar; bir erkeği silahlandırın ve sonra onu ezmeyi sürdürün, ve silahlarını size doğrultacak kadar sapkın olduğunu göreceksiniz.

Genç kızları *Ave Maria* 'larla ve 1770'in manastırlarındaki gibi şehvetli şarkılarla aptal olarak yetiştirmek mümkün olsaydı bile, hâlâ bazı küçük itirazlar olacaktı:

1) Kocanın ölümünde, genç aileyi yönetmeleri gerekecekti.

2) Anneler olarak, erkek çocuklara, geleceğin tiranlarına, karakteri oluşturan, ruhu, dört veya beş yaşında yapılan bir iş olan, mutluluğu şu yoldan değil de bu yoldan aramaya yönelten ilk eğitimi verirler.

3) Tüm gururumuza rağmen, evdeki küçük işlerimizde, özellikle mutluluğumuzun dayandığı işlerde, yaşamımızın zorunlu arkadaşının öğütlerinin büyük bir etkisi vardır; bunun nedeni, ona bu etkiyi uygun gördüğümüzden değil, aynı şeyleri yirmi yıl boyunca tekrarlamasındandır; ve tüm yaşam boyunca tekrarlanan bir fikre direnç gösterebilecek Romalılara özgü güce sahip ruh nerededir? Dünya kendilerinin yönetilmesine izin veren kocalarla doludur; ama bu, adalet ve eşitlik duygusundan değil zayıflıktan kaynaklanır. Erkekler zorla kabul ettikleri için her zaman aldatılmaya çalışılır ve korumak için aldatmak bazen gereklidir.

4) Son olarak, aşkta, Güney ülkelerinde çoğu zaman on iki veya on üç yılı ve yaşamın en güzel yıllarını kapsayan bu dönemde, mutluluğumuz tam olarak sevdiğimiz kadının elleri arasındadır. Yersiz bir gurur anı bizi yaşamımızın sonuna kadar mutsuz edebilir ve tahta çıkarılan bir köle iktidarı kötüye kullanmaya nasıl kalkışmaz? Buradan, sahte incelikler ve kadın gururu ortaya çıkıyor. Bu görünümlerden daha faydasız olan hiçbir şey yoktur; erkekler despotturlar ve en akılcı öğütler karşısında diğer despotların ne olaylar çıkardığına bakınız; her şeyi yapabilen erkek tek tür öğütten zevk alır, o da gücünü arttırmayı öğreten öğüttür.

Genç bir kızın kafasını aydınlatın, karakterini biçimlendirin, son olarak sözcüğün tam anlamıyla ona iyi bir eğitim verin, er veya geç diğer kadınlar üzerindeki üstünlüğünü farkeden genç kız ukala yani dünyada varolabilecek en sevimsiz ve en alçak varlık haline gelir. Aramızda, yaşamını birlikte geçirmek için bir hizmetçiyi bilgin bir kadına tercih etmeyecek hiç kimse yoktur.

Yanındaki ağaçlar nedeniyle havadan ve güneşten yoksun kalacak bir ağacı sık bir ormanın içine dikin, bu ağacın yaprakları solacaktır, doğanın biçimi olmayan gülünç bir biçim alacaktır. Tüm ormanı aynı anda dikmek gerekir, hangi kadın okumaktan dolayı gururlanır?

Ukalalar ikibin yıldır bize, kadınların daha canlı bir ruha ve erkeklerin daha fazla mantığa, kadınların fikirlerde daha fazla inceliğe, erkeklerin daha fazla dikkat gücüne sahip olduğunu tekrarlayıp dururlar. Eskiden Versailles bahçelerinde gezinip duran Paris'li bir alık, gördüklerinden ağaçların budanmış olarak oluştukları sonucuna varıyordu.

Küçük kızların küçük erkek çocuklarından daha az fiziksel güce sahip olduklarını belirteceğim: bu, akla uygundur, çünkü Voltaire'in ve d'Alembert'in yumruk atma konusunda çağlarının ilk insanlarıydılar. On yaşındaki küçük bir kızın aynı yaştaki yaramaz bir oğlana göre yirmi kez daha fazla incelik sahibi olduğu kabul edilir. Yirmi yaşındaki genç kızın aptal, beceriksiz, çekingen olmasına karşın neden aynı yaştaki yaramaz oğlan kafalı bir insan olur?

Kadınlar yalnızca onlara öğretmek istemediklerimizi ve yaşam deneyiminden elde ettikleri şeyleri bilmektedirler. Buradan onlar için çok zengin bir ailenin kızı olmanın zararı ortaya çıkıyor; doğal insanlarla temas etmek yerine kendilerini hizmetçi kadınlarla ve çoktan zenginlikle bozulmuş ve solmuş kadın arkadaşlarla çevrili olarak buluyorlardı. Hiç kimse bir prens kadar aptal olamaz.

Kendilerini köle hisseden genç kızların çok erken yaşta gözleri açılır; her şeyi görürler ama iyi görmek için çok bilgisizdirler. Fransa'da, otuz yaşında bir kadın, onbeş yaşındaki genç bir oğlanın bilgisine sahip değildir; elli yaşındaki bir kadın yirmi beş yaşındaki bir erkeğin kafasına sahiptir. XIV. Louis'nin en saçma davranışlarını beğenen Madame de Sevigné'ye bakınız. Madame d'Epinay'in uslamlamalarının çocuksuluğuna bakınız.

Kadınlar çocuklarını beslemeli ve onlara bakmalıdır. Bu önermenin ilk kısmını reddediyor ve ikinci kısmını kabul ediyorum. *–Kadınlar mutfak işlerinin hesaplarını da ayarlamalıdır.–* Bu durumda on beş yaşındaki erkek çocuğunun bilgisine ulaşamazlar. Erkekler yargıç, bankacı, avukat, tüccar, dok-

tor, papaz, vs. olmalıdırlar. Ve buna rağmen erkekler Fox'un söylevlerini ve Camoens'in Lusiade'ını okuyacak zamanı bulurlar.

Paris'te, önceki gün birlikte yemek yeme onuruna sahip olduğu müsteşar yardımcısını kızdıran zavallı bir gazeteciyi hapse atmanın ve mahvetmenin yollarını bulmak için erkenden adliye binasına koşan yargıç, mutfak hesaplarını ayarlayan, küçük kızının çorabını düzelten, ona *la Quotidienne*'i getiren kilisenin naibini kabul eden ve daha sonra Richelieu caddesinde bir şapka almaya giden ve Tuileries'de bir gezinti yapan karısı kadar meşguldür.

Bu yargıç, soylu uğraşlarının ortasında, karısının Tuileries'de yaptığı gezintiyi düşünme zamanı bulur ve Devlet'te hüküm süren güçle olduğu gibi evreni düzenleyen güçle de arası iyiyse, Tanrı'dan iyilikleri için kadınlara sekiz veya dokuz saat daha uyku vermesini isteyecektir. Toplumun şimdiki durumunda, erkek için her mutluluğun ve her zenginliğin kaynağı olan boş zaman, kadınlar için yalnızca bir avantaj değil aynı zamanda saygıdeğer yargıcın ondan kurtulmamız için bize yardım edeceği uğursuz özgürlüklerden biridir.

Ellidördüncü Bölüm
Kadınların Eğitimine Karşı İtirazlar

Ama kadınlar küçük ev işlerini yapmakla yükümlüler. – Albay M.S.'in en iyi ilkelerle büyümüş yani bütün gün çalışan dört kızı vardır; evlerine gittiğim sırada, onlara Napoli'den getirdiğim Rossini'nin bir aryasını söylüyorlardı; zaten Royaumont'un İncil'ini okuyorlar; Çok iyi coğrafya biliyorlar, çok iyi işlemeler yapıyorlar ve bu güzel kızların her birinin çalışmasıyla günde sekiz kuruş kazanabileceğini tahmin ediyorum. Üç yüz gün için bu miktar dörtyüzseksen frank ediyor ki bu öğretmenlerinden birine verilen ücretin altında kalıyor. Yılda dört

yüz frank için, insan makinasına fikirler edinmesi için verilen zaman yaşamlarının sonuna kadar kaybedilmiş oluyor.

Eğer kadınlar Avrupa'da her yıl çıkan on veya oniki iyi kitabı zevkle okusalar, çocuklarının bakımını hemen bırakırlardı. Bu sanki okyanusun kıyısına ağaç dikmekle dalgaların hareketini durdurmaktan korkmamız gibidir. Eğitimin güçlü olması bu anlamda değildir. Zaten, dörtyüz yıldan beri her türlü eğitime aynı eleştiri getirilmektedir. Paris'li bir kadın 1720'ye göre 1820' de yalnızca daha fazla özelliğe sahip değildir aynı zamanda o dönemin en zengin çiftçisinin kızının bugünün en önemsiz avukatının kızından daha az eğitimi vardır. Ev işleri daha az mı yapılmıştır? Kuşkusuz hayır. Ve niçin? Bunun nedeni, sefaletin, hastalığın, utancın, içgüdünün kadını ondan kurtulmaya zorlamasıdır. Bu sanki, çok sevimli hale gelen bir subayın ata binme sanatını kaybedeceğini söylemek gibidir; bu özgürlüğü ele geçirdiği gün kolunu kıracağı unutulmaktadır.

Fikirlerin kazanılması, her iki cinsiyette de aynı iyi ve kötü etkileri yaratmaktadır. Kendini beğenmişlik, buna sahip olmanın tüm nedenlerinin tamamen yokolduğu durumlarda bile bizi hiçbir zaman terketmeyecektir; küçük bir şehrin burjuvalarına bakınız; en azından kendini beğenmişliğin gerçek bir başarıya, topluma faydalı veya hoş gelen bir başarıya dayanmasına çaba gösterelim.

Fransa'da her şeyi değiştiren devrime kapılan yarı-aptallar yirmi yıldan beri kadınların bir şeyler yapabileceğini itiraf etmeye başlamışlardır; ama kadınların cinsiyetlerine uygun işlere yönelmeleri uygundur: çiçek yetiştirmek, bahçe düzenlemek, kanarya yetiştirmek; bunlar, masum zevkler olarak adlandırılıyor.

1) Bu masum zevkler aylaklıktan daha değerlidirler. Aptallara evin efendisinin doğum günü için nakaratlar sıralama gururunu vermemiz gibi bunu da aptal kadınlara bırakalım. Ama Madame Roland'a veya Mistress Hutchinson'a küçük bir gül fidanı yetiştirerek zamanlarını geçirmeleri öğüdünü vermek

iyiniyetli bir hareket midir?

Tüm bu uslamlama şuna indirgenir: köle için şunu söylemek istenir: "Kötü olmak için çok aptal."

Ama gerçekte basit gözlerin hiçbir zaman görmediği bir doğa yasası olan sempati adının verildiği belirli bir yasa aracılığıyla hayat arkadaşınızın hataları, bu hataların neden olabileceği doğrudan kötülük nedeniyle mutluluğunuza zarar vermezler. Karımın her akşam beni öfkeyle karşılaması yerine yılda bir kez kızgınlık anında beni bıçaklamaya teşebbüs etmesini te. ih ederim.

Son olarak, birlikte yaşayan insanlar arasında, mutluluk bulaşıcıdır.

Siz savaş alanında veya Millet Meclisi'nde iken kadın arkadaşınızın sabah saatlerini bir gül resmini boyayarak veya Shakespeare'in bir kitabını okuyarak geçirdiği zaman da zevkleri aynı şekilde masum olurdu; yalnızca, gülü nedeniyle edindiği fikirlerle dönüşünüzde sizin canınızı sıkacaktır ve üstelik, akşam daha canlı duygular aramaya gitme susuzluğu içinde olacaktır. Aksine Shakespeare'i iyi okumuşsa, sizin kadar yorgun olacak ve en moda olan yerde görünmek yerine, size kolunu uzatarak birlikte Vincennes ormanında gezmekten daha mutlu olacak ve o oranda zevk alacaktır. Yüksek sosyetenin zevkleri mutlu kadınlar için değildir.

Bilgisizler, kadınların eğitiminin doğuştan düşmanlarıdırlar. Bugün zamanlarını kadınlarla geçiriyorlar, onlarla aşk yapıyorlar ve iyi karşılanıyorlar; eğer kadınlar artık danstan hoşlanmamaya başlarlarsa bu bilgisizler ne hale geleceklerdir? Eğer bizler, bronz bir tenle ve altı ayda biraz moda-dışı kalan bir tonla Amerika'dan veya Hindistan'dan dönersek, şu tümceyle yanıt veremeyeceklerse bize başka türlü nasıl yanıt verebileceklerdir: "Bize gelince, kadınlar bizim tarafımızda. Siz New York'dayken arabaların rengi değişti; bugün artık kuzguni renk moda." Ve dikkatlice dinliyoruz çünkü bu bilgi faydalı. Arabamız moda zevke uygun değilse şu güzel kadın bize bakmayacaktır.

Cinsiyetlerinin üstünlüğü nedeniyle kendilerinin kadınlardan daha çok bilme zorunluluğunda olduklarını zanneden bu aynı aptallar, eğer kadınlar bir şeyler öğrenmeye başlarlarsa, tamamen yıkılacaklardır. Otuz yaşındaki bir aptal arkadaşlarından birinin şatosunda on iki yaşındaki genç kızları görünce kendi kendine şöyle söyler: "Bundan on yıl sonra bu kızlardan biriyle yaşamımı geçireceğim." Onun bu haykırışlarından ve korkusundan yola çıkarak, kızların faydalı bir şey öğrendiğine bakıp bakmadığı değerlendirilsin.

Toplumun ve kadın-erkek konuşmalarının yerine, eğitimli bir kadın, cinsiyetinin güzelliklerini yitirmeden fikirler edinmişse, çağının en seçkin erkekleri arasında, coşkuya kadar gidebilen bir saygı bulacağından emindir.

Kadınlar erkeğin yandaşı değil rakibi olacaklardır. Evet, bir fermanla aşkı yoketmiş olacaksınız. Bu güzel yasayı beklerken, aşk hoşlukları ve coşkuları katlayacaktır, işte hepsi bu. *Kristalleşmenin* dayandığı temel daha da genişleyecektir; erkek sevdiği kadının yanında tüm fikirlerinden zevk alabilecektir, tüm doğa onun gözünde yeni güzelliklere bürünecektir ve fikirler her zaman karakterlerin bazı nüanslarını yansıttığı için bu karakterler daha iyi tanınacaklar ve daha az düşüncesizlikler yapacaklardır, aşk daha az kör olacak ve daha az mutsuzluk üretecektir.

Hoşa gitme arzusu, edebi, inceliği ve kadının tüm güzelliklerini her türlü eğitimin yetişemeyeceği yere koymaktadır. Bu sanki bülbüllere ilkbaharda ötmemeyi öğretmekten korkulması gibi bir şeydir.

Kadının çekicilikleri bilgisizliğe bağlı değildir; köyünüzün burjuvalarının saygın eşlerine bakınız; İngiltere'de büyük tüccarların eşlerine bakınız. Ukalalık olan gösteriş, giysinin, güzel anlatımın ukalalığı, Rossini üzerine tam da uygun olan tümceyi söyleme zorunluluğu Paris kadınlarının çekiciliklerini öldürmektedir; bununla birlikte, bu bulaşıcı hastalığın korkunç sonuçlarına rağmen, Fransa'nın en sevimli kadınları Paris'te değil

midir? Bunlar, rastlantının kafalarının içine daha fazla doğru ve ilginç fikirleri koyduğu kadınlar olmasın? Oysa, kitaplardan istediğim de bu fikirlerdir. Kuşkusuz, Tracy'nin Montesqieu üzerine olan yorumuna sahip olduktan sonra onların Grotius veya Pufendorf okumalarını önermiyorum.

Kadınların çekiciliği, çok erken yaştan itibaren yaşamlarını vahşi ve çekici düşmanların arasında geçirme zorunluluğunda olmalarından kaynaklanmaktadır.

Fransa'da belki de servetleri nedeniyle her tür çalışmadan bağışık olan elli bin kadın vardır. Ama çalışma olmadan mutluluk olamaz. (Tutkular bizi, ruhun tüm etkinliğini kullanan çalışmalara ve hatta çok yorucu çalışmalara zorlar.)

Dört çocuğu ve on bin franklık rantı olan bir kadın çorap örerek veya kızına giysi dikerek çalışır. Ama varlıklı bir kadının elişi yaparak çalışmasını kabul etmek olanaksızdır. Zaten gurunun küçük parıltıları nedeniyle bu işlere ilgi duyması olanaksızdır; varlıklı kadın çalışmaz.

Böylece mutluluğu ciddi olarak tehlikeye düşer. Ve despotun mutluluğu daha çok olur çünkü kalbi iki ay boyunca elişinin dışında hiçbir ilginçlikle canlanmamış olan kadın belki de zevk aşkının veya gurur aşkının veya hatta fiziksel aşkın, kendi durumuyla karşılaştırıldığında büyük bir mutluluk olduğunu hissetme yanlışlığına düşecektir.

Bir kadının erdemlerinin gerçek tiyatrosu, bir hastanın odasıdır. Ama tanrısal iyiliği kadınlarımıza meşguliyet vermesi için hastalıkların sıklığını arttırmaya zorluyor musunuz? Ama bu, istisna üzerinde akıl yürütmek demektir.

Zaten akıllı erkeklerin boş zamanlarında oyalanması gibi bir kadının da her gün üç veya dört saatini boş zaman için kullanması gerektiğini söylüyorum.

Kızı kızamık olan genç bir anne, zengin bankacı olan kocasının bir iflas sırasında, Malthus'u incelemekten zevk almaması gibi, Volney'in Suriye'ye yaptığı geziyi okumaktan zevk alamayacaktır.

Zengin kadınlar için basit kadınlardan farklı olmanın tek yolu vardır: ahlaksal üstünlük. Bu şekilde doğal olarak diğer duygulara sahip olunur.

Bir kadından bir yazar mı yaratmak istiyorsunuz? Bu tıpkı kızına bir şan öğretmeni tutarak Opera'da şarkı söyleyeceğini ilan etmeniz gibidir. Bir kadının, Madame de Stael'in ölümünden sonra yayınlanmak üzere yazdığı gibi yazmaması gerektiğini söyleyeceğim. Elli yaşından küçük bir kadının yazdıklarını yayınlaması, mutluluğunu çok tehlikeli bir oyunun içine atması demektir; eğer bir aşığa sahip olma mutluluğu varsa, o aşığı kaybetmekle işe başlayacaktır.

Bunda tek bir istisna görüyorum: çocuklarını beslemek ve büyütmek için kitap yazan kadın. Bu şekilde yapıtlarından sözederken her zaman para sorununun içine sığınabilir ve örneğin bir süvari birliğinin komutanına şunu söyleyebilir: "İşiniz size yılda dört bin frank kazandırıyor ve ben de geçen yıl İngilizceden yaptığım iki çeviriyle iki oğlumun eğitimine ancak üç bin beş yüz frank ayırabildim."

Bunun dışında bir kadın, Baron Holbach veya Madame de la Fayatte gibi kitap yayınlamalıdır; en iyi dostları bile bunu yaptıklarını bilmiyorlardı. Bir kitap yayınlamak yalnızca bir kız için sakınca taşımaz; basit bir insan o kızı konumu nedeniyle kolaylıkla küçümseyebilecekken, onu yetenekli bularak göklere çıkaracak ve hatta bu yeteneğe hayran olacaktır.

Fransa'da altı bin frank rantı olan çok sayıda insan, hiçbir şey bastırmayı düşünmeden genel mutluluklarını edebiyatla sağlıyorlar; iyi bir kitap okumak onlar için en büyük zevklerden biridir. On yıl sonra kafa düzeylerini ikiye katlarlar ve hiç kimse, genelde ne kadar çok kafaya sahip olunursa, başkalarının mutluluğuyla uyuşmayan tutkulara o kadar az sahip olunduğunu inkar etmez. Gibbon ve Schiller okuyan bir kadının çocuklarının dua okuyan ve Madame de Genlis okuyan kadının çocuklarından daha fazla kafaya sahip olduğunun inkar edildiğini de zannetmiyorum.

Genç bir avukat, bir satıcı, bir doktor, bir mühendis hiçbir kültüre sahip olmadan hayata atılabilirler, bu kültürü her gün mesleklerini uygularken edinirler. Ama kadınların arzulanan ve gerekli olan nitelikleri kazanmak için hangi kaynakları vardır? Ev işlerinin yalnızlığı içine kapandıkları için yaşamın ve zorunluluğun büyük kitabı onlara kapalıdır. Her pazartesi kocalarının verdiği üç frangı, ahçıyla bir hesabı tartışarak, her zaman aynı şekilde harcarlar.

Despotların işine gelen şunları söyleyeceğim: "Erkeklerin en sonuncusu, eğer yirmi yaşında ve oldukça pembe yanaklara sahipse, hiçbir şey bilmeyen bir kadın için tehlikelidir, çünkü kadın tamamen içgüdülerine teslim olmuştur; buna karşın aynı erkek, kafalı bir kadının gözünde, güzel bir uşağın etkisine sahip olacaktır."

Şimdiki eğitimin eğlenceli tarafı, genç kızlara, evlendikleri andan itibaren çabucak unutmaması gereken hiçbir şey öğretilmemesidir. İyi arp çalmak için, altı yıl boyunca her gün dört saat çalışmak gerekmektedir; iyi minyatür veya suluboya resim yapmak için bu zamanın yarısı gerekmektedir. Genç kızların çoğu kabul edilebilir bir vasatlığa bile ulaşamamaktadırlar; buradan şu çok doğru atasözüne geliyoruz: kim amatör diyorsa bilgisiz demek istiyordur.

Ve bir genç kızın bazı yetenekleri olduğunu varsayalım; evlendikten üç yıl sonra, arpını veya fırçalarını ayda bir kez bile eline almaz: talih ona, her zaman çok ender olan ve ev işlerine pek uygun olmayan bir sanatçı ruhu vermedikçe, bu kadar çalışmanın sonucu elde edilen şeyler onun için sıkıcı hale gelmişlerdir.

Böylece, genç kızlara, boş bir incelik bahanesiyle, yaşamda rastlayacakları olaylarda onları yönlendirebilecek hiçbir şey öğretilmiyor; daha fazlası yapılıyor, bu şeyler onlardan gizleniyor, bu olaylar güçlerine şunları eklemek için onlardan gizleniyor: 1) sürprizin etkisi, 2) sanki yalan söylüyormuş gibi tüm eğitime karşı gösterilen güvensizliğin etkisi. Ancak iyi yetişmiş

genç kızlara aşktan sözedilmesinin gerektiği fikrini savunuyorum. Şimdiki geleneklerimizin içinde onaltı yaşındaki genç kızların aşkın varlığından haberdar olmadıkları iyiniyetle ileri sürebilir mi? İyi verilmesi bu kadar zor ve bu kadar önemli olan bu konuyu kimden öğreniyorlar? Evin oda hizmetçisi olan Chaillot'ya borçlu olduğu bilgilerden yakınan Julie d'Etanges'a bakınız. Sahte inceliğin yüzyılında doğrunun betimlemesini yapmaya cesaret ettiği için Rousseau'ya minnet duymalıyız.

Kadınların bugünkü eğitimi, modern Avrupa'nın belki de en eğlenceli saçmalığı olduğu için, kadınların ne kadar az eğitimleri varsa o kadar çok değerliler. Belki de bu nedenle İtalya'da, erkeklerden ve hatta diğer ülkelerin kadınlarından bu kadar üstünler.

Ellibeşinci Bölüm

Fransa'da kadınlar üzerine olan tüm düşüncelerimiz üç kuruşluk din kitabından kaynaklanır; ve eğlendirici olan şey, elli franklık bir işi düzenlemek için bu kitabın otoritesini kabul etmeyen çok sayıda insanın bu kitabı XIX. yüzyılın alışkanlıklarının kendini beğenmişliğiyle, mutluluk için belki de en önemli olan konu için aptalca ve harfi harfine izlerler.

Her iki cinsiyette de, aşırı yaşlılığın dayandığı şey, gençliğin kullanılma tarzıdır; bu, kadınlar için çok erkenden başlar. Kırkbeş yaşındaki bir kadın toplumda nasıl görülür? Sert ve hakettiğinin altında bir şekilde; Kadınlar yirmi yaşında övülür, kırk yaşında terkedilir.

Kırk beş yaşındaki bir kadının ancak çocukları veya aşığı için önemi vardır.

Güzel sanatlarda çok başarılı olan bir anne, yeteneğini oğluna ancak, onun bu yeteneğin ruhunu doğadan aldığı çok ender bir durumda iletebilir. Kültürlü bir anne genç oğluna yalnızca hoş olan tüm yetenekler hakkında değil aynı zamanda

toplumda insana faydalı olan tüm yetenekler hakkında da bir fikir verecektir ve oğlu da seçimini yapacaktır. Türklerin barbarlığı büyük oranda güzel Gürcülerin ahlaksal bitiş durumuna gelmesinden kaynaklanmıştır. Paris'te doğan genç insanlar, on sekiz yaşında Provence'lı yaşıtları karşısındaki tartışılmaz üstünlüklerini annelerine borçludurlar. Ama onaltı yaşından yirmibeş yaşına kadar şans döner.

Paratoneri, matbaayı, kumaş dokuma sanatını bulan insanlar her gün mutluluğumuza katkıda bulunurlar ve Montesqieu'ler, Racine'ler, La Fontaine'ler için de durum aynıdır. Oysa bir ulusun ürettiği dahilerin sayısı yeterli bir kültür gören insanların sayısına orantılıdır ve hiçbir şey, çizmecimin Corneille gibi yazmak için gerekli olan ruha sahip olmadığını bana kanıtlayamaz; onda, duygularını geliştirmek ve onları topluma iletmeyi öğrenmek için gerekli olan eğitim eksiktir.

Genç kızların eğitiminin bugünkü durumuna göre, kadın olarak doğan bütün dahiler halkın mutluluğu için yitirilmişlerdir; talih onlara kendilerini gösterme olanağını verdiği andan itibaren, onların en güç yeteneklere ulaştıklarını görürsünüz; günümüzde, tehlikeden ve kaltaklıktan başka bir eğitimi olmayan bir II. Catherine'e bakınız; bir Madame Roland, Arezzo'da bir alayı ayağa kaldıran ve onu Fransızlara doğru süren bir Alessandra Mari; liberalizm salgınını bizim Castlereagh'lerimizden ve Pasquier'lerimizden daha iyi durdurmasını bilen Napoli kraliçesi Caroline. Kafa yapıtları içindeki kadınların üstünlüğünü engelleyen şeye gelince, bu kitabın dokuzuncu bölümü olan edeple ilgili bölüme bakılabilir.

Aşkta veya evlilikte, düşüncelerini, yaşamını birlikte geçirdiği kadına kendisine geldiği şekliyle iletebilme mutluluğuna sahip olan erkek kimdir? Acılarını paylaşan iyi bir kalp bulur ama anlaşılmak istediği zaman düşüncelerini dar bir alana sıkıştırmak zorunda kalır ve nesneleri kavramak için akılcı bir rejime gereksinimi olan bir kafadan akılcı öğütler beklemek gülünçtür. Bugünkü eğitimin fikirlerine göre, en mükemmel ka-

dın, eşini yaşamın tehlikeleri içinde yalnız bırakır ve onu sıkma tehlikesiyle karşı karşıya bırakır.

Eğer karısı düşünmeyi bilseydi bir erkek onda ne kadar mükemmel bir danışman bulurdu! Her şeye rağmen, yalnızca yaşamın sabahında varolan tek bir konunun dışında, çıkarlarının kendininkilerle tıpatıp aynı olduğu bir danışman.

Kafanın en güzel ayrıcalıklarından biri de, yaşlılığı hesaba katmasıdır. Voltaire'in Paris'e gelişinin sarayı telaşlandırmasına bakınız. Ama zavallı kadınlara gelince, gençliklerinin parlaklığı kalmadığı andan itibaren, tek ve hüzünlü mutlulukları dünyada oynadıkları rol hakkında yanılgıya düşebilmeleridir.

Gençlik yeteneklerinin kalıntıları artık bir gülünçlükten başka bir şey değildir ve bugünün kadınları için elli yaşında ölmek bir mutluluk olacaktır. Gerçek ahlaka gelince, ne kadar çok kafaya sahip olunursa, adaletin mutluluğun tek yolu olduğu daha açıkça görülür. Deha bir güçtür ama mutlu olmanın büyük sanatını keşfetmek için bir ışıktan daha fazla bir şeydir.

İnsanların çoğunun, yaşamlarında büyük şey yapabilecekleri bir anları vardı, o an hiçbir şeyin onlara imkansız görünmediği andır. Kadınların bilgisizliği insan türünü bu muhteşem şansı kullanma olanağından yoksun bırakmaktadır. Aşk bugün en fazla,iyi ata binmeyi veya terziyi iyi seçmeyi sağlamaktadır.

Eleştiriye karşı cepheleri korumaya zamanım yok; bana kurallar koyma olanağı verilseydi, genç kızlara mümkün olduğu kadar genç oğlanlara verilen eğitimin aynısını verdirirdim. Çizmeler konusunda bir kitap yazma fikrim olmadığı gibi, erkeklerin bugünkü eğitiminin hangi konuda saçma olduğunu söylemem için zorlanmasın (onlara iki önemli bilim verilmiyor: mantık ve ahlak). Genç kızlara yalnızca müzik, sulu boya ve nakış yapmayı öğretmek yerine, kızlara bugünkü eğitimi olduğu gibi vermek daha uygundur.

O halde, genç kızlara, öğretmenler dışında her erkeğin bulunuşunun şiddetle cezalandırıldığı manastır okullarında okumayı, yazmayı ve aritmetiği öğretmek gerekir. Çocukları birara-

ya getirmenin büyük yararı, öğretmenler ne kadar dar kafalı olurlarsa olsunlar çocukların öğretmenlere rağmen küçük arkadaşlarından toplumda yaşamayı ve çıkarları ayarlamayı öğrenmeleridir. Duyarlı bir öğretmenin çocuklara küçük kavgalarını ve arkadaşlıklarını açıklaması ve böylece ahlak dersine *Altın inek* yerine buradan başlaması gerekir.

Kuşkusuz birkaç yıl sonra birlikte eğitim bütün okullara uygulanacaktır; ama olayları bugünkü durumunda ele alırsak, genç kızların küçük oğlanlar gibi Latinceyi öğrenmelerini isterim; Latince'yle birlikte, tarih, matematik, yiyecek veya ilaç olarak faydalı olan bitkilerin bilgisi, daha sonra mantık ve ahlaki bilimler, vs. Dansın, müziğin ve resmin beş yaşında başlaması gerekir.

Onaltı yaşında, genç bir kız bir koca bulmayı düşünmesi ve annesinden aşk, evlilik ve erkeklerin az olan dürüstlüğü üzerine doğru fikirleri alması gerekir.

Ellialtıncı Bölüm
Evlilik Üzerine

Kadınların evlilikteki sadakati, aşk olmadığı zaman, muhtemelen doğaya karşı olan bir şeydir. Bu doğaya karşı olan şey, cehennem korkusuyla ve dinsel duygularla elde edilmeye çalışılmıştır; İspanya ve İtalya örneği hangi noktaya kadar başarılı olunduğunu göstermektedir.

Fransa'da bu sadakat kamuoyu ile elde edilmek istenmiştir, bu, direnç gösterebilen tek engel olmuştur; ama bu engel kötü kurulmuştur. Bir genç kıza "Seçtiğiniz eşinize sadık olacaksınız" demek ve sonra onu sıkıcı bir ihtiyarla evlenmeye zorlamak saçmadır.

Ama genç kızlar zevkle evleniyorlar. Bunun nedeni, şimdiki eğitimin zorunlu sistemi içinde, annelerinin evinde maruz kaldıkları köleliğin katlanılamaz sıkıcılıkta olmasıdır; zaten ışıktan yoksunlar, sonuçta bu olay doğanın dileği. Evlilikte kadın-

lardan daha fazla sadakat elde etmenin tek yolu, genç kızlara özgürlük ve evli insanlara boşanma olanağı verilmesidir.

Bir kadın her zaman, ilk evlilikte gençliğinin en güzel günlerini kaybeder ve boşanmayla aptallara kendisi aleyhine konuşmaları için bir şeyler verir.

Çok sayıda aşığı olan genç kadınların boşanmaktan başka bir çıkışları yoktur. Daha önce çok sayıda aşığı olmuş orta yaşlı kadınlar, onları terkedenlere karşı çok sert davranarak, onurlarını onardıklarını zannederler ve Fransa'da her zaman bu konuda başarıya ulaşırlar. Boşanmayı isteyen ve elli erkekle ilişkisi olmuş kadınlar tarafından lanetlenen de, erdemli ve çılgınca aşık zavallı genç bir kadın olacaktır.

Elliyedinci Bölüm
Erdem Adını Alan Şey Üzerine

Ben, zor ve başkalarına faydalı olan eylemleri yapma alışkanlığını erdem adıyla onurlandırıyorum.

Bir sütunun tepesinde yirmi iki yıl duran ve kendini kayışla döven Saint Siméon Stylite bana göre pek erdemli değildir.

Aynı şekilde yalnızca balık yiyen ve perşembe günlerinin dışında konuşmayan ermişi de pek takdir etmiyorum. İleri bir yaşta bir bayağılık yapmaktansa Kuzey'in küçük bir şehrinde sürgünün zorluklarına katlanan General Carnot'yu tercih ettiğimi itiraf ediyorum.

Bu sabah Pesaro'da şenlik günü olan 7 Mayıs 1819'da ayine gitmek zorunda kaldım ve bir dua kitabı aldım ve şu sözlere rastladım:

Lusitanie kralı V. Alphonse'un kızı Jeanne öyle bir tanrısal aşk aleviyle doldu ki çocukluğundan beri geçici şeylerden hoşnutsuz olarak, yalnızca vatan aşkıyla yanıp tutuşmaya başladı.

Hıristiyanlığın üstünlüğü'nün çok güzel tümceleriyle öğretilen bu kadar dokunaklı erdem böylece mide kramplarından korku nedeniyle mantar yememeye indirgeniyor. Eğer cehennem düşünülürse bu çok akıllı bir hesap, ama en kişisel ve en bayağı çıkarın hesabı. Régulus'un Kartaca'ya dönüşünü çok iyi açıklayan ve devrimimize benzer çizgiler getiren felsefi erdem aksine ruhtaki cömertliği kanıtlar.

Madame de Tourvel yalnızca öbür dünyada sıcak yağ kazanında yanmamak için Valmont'a karşı koyar. Sıcak bir yağ kazanının rakibi olmak, Valmont'u küçümseme duygusuyla nasıl uzaklaştırmadığını anlamıyorum.

Yeminlerine sadık kalan ve M. de Wolmar'ın mutluluğuna saygı gösteren Julie d'Etanges daha etkileyici değil midir?

Madame de Tourvel için söylediğim şeyin Mrs. Hutchinson'a uygulanabileceğini görüyorum. Püritencilik aşkın içindeki ruhu yoketmiştir.

Dünyadaki en hoş yanlardan biri de, insanların her zaman onlar için bilinmesinin gerekli olduğu şeyleri bildiklerini zannetmeleridir. Onlara çok karmaşık bir bilim olan politikadan sözederlerken bakınız; onlara evlilikten ve geleneklerden sözederlerken bakınız.

Ellisekizinci Bölüm

Avrupa'nın Evlilik Karşısındaki Durumu

Buraya kadar evliliği yalnızca akıl açısından ele aldık; işte olaylarla ele alınan evlilik.

En çok mutlu evliliğin olduğu ülke hangisidir? Tartışmasız Protestan Almanya'dır.

Yüzbaşı Salviati'nin günlüğünden aldığım parçayı hiçbir sözcüğünü değiştirmeden aktarıyorum.

"Bununla birlikte M. de Bulow iyice ve açıkça Matmazel de Feltheim'a aşıktı; onu her yerde izliyor, onunla sürekli konuşuyor ve çoğu zaman onu bizden on adım mesafede tutuyordu. Bu açık tercih toplumu şaşırtıyor, onu parçalıyordu ve böyle bir tercih Seine nehri kıyısında bir uygunsuzluk olarak görülürdü. Almanlar toplumla olan bağın kopmasına bizden çok daha az önem veriyorlar ve uygunsuzluk neredeyse bir uzlaşım eksikliği olarak görülüyor. Bu şekilde M. de Bulow beş yıl boyunca, savaş nedeniyle evlenemediği Mina'ya kur yaptı. Toplumun tüm kadınlarının herkesçe bilinen aşıkları vardı ama aynı zamanda dostum M. de Mermann'ın tanıdığı Almanlar arasında aşk evliliği yapmamış bir kişi bile yoktu, şöyle ki:

"Mermann, erkek kardeşi George, M. de Voigt, M. de Lasing, vs., vs. Bana oniki kişinin adını verdi.

"Tüm bu aşıkların metreslerine yaptıkları kurların açık ve tutkulu tarzı, Fransa'da uygunsuzluğun, gülünçlüğün ve onursuzluğun en tepe noktası olarak görülürdü.

"Mermann bu akşam bana, çok kalabalık olan ailesinin kadınlarından hiçbirinin kocasını aldatmış olabileceğine hiç ihtimal vermediğini söyledi. Diyelim ki yarı yarıya aldanıyor, yine de burası eşsiz bir ülke.

"Ailesi erkek mirasçının olmaması nedeniyle sona erecek ve malları prense kalacak olan yenge Madame de Muchinow'a yaptığı edepsiz teklif soğuk karşılanır ve şöyle yanıt alır: "Bundan hiçbir zaman sözetmeyiniz."

"Bu konudan çok kapalı sözlerle (onu krala satmak isteyen kocasına karşı boşanma davasını kazanan) Philippine'e sözeder; abartma yerine terimlerde küçültülmüş, sahte olmayan bir kızgınlıkla: "O halde bizim cinsiyetimiz için artık hiçbir saygınız kalmadı mı? Şaka yaptığınıza inanıyorum."

"Gerçekten güzel olan bu kadınla birlikte Brocken'e yapılan bir gezide, kadın adamın omuzuna yatarak uyuyordu veya

uyuyor gibi yapıyordu; bir sarsıntı kadını onun üzerine fırlatıyordu, adam da onu sıkıştırıyordu, kadın da bunun üzerine arabanın öbür ucuna sıçrıyordu; adam kadının tavlanamaz olduğunu düşünmüyordu ama hatasının ertesi günü kadının kendini öldüreceğini zannediyordu. Kesin olan, birbirlerini tutkuyla sevmiş olmaları ve birbirlerini sürekli görmeleriydi; ama Halberstadt'da güneş solgundur ve yönetim de çok titizdir ve bu iki kişi de çok soğuklardır.

"Mermann bana, aldattığı kesinleşen evli bir erkeğin Brunswick mahkemeleri tarafından on yıl hapse mahkum edilebileceğini anlatıyordu; yasanın geçerliliği kalmamış ama en azından bu konularda şaka yapılmamasını sağlıyor; bir erkeğin gönül maceraları olması, Fransa'da olduğu gibi bir özellik değildir.

"Bundan birkaç yıl önce, bu ülkeden bir kadın, pazar ayini dönüşü, Brunswick sarayında görevli kocasına onu altı yıl süre ile aldattığını söyler. Karısı kadar aptal olan koca bu durumu düke anlatır; adam, dükün yasaları işleteceği tehditi üzerine görevinden istifa edip ülkeyi yirmidört saat içinde terketmeye mecbur kalmış."

"Halberstadt, 7 Temmuz 1807.

"Burada erkeklerin aldatılmadığı doğrudur ama Tanrım ne kadınlar! Zorlukla düzenlenen statüler, kitleler. Evlilikten önce kadınlar her zaman hoşlar, ceylanlar gibi çevikler ve her zaman aşkı çağrıştıran ateşli ve sevecen gözlere sahipler. Bunun nedeni koca avına çıkmış olmalarıdır. Bu koca bulunur bulunmaz, yapıcısı için sürekli bir hayranlık içinde çocuk yapmaktan başka bir şey düşünmezler. Bir ailede dört veya beş çocuk gerekir, bunların içinde biri her zaman hastadır çünkü çocukların yarısı yedi yaşından önce ölürler ve bu ülkede çocuklardan biri hasta olur olmaz anne artık dışarı çıkmaz. Bu anneleri çocukları tarafından okşanırken anlatılmaz bir zevk duyarlarken görüyorum.

Bu kadınlar yavaş yavaş tüm fikirlerini yitirirler. Bu durum Philadelphia'da da aynıdır. Burada en çılgın ve masum neşeye sahip olan kızlar bir yıldan az olan bir zamanda kadınların en sıkıcıları haline gelirler."

Ellidokuzuncu Bölüm
Werther Ve Don Juan

Gençler arasında, zavallı bir aşıkla alay edilir ve o kişi de salonu terkederse, genelde konuşma kadınlar karşısında Mozart'ın don Juan'ı mı yoksa Werther mi olmak gerektiği konusunda yoğunlaşır. Saint-Preux'nün adını ansaydım zıtlık daha belirgin olurdu ama sevecen ruhlara bu kişiyi temsilci yapmakla haksızlık etmiş olurdum.

Don Juan karakteri, bu dünyada arzu edilen ve faydalı olan özelliklerin en fazlasına sahiptir: hayranlık uyandıran gözüpeklik, canlılık, soğukkanlılık, eğlendirici bir kafa, vs.

Don Juan'ların çok kuru zamanları ve çok hüzünlü bir yaşlılıkları vardır; ama insanların çoğu yaşlılığa kadar yaşamıyorlar.

Aşıklar akşamları salonda zavallı bir rol oynuyorlar, çünkü kadınlar karşısında yeteneğe ve güce kavuşmak ancak bir bilardo oyununa gösterilen ilginin aynısını onlara sahip olmak için göstermekle mümkündür. Toplum yaşamda aşıklara çok büyük ilgi gösterdiği için, kafa düzeyleri ne olursa olsun, alaya çanak tutarlar; ama sabah uyandıklarında, alaycı ve acı verici bir şeyin onları uyandıracak noktada bir ruh haline sahip olmak yerine, sevdiklerini düşünürler ve İspanya'da mutluluğun oturduğu şatolar yaparlar.

Werther tipi aşk ruhu tüm sanatlara, bütün yumuşak ve romantik duygulara, ayışığına, ormanların güzelliğine, resmin güzelliğine, kısaca hangi biçim altında ortaya çıkarsa çıksın, güzel duygusuna ve zevkine açar. Bu ruhlar Meilhan, Besenval, vs.,

gibi bıkmak yerine, Rousseau gibi aşırı duyarlılık nedeniyle delirirler. İlk gençlikten sonra aşkın nerede olduğunu ve ne olduğunu bilen belirli bir ruh yüceliğine sahip kadınlar genelde tavlamaların kalitesinden çok sayısına önem veren don Juan'lardan kendilerini korumasını bilirler. Werther'lere giz gerekirken, sevecen ruhların düşüncesinin zıttına, don Juan'lara aleniyet gerekmektedir. Duruma göre kadınlarla ilgilenen insanların çoğu, çok büyük bir bolluğun içinde doğmuşlar yani eğitimleriyle ve gençliklerinde onları çevreleyen şeye öykünmeyle bencil ve kuru olmuşlardır.

Hatta gerçek don Juan'lar sonunda kadınları düşman taraf olarak görmeye ve onların her türlü mutsuzluklarından zevk almaya başlarlar.

Aksine, sevimli dük Delle Pignatelle Münih'de bize, tutkulu aşk olmadan da hoşlanma ile mutlu olmanın yolunu gösteriyordu. Bir akşam bana şunu söylemişti: "Onun yanında yapacağım her hareketin yasaklandığı veya ne diyeceğimi bilemediğim bir kadının hoşuma gittiğini farkediyorum." Özsaygısını kızarmaya veya bu sıkıntılı andan intikam almaya yöneltmek yerine, onu tam da mutluluğun kaynağı olarak yetiştiriyordu. Bu sevimli genç adamdaki zevk aşkı yıpratıcı kendini beğenmişlikten tamamen arınmıştı; bu gerçek aşkın zayıflamış ama saf ve katışıksız olan bir nüansıydı; ve tüm kadınlara, onlara haksızlık yaptığımız hoş varlıklar olarak saygı gösteriyordu (20 Şubat 1820).

Bir huyun yani bir ruhun seçilememesi gibi, kendimize üstün bir rol de veremeyiz. J.-J. Rousseau ve dük Richelieu tüm zekalarına rağmen bunu boşuna yapmış olurlardı, kadınların yanındaki konumları değişmezdi. Dükün, Rousseau'nun Chevrette parkında Madame d'Houdetot'nun karşısında, Venedik'de Scuole'lerin müziğini dinlerken, Turin'de Madame Bazile'in ayaklarının dibinde yaşadığı anların benzerlerini hiç yaşamadığını zannediyorum. Ama aynı zamanda, Rousseau'nun Madame de Larnage karşısında içine düştüğü ve pişmanlığının onu

ömür boyu terketmediği gülünç durumun benzerini de yaşamamıştır.

Saint-Preux'lerin rolü daha yumuşaktır ve varoluşun tüm anlarını doldurur; ama don Juan'ın rolünün daha parlak olduğunu kabul etmeliyiz. Eğer Saint-Preux düşünceli alışkanlıklarıyla birlikte, yalnız yaşamının ortasında tarzını değiştirirse kendini yaşam sahnesinin en arkasında bulur; buna karşın don Juan aynı durumda diğer erkeklerin arasında büyük bir saygınlık kazanacak ve onun için ahlak-dışı zevklerinden feragat ettiğinde belki de sevecen bir kadına hoş görünecektir.

Şu ana kadar öne sürülen nedenlerden dolayı, bana göre sorun dengeleniyor. Bana Werther'lerin daha mutlu olduklarına inandıran şey, don Juan'ın aşkı yalnızca sıradan bir iş düzeyine getirmesidir. Werther gibi arzularına göre biçimlenen gerçeklere sahip olmak yerine, don Juan'ın heveste, cimrilikte ve diğer tutkularda olduğu gibi, soğuk gerçek tarafından eksik olarak tatmin edilen arzuları vardır. Kristalleşmenin baş döndürücü düşlerinde kaybolmak yerine, bir general gibi manevralarının başarısı için çaba göstermektedir ve kısaca, basit insanın düşündüğü gibi her aşktan daha fazla zevk almak yerine aşkı öldürmektedir.

Suç işlerken mutlu olmak için kesinlikle vicdan azabı duymamak gerekir. Böyle bir kişinin varolduğuna ihtimal vermiyorum.

Bunun için, imkansız bir şey olan ya sempati duygusuna hiç sahip olmamak ya da insan türünü toptan yokedebilecek bir duyguya sahip olmak gerekmektedir.

Aşkı yalnızca romanlarda gören insanlar, aşkın erdemi lehine olan bu tümceleri okurken doğal bir antipati hissedeceklerdir. Bunun nedeni, romanın yasalarıyla, erdemli aşkın betimlenmesi sıkıcı olup pek ilginç değildir. Bu şekilde erdem duygusu uzaktan aşk duygusunu etkisiz hale getiriyormuş gibi görünmektedir, ve erdemle aşk sözcüğü zayıf aşkın eşanlamlısı izlenimini vermektedir. Ama tüm bunlar tutkuya doğada varol-

duğu şekliyle hiçbir etkisi olmayan betimleme sanatının bir eksikliğidir.

Dostlarımın en içten olanının portresini yapmak için izin istiyorum.

Don Juan kendini diğer insanlara bağlayan tüm görevleri yadsıyor. Yaşamın büyük pazarında, bu kişi her zaman alan ve hiçbir zaman ödemeyen kötüniyetli bir tüccardır. Eşitlik fikri ona, suyun hidrofobik olan insanda yarattığı öfkenin benzerini hissettirmektedir; bu nedenle soy gururu don Juan'ın karakterine çok iyi uymaktadır. Hakların eşitliği fikrinin kayboluşuyla birlikte adalet fikri de kaybolmaktadır veya daha doğrusu eğer don Juan soylu bir kan taşıyorsa bu ayaktakımının fikirlerinin onunla ilgisi yoktur; ve tarihi bir isim taşıyan bir insanın başka birinden daha fazla, bir yumurta pişirmek için bir şehri ateşe vermeye yatkın olduğuna inanıyorum. Onu hoş görmek gerekir; kendine o kadar aşıktır ki, neden olduğu kötülük fikrini yitirecek ve dünyada zevk alan veya acı çeken tek insanın kendisi olduğunu düşünecek noktaya gelecektir. Gençliğin ateşi içinde, tüm tutkular yaşamı kalbimizde hissettirdiği ve diğerlerinin kalbi olduğu kuşkusunu uzaklaştırdığı zaman, duygularla ve görünürde mutlulukla dolu olan don Juan, yalnızca kendisini düşünmekten kıvanç duyar, buna karşın diğer insanları göreve adanmış kişiler olarak görür; büyük yaşama sanatını bulduğunu zanneder. Ama, zaferinin ortasında, henüz otuz yaşındayken şaşkınlıkla yaşamadığını farkeder, kendisine zevk veren her şeyden artan bir tiksinti duymaya başlar. Don Juan, Thom' da melankolik bir ruh durumuyla bana şöyle söylemişti: "Yirmi çeşit kadın yoktur, ve her çeşidinden iki veya üç kadına sahip olununca, doygunluk başlıyor." Ona şöyle yanıt vermiştim: "Her zaman için doygunluktan kurtulan tek şey hayaldir. Her kadın farklı bir ilgi uyandırır ve üstelik, aynı kadın, eğer rastlantı yaşamın gidişatı içinde onu size iki veya üç yıl önce veya sonra sunarsa ve rastlantı sizin onu sevmenizi isterse, farklı bir tarzda sevilir. Ama sevecen bir kadın, sizi severken bile, eşitlik

iddialarıyla, yalnızca gururunuzu tahrik edecektir. Kadınlara sahip olma biçiminiz yaşamın diğer zevklerini öldürüyor; Wertherinki bu zevkleri yüz katına çıkarıyor."

Bu hüzünlü dram çözüme ulaşıyor. Don Juan'ı yaşlanırken kendine değil de doygunluğa ulaştığı şeylere kendini kaptırdığını görüyoruz. Onu tüketen zehirin etkisiyle her tarafa koşuşturduğunu ve sürekli kadın değiştirdiğini görüyoruz. Ama görünüşün parlaklığı nasıl olursa olsun her şey onun için acının şeklinin değişimi ile bitiyordu; dingin bir can sıkıntısının veya çalkantılı bir can sıkıntısının içine düşüyordu; işte ona kalan tek seçim buydu.

Sonunda, bu ölümcül gerçeği keşfediyor ve kendine itiraf ediyor; bundan sonra, her zevk için gücünü hissettirmeye ve kötülüğü açıkça kötülük için yapmaya indirgeniyor. Bu aynı zamanda genel mutsuzluğun son derecesidir; hiçbir şair bunun aslına sadık bir imgesini sunmaya cesaret edememiştir; böyle bir tablo dehşet uyandırırdı.

Ama üstün bir insanın bu yoldan geri döneceği umut edilebilir çünkü don Juan karakterinin özünde bir çelişki vardır. Onda çok fazla kafa olduğunu varsaydım ve çok fazla kafa da insanı gurur tapınağına giden yolda erdemin keşfine götürür.

Özsaygısıyla tanınan ve buna karşılık gerçek hayatta salak bir edebiyat adamı olan La Rochefoucault şöyle diyor: "Aşkın zevki sevmektir ve uyandırılan tutkudan çok sahip olunan tutkuyla mutlu olunur."

Don Juan'ın mutluluğu çok fazla kafayla ve etkinlikle elde edilen durumlara dayanan kendini beğenmişlikten başka bir şey değildir; ama bir savaş kazanan en küçük generalin, bir bölgeyi idare eden en küçük valinin kendisininkinden daha dikkat çekici bir zevki olduğunu hissetmek zorundadır; buna karşın, dük de Nemours'un Madame de Cleves kendisini sevdiğini söylediği zamanki mutluluğunun, Napolyon'un Marengo'daki mutluluğundan daha fazla olduğunu zannediyorum.

Don Juan tipi aşk, av için olan zevk tarzındaki bir duygu-

dur. Bu, yeteneğinizden aralıksız kuşku duymanıza yolaçan çeşitli nesneler tarafından uyarılması gereken bir etkinlik gereksinimidir.

Werther tipi aşk, bir trajedi yapan bir öğrencinin duygusu gibidir ve bunun bin kez daha iyisidir; bu, yaşamda, her şeyin bağlandığı ve her şeyin yapısını değiştiren yeni bir amaçtır. Tutkulu aşk bir erkeğin gözüne, kadının yüce taraflarının tüm yapısını dün keşfedilmiş bir yenilik gibi gösterir. Erkek, ruhunda ortaya çıkan eşsiz manzarayı daha önce hiç görmemiş olmaktan dolayı şaşkına döner. Her şey yenidir, her şey canlıdır, her şey en tutkulu ilgiyi solur. Bir aşık sevdiği kadını, rastladığı tüm manzaraların ufku içinde görür ve onunla bir an görüşebilmek için yüz kilometrelik yolu yaparken her ağaç, her kaya onunla farklı bir biçimde konuşur ve ona yeni bir şeyler öğretir. Don Juan, bu büyülü görünümün gürültü patırtısı yerine, kendisi için yalnızca faydalılık derecesine göre değeri olan dışsal nesnelerin bazı yeni entrikalarla çekici hale getirilmesine gereksinimi vardır.

Werther tipi aşkın eşsiz zevkleri vardır; bir veya iki yıl sonra, aşığın sevdiğiyle tek bir ruh oldukları, ve bu, tuhaf şey, aşktaki başarılardan bağımsız olarak, hatta metresinin sertlikleri ile birlikte olduğu zaman aşık kendi kendine sorar: "Benimle olsaydı ne söylerdi? Casalecchio'nun bu görünümü hakkında ona ne derdim?" Aşık sevgilisinin yokluğunda onunla konuşur, yanıtlarını dinler, onun yaptığı esprilere güler. Ondan yüz kilometre ötede ve öfkesinin ağırlığı altında şu düşüncede olmaktan dolayı kendi kendine şaşırır: "Léonore bu akşam çok keyifliydi." Uyanır: "Ama Tanrım, diye iç geçirir, akıl hastanesinde benden daha az deli insanlar var!"

– Ama, beni sabırsızlandırıyorsunuz, dedi, bu satırları kendisine okuduğum bir dostum; tutkulu insanı sürekli don Juan'la karşı karşıya getiriyorsunuz, sorun burada değil. İstendiği zaman tutkulu olunsaydı haklı olurdunuz. Ama duygusuzluk içindeyken ne yapılabilir?

Korkusuz zevk aşkı. Korkular her zaman kendi başarısından emin olmaya gereksinimi olan küçük bir ruhtan kaynaklanırlar.

Devam edelim. Don Juan'lar, biraz önce sözünü ettiğim bu ruh durumunun gerçeğine varmakta çok güçlük çekerler. Bu ruh durumunu göremedikleri ve hissemedikleri gibi bu durum kendini beğenmişliklerini çok fazla sarsar. Yaşamlarının hatası, tükenmiş bir aşığın zorlukla altı ayda elde ettiği şeyi on beş gün içinde fethedeceklerine inanmalarıdır. Ne hoşa gitmek için bir ruha, ne de don Juan rolü için gerekli kafaya sahip olmayan bu zavallı şeytanların deneyimlerine dayanıyorlar. Elde ettikleri şeyin, bu şey aynı kadın tarafından da verilmiş olsa, aynı şey olmadığını görmek istemiyorlar.

Don Juan'lara karşı olan tutkulu aşk, gerçekte hoş ağaçlıklarda başlayan ama kısa sürede sivri kayalar arasında kaybolan dik ve kullanışsız bir yola benzer. Yol yavaş yavaş, göğe doğru yükselen gür başlarıyla güneşi engelleyen dev ağaçların tehlikeyle pişmemiş ruhlara bir tür korku saldığı karanlık bir ormanın ortasındaki yüksek dağların içine dalar.

Çoğalan dolambaçlarının özsaygıyı sabırsızlandıran sonsuz bir labirentin içindeymişiz gibi güçlükle dolaştıktan sonra birdenbire dönüş yaparız ve kendimizi yeni bir dünyanın, hoş bir vadinin içinde buluruz.

Bu yola hiçbir zaman girmeyen veya içinde en fazla birkaç adım atmış olan don Juan'lar bu yolun gezinin sonunda sunduğu yönleri nasıl değerlendirebilirler?

.....

"Değişikliğin iyi olduğunu görüyorsunuz. Bana yeni gerekli, dünyada artık bundan kalmadı mı?"

– Güzel, yeminlerle ve adaletle alay ediyorsunuz. Değişikle neyi arıyoruz? Görünürde zevki.

Ama onbeş gün arzulanan ve üç ay birlikte olunan güzel

bir kadından alınan zevk üç yıl arzulanan ve on yıl birlikte olunan bir metresden alınan zevkten farklıdır.

Her zaman demiyorsam bunun nedeni organlarımızı değiştiren yaşlılığın bizi sevmekte güçsüz bıraktığının söylenmesidir; ben buna inanmıyorum. İçten bir dostunuz haline gelen metresiniz size başka zevkler, yaşlılığın zevklerini verir.

Üç yıl arzulanan bir metres, terimin gerçek anlamıyla tam bir metrestir; ona ancak titrenerek yaklaşılır ve don Juan'lara titreyen erkeğin sıkılmadığını söyleyeceğim. Aşkın zevkleri her zaman korkuyla doğru orantılıdır.

Değişkenliğin mutsuzluğu, cansıkıntısıdır; tutkulu aşkın mutsuzluğu umutsuzluk ve ölümdür. Aşkın umutsuzluklarına dikkat edilir, bunlar anekdotları oluştururlar; hiç kimse can sıkıntısından patlayan eski bıkkın libertenlere dikkat etmiyor.

Aşk cansıkıntısından daha fazla intihar nedenidir.

– Buna inanıyorum, cansıkıntısı kendini öldürmeye cesaret edecek kadar her şeyi yokeder.

Zevki ancak değişiklikte bulan karakterler vardır. Ama Bordeaux şarabına göre şampanyayı göklere çıkaran insan az veya çok incelikle "Şampanyayı tercih ederim" demekten başka bir şey yapamaz.

Bu şarapların hepsinin taraftarları vardır ve kendilerini iyi tanıyorlarsa ve organlarına ve alışkanlıklarına en uygun olan mutluluk türünün ardından koşuyorlarsa hepsi de haklıdırlar. Değişkenlik tarafını çirkinleştiren şey, bütün aptalların cesaret eksikliği nedeniyle bu tarafa sıralanmalarıdır.

Ama sonunda her insanın, kendini inceleme zahmetine girerse, kendi güzel ideali vardır, ve bir yakınını değiştirmek istemede her zaman gülünç bir taraf vardır.

Salzbourg'daki Kristalleşme

Salzbourg yakınında, Hallein tuz yataklarında, madenciler maden ocağının terkedilmiş derinliklerine kıştan dolayı yaprakları dökülen bir ağaç dalını atarlar; iki veya üç ay sonra, bu dalı ıslatan ve daha sonra geri çekilerek onu kurumaya bırakan tuz parçalarıyla yüklü suların etkisiyle, onu parıltılı kristallere bezenmiş olarak bulurlar. En küçük dallar, bir baştankaranın ayağından daha büyük olmayanları, sınırsız sayıda hareketli ve göz kamaştırıcı parıltılarla donanmıştır. İlk dal artık tanınamaz hale gelmiştir; bu bakması çok güzel olan küçük bir çocuk oyuncağı gibidir. Hallein madencileri, hava güzel ve çok kuru olduğu zaman, maden ocağına girmeye hazırlanan turistlere bu kristalleşmiş dallardan vermeyi ihmal etmezler. Bu iniş eşsiz bir olaydır. Bir bayırda art arda dizilen köknarların dev gövdeleri üzerine ata biner gibi oturuluyor. Bu ağaç gövdeleri çok büyüktür ve bir veya iki yüzyıldan beri yapılan bu işlemler onları tamamen düzleştirmiştir. Üzerine oturduğunuz ve uc uca yerleştirilen köknarların gövdeleri üzerinde kayan eyerin önünde meşin önlüğünün üzerinde oturan bir madenci sizin önünüzde kayar ve çok hızlı inmenizi önler.

Bu hızlı yolculuğa çıkmadan önce madenciler kadınların giysilerinin içine girdiği gri serjden yapılmış büyük bir pantolonu giymelerini istiyorlar. Bu pantalon kadınların çok komik bir biçimde yürümelerine neden oluyordu. Hallein'ın bu çok ilginç maden yataklarını 18. yılının yazında Madame Gherardi ile bir-

likte gezdim. Önceleri, Bologna'da hissettiğimiz dayanılmaz sıcaklardan kaçmaktan ve Saint-Gothard dağında serinlemekten başka bir amacımız yoktu. Üç gecede Mantoue'nun pis kokulu bataklıklarını ve güzel Garda gölünü geçtik ve Riva'ya, Balzano'ya ve Innsbruck'a gittik.

Madame Gherardi bu dağları o kadar beğendi ki bir gezinti için yola çıkmışken kendimizi bir gezinin içinde bulduk. Inn'i ve daha sonra Salza'yı geçerek Salzbourg'a geldik. Lombardiya ovasında bıraktığımız boğucu hava ve tozdan sonra, Kuzey' deki Alplerin arka tarafının hoş serinliği bize her sabah yeni bir zevk veriyor ve bizi daha ileriye doğru itiyordu. Golling'de köylü ceketleri satın aldık. Çoğu zaman kalacak yer bulmakta ve hatta yaşamakta güçlük çekiyorduk; çünkü karavanımız çok kalabalıktı; ama bu rahatsızlıklar, bu mutsuzluklar zevkti.

Sözünü ettiğim bu güzel tuz yataklarının varlığını bile bilmeden Golling'den Hallein'a geldik. Hallein'da, aralarına bizlerin köylü ceketleriyle, kadınlarımızın büyük köylü kaputlarıyla girdiğimiz kalabalık bir meraklı topluluğuyla karşılaştık. Toprak altındaki galeriye girme fikrimiz olmadan madene gittik; tahta bir oturağın üzerinde bu bayırı inme düşüncesi gülünç geliyordu ve bu iğrenç siyah deliğin dibinde soluğumuzun kesilmesinden çekiniyorduk. Madame Gherardi bir an düşündü ve kendisinin aşağı ineceğini ve bizi özgür bıraktığını ilan etti. Uzun süren hazırlıklar sırasında, çünkü bu oldukça derin çukura girmeden önce yemek yememiz gerekiyordu, Bavyeralı hafif süvarilerinin oldukça sarışın yakışıklı bir subayının kafasından geçenleri gözlemleyerek eğlendim. Fransızca konuşan bu sevimli genç adamla yeni tanışmıştık ve Hallein'ın Alman köylüleriyle anlaşmamızda bize çok yararlı oluyordu. Bu genç subay, çok yakışıklı olmasına rağmen, hiçbir şekilde kendini beğenmiş biri değildi ve aksine zeki bir adam izlenimi veriyordu; bunu farkeden Madame Gherardi oldu. Subayın çekici İtalyan kadına bir görüşte aşık olduğunu görüyordum. İtalyan kadın bir maden ocağının içine girmeye can atıyordu ve bu fikirle kendi-

mizi yerin yüzelli metre altında bulduk. Yalnızca maden kuyularının, büyük galerilerin ve altedilen zorluğun güzelliğiyle meşgul olan Madame Gherardi hoşa gitmek ve ne olursa olsun her şeyden hoşlanmak için her taraftaydı. Az sonra, Bavyeralı subayın hiçbir kuşku duymadan bana tuhaf sırlarını açmasına şaşırmıştım. Küçük bir dağ hanında, kendisiyle aynı masada bulunan "bir melek ruhuyla canlanmış olağanüstü yüzle" o kadar meşguldu ki çoğu zaman kime ne söylediğini bilmeden konuşuyordu. Bensiz, genç bir kadının hiçbir zaman duyarsız kalamayacağı bu sahneyi kaçıracak olan Madame Gherardi'yi uyardım. Dikkatimi çeken şey, subayın düşüncelerinde sürekli artan delilik nüansıydı; sürekli olarak bu kadında bana daha az görünen mükemmellikler buluyordu. Her an söylediği şey bu kadına gitgide daha az benziyordu. Kendi kendime "Ghita kuşkusuz bu zavallı Alman'ın tüm hayranlıklarının bir vesilesinden başka bir şey değil" diyordum. Örneğin, Madame Gherardi'nin çocukken geçirdiği çiçek hastalığı sonucu oluşan çok belirgin bir lekenin bulunduğu elini övmeye başlamıştı.

"Gördüklerimi nasıl açıklayabilirim? Düşüncemi daha aydınlık hale getirmek için neyle karşılaştırmalıyım" diyordum.

Bu sırada Madame Gherardi madencilerin kendisine verdikleri tuz elmaslarıyla süslenmiş güzel bir dalla oynuyordu. Güneş pırıl pırıldı: tarih 3 Ağustos'tu ve küçük tuz prizmaları çok iyi aydınlanmış bir balo salonundaki en güzel elmaslar kadar parlaklık saçıyordu. Kendisine daha özel ve daha parlak bir dal düşen Bavyeralı subay Madame Gherardi'ye armağanları değiştokuş etmeyi önerdi. Gherardi öneriyi kabul etti; subay aldığı dalı o kadar komik bir şekilde kalbinin üstüne bastırdı ki tüm İtalyanlar gülmeye başladılar. Sıkıntı içinde kalan subay Madame Gherardi'ye en abartılı ve en içten komplimanlarını yöneltti. Onu koruma içine aldığım için övgülerinin çılgınlığını doğrulamaya çalışıyordum. Ghita'ya şöyle dedim:

– İtalyan çizgilerinizin ve daha önce hiç görmediği bu gözlerin soyluluğunun bu genç adam üzerindeki etkisi, kristal-

leşmenin elinizde tuttuğunuz ve size çok güzel gelen küçük gürgen fidanı üzerine yaptığı etkiye tıpatıp benzemektedir. Kışın yaprakları döküldüğü zaman bile daha az göz kamaştırıcı olmayacaktır. Tuzun kristalleşmesi, bu dalın siyahlaşmış kollarını o kadar parlak ve o kadar çok sayıda elmasla örmüştür ki kollarını olduğu gibi görebilme şansımız kalmamıştır.

– O halde! Buradan nereye gelmek istiyorsunuz, der Madame Gherardi.

– Bu dal, bu genç subayın hayalinin gördüğü Ghita'yı temsil etmektedir.

– O halde bayım, gerçekteki benle bu hoş genç adamın gördüğü biçim arasında, kurumuş gürgen dalı ile bu madencilerin bana verdiği tuz kristalleriyle bezenmiş dal arasındaki fark kadar farklılık görüyorsunuz.

– Madame, genç subay sizde, sizin eski dostlarınız olan bizlerin hiçbir zaman farketmediği nitelikleri keşfediyor. Örneğin, biz, yumuşak ve merhametli bir iyilik havasını göremeyiz. Bu genç adam Alman olduğuna göre, onun için bir kadının birinci özelliği iyiliktir ve burada, çizgilerinizde iyiliğin ifadesini görüyor. Eğer İngiliz olsaydı, sizde bir düşesin aristokratik havasını görecekti; ama eğer ben olsaydı, sizi olduğu gibi görecekti, çünkü uzun zamandan beri ve büyük umutsuzluğumla sizden daha çekici bir şey hayal edemiyorum.

– A! Anlıyorum, bir kadınla ilgilenmeye başladığınız zaman, artık onu gerçekte olduğu gibi göremiyorsunuz, size uygun olduğu biçimde görüyorsunuz. Bu ilginin başlangıcının uygun yanılsamalarını kışla birlikte yaprakları dökülen gürgen dalını gizleyen ve yalnızca sevmeye başlayan bu genç adamın gözünün farkettiği bu güzel elmaslara benzetiyorsunuz.

– Bu, diyorum, aşıkların sözlerinin, kristalleşme olayını bilmeyen akıllı insanlara bu kadar komik görünmesinin nedenidir.

– A! Bunu kristalleşme diye mi adlandırıyorsunuz! diyor Ghita. O halde bayım, benim için de kristalleştiriniz.

Belki de bu imge Madame Gherardi'nin hayalini etkilemişti, ve onları her taraftan yansıtan tuz kristalleri nedeniyle on bin gibi görünen yüz küçük lamba tarafından aydınlatılan madenin büyük salonuna geldiğimizde:

– A! der Ghita genç Baveryalıya doğru dönerek, bu çok güzel; bu salon için kristalleştiriyorum, güzelliğini abarttığımı hissediyorum; ve siz, kristalleştiriyor musunuz?

– Evet, Madame, diye yanıtlar genç subay, bu güzel İtalyan kadınla ortak bir duyguya sahip olmaktan mutlu olarak; ama bunun için ona ne söylediğini pek anlamayarak bu yanıtı verir.

Bu basit yanıt bizi gözlerimizden yaş gelinceye kadar güldürdü, çünkü bu yanıt, ciddi olarak Baveryalı subayı kıskanmaya başlayan Ghita'nın sevdiği sersemin kıskançlığına yolaçmıştı. *Kristalleşme* sözcüğünden tiksinti duymaya başlamıştı.

Hallein madeninin çıkışında, istemeden verdiği sırları beni, tuzun elde edilişinin tüm ayrıntılarından çok daha fazla ilgilendirdiği yeni dostum genç subay benden Madame Gherardi'nin Ghita olarak çağrıldığını ve İtalya'daki kullanımın da ona Ghita diye hitap etmek olduğunu öğrendi. Genç adam titreyerek ona Ghita diye hitap etme tehlikesini göze aldı ve Madame Gherardi genç subayın çekingen tutkulu havasından ve diğer bir kişinin derin olarak öfkeli yüz ifadesinden eğlenerek, İtalya için yola çıkmamızdan önce subayı yemeğe davet etti. Subay uzaklaşır uzaklaşmaz:

– Bana açıklar mısınız, der kızgın adam, bu tatsız ve şaşkın bakışlı sarışınla niye arkadaşlık yapıyorsunuz?

– Çünkü, Bayım, on günlük gezi boyunca tüm günü benimle geçirdiğiniz için beni olduğum gibi görüyorsunuz ve sizin şaşkın olarak adlandırdığınız bu çok sevecen gözler beni mükemmel görüyor. Bana bakarak ekler: Bu gözler beni parlak kristallerle örtmüyor mu? bu gözler için ben mükemmelim ve hoş olan, ne yaparsam yapayım, ne kadar aptalca konuşursam konuşayım bu yakışıklı Alman'ın gözünde hiçbir zaman mü-

kemmellikten dışarı çıkmayacağım: bu güzel bir şey. Örneğin, siz, Annibalino (biraz sersem bulduğumuz aşık albay Annibal olarak çağrılıyordu), iddia ediyorum ki şu an beni mükemmel bulmuyorsunuz, değil mi? Bu genç adamı topluluğuma sokmakla iyi bir şey yapmadığımı düşünüyorsunuz. Değerli dostum, sizin başınıza gelen şeyin ne olduğunu biliyor musunuz? Benim için kristalleştirmiyorsunuz.

Kristalleştirme sözcüğü aramızda moda olmuştu ve bu sözcük güzel Ghita'nın hayalgücünü o kadar etkilemişti ki onu sürekli olarak kullandı.

Bologna'ya dönüşümüzde, locasında bana söz vermeden hiçbir aşk anekdotu anlatılamıyordu.

– Şu özellik kuramımızın şu yönünü doğruluyor veya yadsıyor, diyordu.

Bir aşığın sevmeye başladığı bir kadında tüm mükemmellikleri görmesine neden olan tekrarlanan çılgınlık hareketlerine aramızda her zaman ***kristalleştirme*** adı veriliyordu. Bu sözcük bize en hoş gezimizi anımsatıyordu. Yaşamım boyunca Garda gölünün kıyıları bana hiç bu kadar etkileyici gelmemişti; boğucu sıcağa rağmen barakalarda çok hoş akşamlar geçirdik. Hiç unutamadığımız anlar yaşadık: bu, gençliğimizin en parlak zamanlarından biri oldu.

Bir akşam birisi bize Prenses Lanfranchi ile güzel Florenza'nın genç ressam Oldofredi için tartıştıklarını söylemeye geldi. Zavallı prenses gerçekten aşık olmuştu ve Milano'lu genç adam yalnızca Florenza ile ilgileniyor gibi görünüyordu. "Oldofredi aşık mı?" diye soruluyordu. Nedenini bilmediğim bir şekilde bu akşam kendimizi beğenmişliğimiz bizi Milano'lu ressamın güzel Florenza'ya aşık olup olmadığını keşfetmeye yöneltti.

Çok sayıdaki küçük olayların tartışması içinde kaybolduk. Neredeyse algılanamaz olan ve sonuçta pek inandırıcı olmayan nüanslar üzerinde dikkatimizi yoğunlaştırmaktan bıktığımız sırada, Madame Gherardi, ona göre Oldofredi'nin kalbinden ge-

çen küçük romanı anlatmaya başladı. Romanının başından itibaren *kristalleştirme* sözcüğünden yararlanma talihsizliğine uğradı; kafası Baveryalı subaya takılmış olan albay Annibal anlamamış gibi yaptı ve bize belki yüz kez *kristalleştirme* sözcüğünden ne anladığımızı sordu.

– Sizin için hissetmediğim şey, diye yanıtladı Madame Gherardi.

Neden sonra, onu umutsuzluk içinde bırakarak bizle konuşmaya başladı:

– Bir erkeği üzüntülü gördüğüm zaman onun sevmeye başladığına inanıyorum, dedi.

Hepimiz birden haykırdık:

– Nasıl olur! aşk, bu kadar güzel başlayan bu hoş duygu...

– Ve bazen de kaprisle ve kavgalarla biten, der Madame Gherardi gülerek ve Annibal'e bakarak. İtirazınızı anlıyorum. Siz, kaba erkekler aşkın doğumunda sadece tek bir şeyi görürsünüz: bir kişi sevilir veya sevilmez. Bu nedenle basit insanlar tüm bülbüllerin şarkılarının birbirlerine benzediğini zannederler; ama bu şarkıları dinlemekten zevk alan bizler bülbülden bülbüle on çeşit ince fark bulunduğunu biliriz.

– Buna rağmen, der biri, bana göre bir kişi ya sevilir ya da sevilmez.

– Hiç de öyle değil bayım; bu tıpkı, Bologna'dan Roma'ya gitmek için yola çıkan bir insanın Apennin'lerin tepesinde hâlâ Garisanda kulesini görürken, Roma'ya varmış olması gibidir. Hâlâ her iki şehre de aynı uzaklıkta bulunmaktadır ve Roma'ya gelmeden önce yolun dörtte birinde, yarısında veya dörtte üçünde olmak ve de Bologna'da olmamak mümkündür.

– Bu güzel karşılaştırmada, Bologna *duygusuzluğu* ve Roma *mükemmel aşkı* temsil ediyor, dedim.

– Bologna'dayken, diye sürdürdü konuşmasını Madame Gherardi, tamamen duygusuzduk, belki bir gün çılgıncasına aşık olacağımız kadına özel bir biçimde hayran olmayı aklımızdan geçirmiyorduk; hayalimiz de değerini abartmayı daha az

düşünüyordu. Kısaca, Hallein'da söylediğimiz gibi, *kristalleşme* henüz başlamamıştı.

Bu sözler üzerine Annibal sinirli bir şekilde kalktı ve bize şunları söylerken bulunduğumuz yeri terketti:

– İtalyanca konuşmaya başladığınız zaman geri döneceğim.

Aynı anda konuşma Fransızca yapılmaya başlandı ve herkes ve hatta Madame Gherardi gülmeye başladı.

– İşte aşk gitti, dedi, ve yeniden gülündü. Bologna'dan çıkılıyor, Apennin'lere çıkılıyor ve Roma yoluna çıkılıyor...

– Ama, Madame, dedi birisi, ressam Oldofredi'den çok uzaklara gittik.

Bu söz, muhtemelen Annibal'i ve ani çıkışını tamamen unutturan küçük bir sabırsızlık hareketine neden oldu.

– Bologna'yı terkettiğimiz zaman ne olduğunu biliyor musunuz? Öncelikle bu terkedişin tamamen istemeden olduğunu zannediyorum: bu bir içgüdüsel harekettir. Bu harekete çok fazla zevkin eşlik etmediğini söylemiyorum. Hayran olunur ve sonra şöyle denir: "Bu hoş kadın tarafından sevilmek ne büyük zevktir!" Sonunda umut belirir; umutdan sonra (çoğu zaman çok hafifçe hissedilir çünkü, kanda çok az ateş olmasına rağmen hiçbir şeyden kuşkulanılmaz), sevilmenin umut edildiği kadının güzelliği ve değeri zevkle abartılır.

Madame Gherardi konuşurken bir oyun kartı aldım ve arkasına bir tarafa Bologna'yı ve diğer tarafa Roma'yı yazdım ve ikisi arasına Madame Gherardi'nin belirttiği noktaları işaretledim.

1) Hayran olma.

2) "Bu güzel kadın tarafından sevilmek ne büyük zevk!" denildiği zaman yolun ikinci noktasına ulaşılıyor.

3) Umudun doğması üçüncü noktayı gösteriyor.

4) Sevilen kadının güzelliği ve değeri zevkle abartıldığı zaman dördüncü noktaya geliniyor. Bu, *kristalleşme* diye adlandırdığımız şeydir.

Madame Gherardi devam etti:

– Ruhun bu dört hareketi süresince, yolcunun üzüntülü olması için hiçbir neden görmüyorum. Bunun nedeni zevkin çok canlı olmasıdır. Ciddi olunur ama hiçbir şekilde üzüntülü olunmaz: fark büyüktür.

– Anlıyoruz, Madame, dedi dinleyenlerden biri; tüm bülbüllerin sesinin aynı tonda geldiği bu mutsuzlardan sözetmiyorsunuz.

Ciddi olmak ile üzüntülü olmak arasındaki fark, diye devam etti Madame Gherardi, "Oldofredi güzel Florenza'yı seviyor mu?" şeklindeki bir sorunu çözmek sözkonusu olduğu zaman, belirleyicidir. Oldofredi'nin sevdiğini zannediyorum çünkü Florenza ile birlikte olduktan sonra onun yalnızca ciddi değil aynı zamanda üzüntülü olduğunu gördüm. Üzüntülüydü çünkü başına gelen şuydu. Rapahel'sel bir yüzün, güzel omuzların, güzel kolların, kısaca güzel Florenza'nın Cenova'ya layık biçimlerinin haber verdiği karakterin ona verebileceği mutluluğu abarttıktan sonra, muhtemelen düşünmeye cesaret ettiği umutları doğrulatmak istedi. İlk anda Bologna'yı terkedebilen bir yabancıyı sevmekten korkan ve özellikle onun bu kadar erken umutlar beslemesine kızan Florenza muhtemelen onun umutlarını söndürmüştür.

Her gün Madame Gherardi'yi görmek mutluluğuna varıyorduk; topluluğun içinde mükemmel bir içtenlik vardı; birbirimize az sözcükle çok şeyi anlatabiliyorduk; çoğu zaman anlamak için sözcükler gerektirmeyen şakalara gülündüğünü gördüm: ufak bir bakış her şeyi söylemiş olurdu. Burada, Fransız okuyucu, İtalya'daki güzel bir kadının kafasından geçen tüm çılgınlıklara kendini bıraktığını farkedecektir. Roma'da, Bologna'da, Venedik'de güzel bir kadın mutlak kraliçedir; hiçbir şey, böyle bir kadının toplumuna uyguladığı despotizmden daha tam olamaz. Paris'te, güzel bir kadın her zaman kamuoyundan ve kamuoyu celladından korkar: korkulan şey gülünç duruma düşmektir. İşte bir neşenin, zevklerin ortasında onu rahatsız

eden ve ona birdenbire ciddi bir görünüm veren şey bu gizli düşüncedir. Bir İtalyan kadın, bir Paris kadınının toplumdaki bu sınırlı etkinliğini oldukça gülünç bulacaktır. İtalyan kadın, ona yaklaşan ve her zaman, en azından akşam süresince mutlulukları onun kaprislerinden birine dayanan erkekler üzerinde tam bir egemenlik kurar: burada yalın erkeklerden sözediyorum. Bir yere egemen olan bir kadının hoşuna gitmiyorsanız, onun gözlerindeki sıkıntıyı görürsünüz ve o gün için ortadan kaybolmaktan daha iyi bir şey yapamazsınız.

Bir gün *Cascata del Reno* caddesinde Madame Gherardi ile birlikte yürüyordum; yalnız başına yürüyen Oldofredi ile karşılaştık, çok coşkulu, çok meşgul bir görünümü vardı ve hiçbir şekilde keyifsiz değildi. Madame Gherardi ona seslendi ve onu daha iyi gözlemlemek için onunla konuştu.

– Eğer yanılmıyorsam, dedim Madame Gherardi'ye, bu zavallı Oldofredi Florenza için olan tutkusuna kendini iyice kaptırmış; sadık müridiniz olan bana lütfen söyleyiniz, bu kişinin hangi noktadaki bir aşk hastalığına tutulduğunu düşünüyorsunuz?

– Onu tek başına dolaşırken ve kendi kendine "Evet, beni seviyor" derken görüyorum. Daha sonra onda yeni güzellikler bulmak ve onu delice sevmenin yeni nedenlerini ortaya çıkarmak için uğraşıyor.

– Sizin varsaydığınız kadar mutlu olduğunu zannetmiyorum. Oldofredi'nin çoğu zaman korkunç kuşkuları olmalı: Florenza tarafından sevildiğinden bu kadar emin olamaz; böyle olaylarda Florenza'nın zenginliği, mevkii, toplumdaki yeri pek önemsemediğini bizim gibi bilemez. Oldofredi'nin sevimli olduğunda hemfikirim ama o yalnızca zavallı bir yabancı.

– Ne önemi var, dedi Madame Gherardi, onu, umut etmek için bulduğu nedenlerin baskın çıktığı bir durumda bulacağımızdan eminim.

– Ama, dedim, ama çok rahatsız bir görünümü vardı; korkunç mutsuz anlar yaşamış olmalı; Oldofredi kendi kendine

şöyle söylüyor: "Ama, gerçekten beni seviyor mu?"

Benimle konuştuğunu neredeyse unutan Madame Gherardi kendi kendine konuşmayı sürdürdü:

– Kendi kendine verilen yanıt tatmin edici olduğu zaman, tanrısal mutluluk anları oluşur ve belki de dünyada hiçbir şey bunlarla karşılaştırılamaz. Kuşkusuz yaşamda en güzel olan şey budur.

"Sonunda, bu kadar şiddetli duygulardan yorgun düşen ruh, akla bezginlikle geri döndüğü zaman, birbirlerine bu kadar zıt olan devinimlerden sonra geriye şu gerçek kalır: "Onun yanında, dünyada yalnız onun verebileceği bir mutluluğu bulacağım."

Atımın, Madame Gherardi'nin atından uzaklaşmasına izin verdim. Bizi Bologna'dan ayıran üç mili bir tek sözcük söylemeden, kibarlık adı verilen erdemi uygulayarak tamamladık.

Matilda'ya Mektuplar

(1818-1821)

1

4 Ekim 1818

... Çok mutsuzum, sanki sizi her gün daha fazla seviyorum ve eskiden bana gösterdiğiniz dostluğu artık göremiyorum.

Büyük aşkımın bir kanıtı var: sizinle birlikteyken beni size karşı kızgınlaştıran ve üstesinden gelemediğim beceriksizliğim. Salonunuza girinceye kadar kendime güveniyorum ama sizi görür görmez titremeye başlıyorum. Uzun süreden beri hiçbir kadın bende bu duyguyu uyandırmadı. Bu duygu beni o kadar mutsuz ediyor ki sizi artık görmemek için kendimi zorluyorum ama tüm kararlılığıma rağmen, her gün sizde olmamak için büyük çaba harcıyorum.

Yarın gidiyorum, eğer yapabilirsem sizi unutmaya çalışacağım, ama çok kötüyüm çünkü bu akşam da sizi görme arzuma karşı koyamıyorum.

Bugünkü büyük meşguliyetim, düşüncesizlik yapmadan sizi görmenin yollarını aramak oldu.

Sizden uzaktayken sizi daha çok seviyorum. Siz olmadığınız zaman sizi bağışlayıcı ve iyi kalpli görüyorum, ama sizin yanınızda bu güzel yanılgılar yokoluyorlar.

2

Varesa, 16 Kasım 1818

Madame,

Size biraz eğlendirici bir mektup yazmak isterdim ama tüm gününü buğday fiyatıyla, atlarının sağlığıyla, metresleriyle meşgul olarak geçiren burjuvalarla birlikteyim. Büyük neşeleri, mutlulukları beni imrendiriyor, bu kadar kaba şeylerle tatmin olan bir kalpden mutluluk nasıl yoksun edilebilir? Ve buna rağmen, çok kolay aşılabilecek engellerin ortasında rasgele dolaşıyorlar ve onlar da hemen hemen her zaman mutsuzlar. Bizi ilgilendiren ve onlar için yabancı bir dünya olan dünyayla pek meşgul olmuyorlar. Bir şey onları çok etkilemiş: Madame Annoni'nin bir aşık edindiğinden emin olduklarını ileri sürüyorlar; bu güzel kadına sahip olan bir Rus, çünkü M. de Pahlen'in Cenovalı küçük L...'i elde ettiği kesin gibi görünüyor. O halde, bu, güzel bir çocuk olan ama belki de dünyada rastlanabilecek en kuru, en yapmacık, en geveze, en bencil ve duygudan en uzakta olan bir M. de Berg'dir. Bu kişi Madame Annoni'yi ona hayran olduğuna inandırmış ve karşılığında onun hayranlığını da kazanmıştır. Yaşamlarını birlikte duygusal romanlar okuyarak geçirmekteler. Burada Madame Annoni, kendisiyle her zaman konuşmaya hazır olan çevresinin hiçbir öğüdünü dinlemiyor. Bu kesin, ama gerisinden şüphe ediyorum.

Bugün hissettiğim en büyük zevk, bu mektuba tarih atma zevkiydi; bir ay içinde sizi yeniden görmeyi umut ediyorum. Ama bu otuz gün süresince ne yapacağım? Bugünlerin de sizi görmeden geçip giden dokuz uzun gün gibi biteceğini umut ediyorum. Bir eğlencenin, bir gezintinin bittiği her defa, kendime dönüyorum ve içimde korkunç bir boşlukla karşılaşıyorum. Sizi görme mutluluğuna sahip olduğum bu son günlerde bana söylediğiğiniz sözleri binlerce kez yorumladım, hayalimde bin-

lerce kez yeniden dinledim. Yorulan hayal gücüm, artık sizin ürkütücü yokluğunuza bağlanan imgeleri reddetmeye başladı ve kalbimin her gün biraz daha karanlıklaştığını hissediyorum.

Madonna del Monte kilisesinde biraz teselli buldum; orada eskiden dinlediğim kutsal müziği anımsadım. Bugünlerden birinde, Milano'da sizden bir mektup bekliyordum, çünkü sizin gibi yazmaya ilgisiz ve umutsuz bir kalp için değerli ve avutucu olan birinin birkaç satırı esirgemeyeceğine inanacak kadar insanlığınıza güveniyordum. Bana yanıt vererek tutkumu teşvik ettiğiniz yolundaki boş kaygı üzerinde bir an bile durmayacak kadar üzerimde mutlak bir egemenliğe sahip olduğunuzdan emin olmalısınız. Kendimi tanıyorum; ömrümün sonuna kadar sizi seveceğim; yapacağınız her şey ruhumu sarsan fikirde, sizin tarafınızdan sevilme mutluluğu konusunda edindiğim fikirde ve diğer tüm mutluluklar için bende uyandırdığı küçümsemede hiçbir değişikliğe neden olmayacaktır! Nihayet! sizi görme gereksinimi ve açlığı içindeyim. En sıradan şeyler üzerinde sizinle on beş dakika görüşmek için hayatımın geri kalanını vereceğimi zannediyorum.

Hoşçakal, sizinle daha çok beraber olmak, beni tüketen tutkunun bütün enerjisiyle sizinle konuşmaya cesaret etmek için şu an sizi terk ediyorum.

3

12 Mayıs 1819

Madame,

Ah! siz gittikten sonra zaman bana o kadar ağır geliyor ki! Ve saat sabahın beş buçuğu. Bu ölümcül kırk gün süresince ne yapacağım? Tüm umudumu yitirip günlük işlere mi dalmalıyım? Mont-Cenis'den geçme cesaretim yok. Hayır, sizinle kendim

arasına dağları koymaya razı olamıyorum. Aşkın gücüyle, bu tutku için belki de ölmüş olan bir kalbi yeniden canlandırmayı umabilir miyim? Ama belki de sizin gözünüzde gülünç duruma düştüm, çekingenliğim ve sessizliğim sizi sıktı ve benim size gelişimi bir felaket olarak görüyorsunuz. Ben de kendimden iğreniyorum; eğer insanların en bayağısı olmasaydım, dün sizin gidişinizden önce kesin bir açıklamaya sahip olmam ve neye tutunacağımı açıkça görmem gerekmez miydi?

Çok derin olarak hissedilen bir gerçeğin vurgusuyla "'Ah! İyi iyi, saat on iki olmuş!" dediğiniz zaman, sıkıcı davranışlarımdan kurtulmaktan zevk aldığınızı anlamam ve sizi bir daha görmeme konusunda onurum üzerine yemin etmem gerekmez miydi? Ama yalnızca sizden uzak olduğum zaman cesaretim oluyor. Sizin yanınızda bir çocuk gibi çekingenim, sözler dudaklarımın üzerinde ölüyor, size bakmaktan ve size hayran olmaktan başka bir şey yapamıyorum. Kendimi bu kadar küçük ve kişiliksiz görmem gerekli mi?

4

Varese, 7 Haziran 1819

Madame,

Beni umutsuzluğa sürüklüyorsunuz. Birçok kereler beni incelikten yoksun olmakla suçladınız. Şu an adını anımsayamayacağım biri, Milano'da sizden ayrıldıktan sonra yazacağınız ilk mektubun Mösyö ile başlayacağını ve beni incelikten yoksun olmakla suçlayacağınızı söylemişti.

Ah! Madame, tutkusu olmayan bir insan için her zaman ölçülü ve sakınımlı bir davranışa sahip olmak ne kadar kolaydır. Ben de, kendimi dinleyebildiğim zaman, kibarlığın dışına çıkmadığımı zannediyorum, ama artık davranışlarımın efendisi

olmamı önleyen uğursuz bir tutku tarafından yönlendiriliyorum. Çekip gitmek veya en azından sizi görmemek ve dönüşünüze kadar size mektup yazmamak için yemin etmiştim; tüm kararlarımdan daha güçlü bir itki beni sizin bulunduğunuz yerlere sürükledi. Şu gerçeğin fazlasıyla farkındayım: bu tutku artık yaşamımın en önemli olayı haline geldi. Tüm ilginçlikler, tüm düşünceler bu tutkunun yanında solup yokoldular. Sizi görmenin bu öldürücü gereksinimi beni yönlendiriyor, kendimden geçiriyor. Yalnız başına geçirdiğim uzun geceler boyunca öyle anlar oluyor ki eğer sizi görmek için birini öldürmem gerekseydi onu öldürürdüm. Yaşamımda yalnızca üç tutkum oldu: 1800'den 1811'e kadar süren büyük heves, 1811'den 1818'e kadar süren beni aldatan bir kadına olan aşkım ve bir yıldan beri beni yöneten ve sürekli artan bu tutku. Bütün zamanlarda, tüm eğlenceler, tutkuma yabancı olan her şey benim için bir hiç olmuşlardır; bu tutku ister mutlu ister mutsuz olsun tüm zamanımı dolduruyor. Ve bu akşam sizi görmeme konusundaki edep kurallarınız için yaptığım fedakarlığın çok az şey mi olduğunu zannediyorsunuz? Kesinlikle bundan bir övünç payı çıkarmak istemiyorum; bunu yalnızca önceki gün yapmış olabileceğim hatalar için bir bedel olarak sunuyorum. Bu ödediğim bedel sizin için hiçbir şeydir, Madame; ama sizden yoksun olarak ve sizi göremeden geçen bu kadar korkunç akşamlar geçiren benim için, bu, en korkutucu işkencelerden daha zor katlanılan bir kendini adamadır; bu, kurbanın aşırı acısıyla, sunulduğu yüce kadına layık olan bir adamadır.

Sizi görmenin bu buyurgan gereksiniminin beni içine attığı varlığımın bu alt-üst oluşunun ortasında, buna rağmen şu ana kadar koruduğum ve beni alçaklık dünyasının içine sokmak istemiyorsa, hâlâ beni koruması için yazgımdan istediğim bir nitelik vardır: bu tam bir doğruluktur. Cumartesi her şeyi berbat ettiğim için akşam olup bitenlerin sizin için bir gereklilik olduğundan sözediyorsunuz. Ruhumu derinden yaralayan şey de bu berbat etme sözcüğüdür ve eğer kalbimi delen bu ölümcül

belirtiyi yoketme mutluluğuna sahip olsaydım, bu berbat etme sözcüğü bana bunu yapma gücünü verirdi.

Ama hayır, Madame, ruhunuzda benimkini anlamayacak kadar fazla soyluluk var. İncindiniz ve kaleminizden çıkan ilk sözcükten yaralandınız. Suçlamanız ile benim arama tanıklığını reddetmeyeceğiniz birini hakem olarak koyacağım. Eğer Madame Dembowski, eğer soylu ve yüce Matilda cumartesi günkü davranışımın onu daha ileri bir girişime zorlamak için hesap edildiğine inanıyorsa, itiraf ediyorum, bu iğrenç davranış bana ait, herkes incelikten yoksun olduğumu söyleyecektir. Daha ileri gideceğim. Benim ancak sevmediğim kadınları ayartma yeteneğim vardır. Sevdiğim andan itibaren çekingenleşiyorum ve bunu sizin yanınızdaki dirençsizliğimden dolayı görebilirsiniz. Cumartesi akşamı konuşmamamdan dolayı, iyi kalpli *padre Rettore*'ye kadar herkes sevdiğimi farkettiler. Ama size karşı kullanamadığım bu ayartma yeteneğine sahibim. Bu ayartma başarmak için yalnızca yeminler etmeye dayansaydı, yerime rolünü oynadığım başka bir varlık için değil kendim için sizi elde etmek isterdim. Sizin benden başka birini sevdiğinizden kuşkulansaydım, sizin tarafınızdan sevildiğime inansam bile kızarırdım ve artık mutsuz olurdum. Sizin hatalarınız olsaydı, hatalarınızı görmediğimi söyleyemezdim; doğruyu söylemek için hatalarınızı beğendiğimi söylerdim; ve aslında, bana bu kadar korkunç günler geçirten bu aşırı alınganlığa hayran olduğumu söyleyebilirim. Bu şekilde sevilmek isterdim, bu şekilde gerçek aşk oluşturuluyor.

Sizi ayartma yeteneğine sahip olabilirdim ve bu yetenek mümkün olsaydı bunu kullanacağımı zannetmiyorum. Er veya geç, hataya düştüğünüzü farkedeceksiniz ve eğer yazgım beni sizin tarafınızdan sevilmeden ölüme mahkum ederse, size sahip olduktan sonra sizden yoksun kalmanın çok daha korkunç olacağını zannediyorum.

Bir varlık aşırı bir tutkuya kapılırsa, özel bir durumda söylediği veya yaptığı her şey onun açısından hiçbir şeyi kanıtla-

maz; onun için önemli olan yaşamının bütünüdür. Böylece, Madame, tüm gün ayaklarınıza kapanarak sizi sevdiğimi veya nefret ettiğimi söyleseydim, bunun benim için sahip olacağınız inanç düzeyi üzerinde hiçbir etkisi olamazdı. Konuşması gereken yaşamımın bütünüdür. Oysa, çok az tanınmama ve beni tanıyan insanlar için pek ilginç olmamama rağmen, konuşma konusu eksikliği nedeniyle, gurursuz mu yoksa sabırsız mı olarak tanınıp tanınmadığımı sorabilirsiniz.

Beş yıldır Milano'dayım. Önceki yaşamım üzerine söylenenlerin hepsinin yalan olduğunu kabul edelim. Otuz bir yaşından otuz altı yaşına kadar geçen beş yıl bir insanın yaşamında ve özellikle bu beş yıl süresince zor durumlar içine girmişse çok önemlidir. Eğer tenezzül ederseniz, karakterim üzerine düşününüz, lütfen, Madame, yaşamımın bu beş yılını başka birinin beş yılı ile karşılaştırınız. Yetenek açısından çok daha parlak ve çok daha mutlu yaşamlar göreceksiniz; ama benimki kadar onurlu ve sabırlı bir yaşamı bulabileceğinizi sanmıyorum. Milano'da bu beş yıl içinde kaç tane metresim oldu? Kaç kez onursuz davranışım oldu? Oysa, eğer elime kılıcı aldırtmayacak bir kişi karşısında davranırken onun onurunu kıracak en ufak bir harekete yeltenseydim yakışıksız bir biçimde onurumu yitirirdim.

Yüce Matilda, istiyorsanız beni seviniz ama Tanrı aşkına beni küçümsemeyiniz. Bu işkence gücümün çok üstünde. Çok doğru olan düşünce tarzınız içinde, küçümsenmek beni bütün yaşamım boyunca sevilmekten alıkoyar.

Sizinki gibi yüksek bir ruh açısından, sizin hoşunuza gitmemek için, beni suçladığınız davranış biçimimden daha emin başka bir yol var mıdır? Sizin hoşunuza gitmeme korkusu o kadar büyüktü ki, ayın üçünün akşamında, sizi ilk gördüğüm ve yaşamımın en güzel anı olması gereken an aksine en tedirgin anlarımdan biri oldu.*

---

* Mektup üzerine düşünceler – Bu akşam, kanapenin diğer tarafında konuşan süvari Giorgi'yi kıskandım ve o dışarı çıkarken Matilda samimi bir şekilde ona yaslandı: Onurlu kadınlar da namussuz kadınlar kadar namussuzlar.

5

Floransa, 11 Haziran 1819

Madame,

Dün akşam sizden ayrıldığımdan beri, uğursuz bir tutkunun sekiz günden beri beni sürüklemiş olabileceği incelik ve saygı eksikliğinden dolayı sizden özür dileme gereksinimini hissediyorum. Samimi olarak pişmanım; sizi rahatsız ettiğine göre Volterra'ya hiç gelmemiş olmayı arzu ederdim. Beni kabul etmeyi lütfettiğiniz zaman, dünkü derin pişmanlık duygumu size ifade edeceğim; ama söylememe izin veriniz, beni bağışlamaya yönelmediniz, tam aksine. Oysa, çılgınlıklarımdan dolayı af dilemenin, size aşkımdan sözetme ve size yaptığım yemine karşı gelme olarak görünmesinden korkmuştum.

Ama bir incelik eksikliğini anladığımı söyleseydim, içine girdiğim bu uçurumda tek davranış kuralım olan bu eksiksiz gerçeklikten yoksun olurdum. Bu itirafta kaba ve sizi anlamak için yetişmemiş bir ruhun işaretini görmenizden korkuyorum. Bu incelik eksikliklerini hissettiniz; böylece bu eksiklikler sizin için varoldular.

Volterra'ya gelme fikrinin bir anda oluştuğuna kesinlikle inanmayınız. Gerçekten, size karşı o kadar cesaretli değilim; duygulandığım ve sizin çevrenizde uçtuğum her defasında, öldürücü bir sertlikle yere indirileceğimden emindim. Haritada Livorno'nun Volterra'ya çok yakın olduğunu öğrendikten sonra bana Pisa'dan sizin bulunduğunuz bu şehrin duvarlarını görecebileceğim söylendi. Geçerken, yeşil gözlük takarak ve giysi değiştirerek Volterra'da yalnızca gece dışarı çıkarak ve sizin tarafınızdan farkedilmeden iki veya üç gün geçirebileceğimi düşünüyordum. Ayın üçünde geldim ve Volterra'da ilk gördüğüm insan siz oldunuz; saat öğlen birdi; çocuklarınızın okulundan geldiğinizi tahmin ediyorum; beni hiç tanımadınız. Akşam seki-

zi çeyrek geçe tamamen karanlık bastığı sırada Schneider'de garip görünmemek için gözlüğü çıkardım. Gözlüğü çıkardığım sırada oradan geçtiniz ve o ana kadar çok güzel uyguladığım plan bozulmuştu.

O anda kafamdan şöyle bir fikir geçti: eğer Madame Dembowski'nin yanına gitsem, bana sert bir şey söyleyecek, ve ben o sırada sizi çok seviyordum ve sert bir söz beni öldürürdü; eğer onun yanına Milano'dan bir dostu olarak gitsem, bu küçük şehirdeki herkes benim onun aşığı olduğumu söyleyecek. Böylece, bilinmez bir kişi olarak ona olan saygımı gösterecektim. Tüm bu uslamlama göz açıp kapayıncaya kadar oluştu; bu uslamlama beni cumaya rastlayan ayın dördündeki tüm günümü yönlendirdi. Giorgi'nin bahçesinin sizin eve açıldığını bilmediğime yemin edebilirim. Sizi caddenin sol tarafında değil sağ tarafında içeri girerken gördüğümü zannediyorum.

Dördü beşe bağlayan gece Madame Dembowski'nin en eski dostunu bulmayı umut ediyordum. Bu fikir beni mutlu etti. Çocukları, gezisi ve aşkıma yabancı binlerce şey üzerinde söyleyeceği şeyler olabilirdi. Eğer isterse buraya gelişimin nedenlerini buradaki dostlarına anlatabilmesi ve beni kabul edebilmesi için ona iki adet mektup yazmaya gittim. Eğer istemiyorsa bana hayır diyecek ve her şey bitmiş olacaktı. Mektubumu yapıştırırken onun şaşırabileceğini ve aşağılık ruhları ve onları içine alan kıskançlığı bildiğimden, konuğunuzun dalgınlıkla mektubu açıp uygun olmayan bir şey görmemesi için resmi iki mektuba herhangi bir pusula eklemedim.

Bunu itiraf ediyorum, Madame ve bunu itiraf ederken buraya kadar hiçbir incelik eksikliği görmemekle belki de sizin hoşunuza gitmeme tehlikesini göze alıyorum.

Bana çok sert şekilde yazdınız; özellikle benim karakterime hiç uymayan bir şey olan, evinize zorla girmek istediğimi sandınız. Tüm bunları Selci'deki evin uzağında düşünmeye gittim; yürürken sağa dönmemem tamamen rastlantıydı; aşağı inmek ve daha sonra yukarı doğru çıkmak zorunda kaldım ve

tüm arzum yalnız kalmaktı. Böylece daha sonra sizin de geldiğiniz çimenliğe vardım. Korkuluğa yaslandım ve burada beni sizin yanınıza kadar getiren ve içinde yazgımı sona erdirmeyi tercih edeceğim bu denize bakarak iki saat geçirdim.

Bu çimenliğin sizin sürekli gezinti yeriniz olduğunu kesinlikle bilmediğime dikkat edin. Bana kim söylemiş olabilir? Sizin geldiğinizi gördüm; hemen orada bulunan genç bir adamla konuşmaya başladım ve M. Giorgi beni gördüğü zaman denizi diğer taraftan görmek için o genç adamla oradan ayrıldım.

Artık kapınızı zorlamak istemediğime inandığınızı sanmıştım; çok mutluydum ama aynı zamanda çok tedirgindim. Çocuklarla konuşma olanağı olmasaydı, kesinlikle onurum tehlikeye girerdi. Kolleje girdiğimiz sırada her şey çok daha kötüleşti: kendimi sizinle tam karşı karşıya durumda buldum; kısaca on beş günden beri beni yaşatan ve umut etmeye bile cesaret edemediğim bu mutluluktan yararlanmak. Kolejin kapısında bu mutluluğu reddetmek üzereydim; ona dayanabilecek gücü hissetmiyordum. Merdivenleri çıkarken ayakta zor duruyordum; kesinlikle kurnaz adamlarla karşı karşıyaydım, keşfedilmiştim. Sonunda sizi gördüm; bu andan sizi terkettiğim ana kadar kafamda yalnızca karışık düşünceler vardı; çok konuştuğumu, size baktığımı, modası geçmiş davranışlarda bulunduğumu biliyorum. Eğer o anlarda incelikten yoksunsam, bu mümkündür, hiçbir şeyi anımsamıyorum. Bu anın yaşamımın en mutlu anlarından biri olduğunu söyleyebilirim, ama o anı tamamen unuttum. Sevecen ruhların yazgısı böyledir: acıları en küçük ayrıntılarına kadar anımsarlar ve mutluluk anları ruhlarını o kadar sarsar ki bu anlar belleğe yerleşmeden uçup giderler.

Ertesi akşam, sizinle karşılaştığımda benden hoşlanmadığınızı çok iyi gördüm. Mösyö Giorgi'ye aşık olması mümkün mü diye kendi kendime sordum. Mösyö diye başlayan mektubu bana verdiniz; kolejde bu ölümcül sözcüğü zorlukla okudum ve bir önceki gün sevinçten çılgına döndüğüm yerde içim mutsuzlukla doldu. Mektupda, hasta rolünü oynayarak sizi aldattı-

ğımı ve gezen bir kişinin ateşinin olamayacağını yazıyorsunuz. Bununla birlikte, size yazmadan önce, cuma günü, gezinti sırasında sizinle iki kez karşılaşma onuruna sahip oldum ve mektubumda cumayı cumartesiye bağlayan gece birdenbire ateşim çıktığından hiçbir şekilde sözetmiyordum. O kadar hüzün dolu düşüncelere sahiptim ki, odama kapanmış olmak mutsuzluğumu arttırıyordu.

Bu ölümcül günün ertesinde, sizi görmeyerek kendimi cezalandırdım; akşam Mösyö Giorgi'yi gördüm ve onu kıskandım; kolejden çıkarken sizi ona doğru yaslanırken görmüştüm. Şaşkınlık, acı ve mutsuzlukla dolu bir durumda, gitmekten başka bir çözümün kalmadığını düşündüm. Gidişimden önce size yalnızca bir nezaket ziyareti yapmayı düşündüm. Bu ziyaretimi kabul etmeyeceğinizi sandığım bir sırada Mösyö Giorgi ile bulunduğum bahçeye koşarak gelen hizmetçi kadın şunları söyledi: "Madame sizi akşam kolejde görebileceğini söyledi". Yalnızca bu nedenden dolayı oraya gittim. Sizin kimi sevdiğinize karar verecek bilinçte olduğunuzu düşünüyordum; sizi rahatsız etmekten dolayı üzüntülerimi iletmek ve belki de sizi yalnız başına görmek ve söylenen sözlerin anlamı ne olursa olsun her zaman kalbimi titreten bu güzel sesi dinlemek için sizden bir görüşme talep ettim. Aşkımla ilgili hiçbir şey söylemeyeceğimle ilgili yeminimi anımsattınız: bana verdiği acı ne olursa olsun bu yemini tuttum. Sonunda sizden nefret etmeyi arzulayarak ve kalbimde hiçbir nefretin izini bulamayarak yola çıktım.

Sizi rahatsız etmeyi arzuladığıma ve ikiyüzlü davrandığıma inanıyor musunuz? Hayır, bu mümkün değil. Şöyle söyleyeceksiniz: "Kaba ve bana uygun olmayan bir kişilik!" O halde, davranışımın ve duygularımın açıklamasını yaptığım bu mektupta, incelikten yoksun olduğum yeri belirtin ve benimkinin yerine hangi davranışı koymam gerektiğini söyleyin. Soğuk bir ruh anında şöyle haykıracaktır: "Volterra'ya gelmeyin."

Basit bir varlığın Volterra'da ortaya çıkmayacağı çok açıktır: çünkü öncelikle kazanılacak para yok; ikinci olarak kalına-

cak yerler kötü. Ama gerçekten sevme ve perşembe akşamı sizin beni tanımanız mutsuzluğuna sahip olunca ne yapmak gerekir? Sizinle aşık atma saygısızlığını gösterme niyetimin olmadığını belirtmeliyim. Mektubuma uzun bir yanıt beklemiyorum; ama soylu ve saf ruhunuz belki de bana biraz hak verir ve kaderin aramızda bırakacağı ilişkiler ne olursa olsun sevecenlikle sevilen şeyin değerinin iyiliklerin ilki olduğunu inkar etmeyeceksiniz.

6

Floransa, 30 Haziran 1819

Madame,

En saygı dolu ve en çekingen hareketlerimin size küstahlıkla dolu görünmesi bana mutsuzlukların en büyüğünü veriyor; örneğin: Volterra'da olduğum ilk ikigün kalbimi ayaklarınıza sermemek belki de yaşamımda en pahalıya patlayan saygı hareketlerimden biri olmuştur. Her zaman görevin bana dayattığı kurala karşı gelmeye çalıştım. Size söyleyecek çok şeyim varken on kez kalemi elime aldım. Ama kendi kendime şöyle dedim: eğer başlarsam, batarım. Her şeyin ötesinde kendim için size on satır yazmaya cesaret etmenin mutluluğunu hissediyordum. Ama, eğer bu on satır beni affetmenizi sağlayabilseydi, sizi incitmemek için özenle içinde tutunmaya mecbur olduğum kimliğimi gizleme durumundan dışarı çıkardım. Sizin tarafınızdan görülmek bir rastlantıydı, size yazmaya cesaret etmek, tam ve özgür istencimin bir eylemidir.

Biz birbirimize ulus olarak yabancı değiliz, biz birbirimizi anlamadığımız için birbirimize yabancıyız; hareketlerimiz farklı dilleri konuşuyorlar.

Geçmişi düşününce titredim; size tam tersini söylerken ne

kadar çok kaba davranışım olmuştu! Kesinlikle birbirimizi anlamıyoruz. "Schneider, sizinle konuşurken hasta olduğumu doğrulayacak" diye yazdığım zaman, bu sözü, size, yaşamımın efendisine doğrulayacak, diye anlıyorum. Volterra'nın sakinleri benim hakkımda hangi düşünceleri üretiyorlar?

Başka bir şey. *Rettore*'ye gitmenin uygun olduğunu hiçbir zaman düşünmedim ve en acı verici fedakarlığı yaparak oraya gitmemeye söz verdim ve salı günü ortaya çıkmayarak en iyi şeyi yaptığımı düşündüm. Bunun sizi izlemek ve aşkımı yaralamak anlamına geleceğini zannediyordum; çünkü *Rettore*'ye gitmek size gitmek anlamına gelirdi ve daha önce beni soğuk karşılamıştınız; eğer, Madame, çarşamba gününü anımsıyorsanız, titreye titreye size geldiğimde, hizmetçi kadını çağırarak oradaki varlığımdan dolayı sizden af dileme gereksinimini hissetmiştim.

Milano'daki en yalın davranışlarım bile sizi ne kadar çok rahatsız etmişti! Bu hareketlerin İtalyanca ne anlama geldiğini Tanrı biliyor.

Gerçek aşkına, bundan artık bir kez daha sözetmemek üzere, ayın üçünde sizi geçerken gördüğüm zaman, tanımadan bana baktığınız andan sonra Schneider bana bu kadının kim olduğunu ve casa Guidi'de oturduğunu söylediğine yemin ederim. Bu adı tekrar ettirmeye cesaret edemedim. O gün kardeşinizin bana gösterdiği plana göre, Arco kapısından Floransa kapısına kadar şehir turu yaptım. Fiorentina kapısının yanında Mösyö Giorgi'nin İngiliz bahçesini farkettim. Oraya gittim ve duvarın üzerinde güzel kızlar gördüm. Hoşuma gitti, ertesi gün tekrar gelmeye karar verdim ve orada sizinle karşılaşmaya yazgılı olduğumu bilmiyordum.

İlk mektubumu getirdiğim cumartesi günü onu size vermediklerinden emin olun. Casa Giorgi'nin önünden yeniden geçtiğim sırada kesinlikle saat birdi ve çok tedirgin olduğumu anımsıyorum. Sonunda kendi kendime "Çekingenliğin canı cehenneme!" dedim ve kapıyı çaldım. Sizi görmemi salık veren

kesinlikle Mösyö Giorgi'ydi; size bir mektup vermek için onun evine gittiğim zaman tam olarak çarşamba sabahıydı; saat dokuz buçuk olmasına rağmen beni odanıza sokmak istedi.

Eğer beni umudunu kesmeyen bir adam olarak görüyorsanız, kendimi yanlış tanıtmışım. Hayır, artık umut etmiyorum ve bu durum uzun süreden beri var. Ocak ayında, özellikle ayın dördünde umutluydum, bunu itiraf ediyorum; ayın beşinde sizde birlikte olduğum dostum bana çıkarken şöyle söylemişti (kullanılan terimleri aynen aktardığım için affınızı talep ediyorum): *"O size ait; çapkınlık yapacak mısınız?"* Ama 13 Şubat günü tüm umudumu yitirdim. O gün söylediklerinizi sık sık kendi kendime tekrar ediyorum.

Dört aydan beri geriye benim için yapılacak neyin kaldığını çok düşündüm. Basit bir kadınla aşk yapmak mı? Böyle bir şeyin düşüncesi bile beni isyan ettiriyor ve bunu yapmaya gücüm kalmıyor. Saygısızlığı göze alarak kendimi sizi görmenin imkansızlığına mı atmalıyım? Öncelikle, bunu yapmaya cesaretim yok; sonra, görünüşteki kabalığımı affedin, böyle bir davranış sizin yakınınızda olma mutluluğunu abartmak olurdu. Madame Dembowski'yi ondan uzak olan bir yerde düşünerek, sertliklerini unutacaktım, bana o kadar kötü davranmadığı anları yan yana getirecektim. Oturduğu ülkeye kadar herşey kutsallaşacaktı ve Paris'te Milano adı bile gözlerimi yaşartacaktı. Örneğin, bir aydan beri, Milano'da sizi düşünürken, Volterra'da muhteşem Etrüsk duvarlarının çevresinde sizinle dolaşma mutluluğunu gözümün önüne getirdim ve beni tüketmesi gereken gerçek ve acımasız olaylar hiç aklımdan geçmedi. Bu sistem o kadar doğru ki, Sannazaro'dan dönüşte olduğu gibi sizi görmeden uzun bir süre geçirdiğim zaman, size çok daha tutkun oluyorum. O halde gerçekten umut etmediğimi söyleyebilirim; ama dünyada en az mutsuz olduğum yer sizin yanınız. Eğer, kendime rağmen sizin yanınızda aşık olarak görünüyorsam, bunun nedeni aşık olmamdır; ama bu duyguyu sizinle paylaşma konusunda en ufak bir umudum yok.

İtalyan davranışların ilkesi abartmadır. Vismara'nın kapınıza vuruş, oturuş ve hatırınızı sorma tarzını anımsayınız.

Paris'e özgü davranışların ilkesi her şeyde yalınlıktır. Rusya'dayken Fransızların beş veya altı tane büyük davranışını gördüm ve Paris'in hoş dostluğunun yalın tonuna alışkın olmama rağmen, bunları yapan insanların jestlerini bu kadar yalın bulmaktan dolayı etkilenmiştim. Başka bir iklimden etkilenmiş olan sizin için bu davranışların hafif ve tutkudan uzak görünmesi normaldir. Rusya'daki güzel hareketlerin içinde sözkonusu olan, soğukkanlı olunduğu zaman genelde yeteri kadar sevilen yaşamdır.

Lampato ve Pecchio'nun davranışları biz Fransızlara özgü yalınlık hakkında size fikir verebilirler. Vismara'nın yüzünün tam bir Fransız yüzü olduğuna dikkat ediniz; onun davranışları bizimkilerle tam bir zıtlık içindedir ve onunkilere sahip olmak için yaşamımın yarısını verirdim. Dün sizin mektubunuzu okurken hareketlerimin sizde, gerçekten onlara neden olan duygudan uzak bir duyguyu betimlediğini farkettim.

Romanlarda mutsuz aşıkların tutundukları bir dalın olduğunu bilirsiniz: aşık oldukları kişinin artık başkasını sevemeyeceğini söylerler; birkaç günden beri bu dala tutunduğumu farkettim. O halde Madame, içimde geçen her şeyin sırrını size açmakla artık umut etmediğimi gösterdim.

Size şöyle yazılmış: "Milano'da sizinle buluşmaya gittiğim veya öyle zannedilmesini istediğim söylentileri varmış". İlk kez bu yıl Milano'da seyahat etmeden bir yıl geçirdim. Çok az kişiyle konuşuyorum ve bu kişiler benim gitmeme ve gelmeme alışkınlar. Siz ayın onikisinde, ben de yirmidördünde seyahate çıktım; Grenoble'a gittiğimi söyledim. Burada Viani ve Trivulzi ile karşılaştım; onlara da Grenoble'dan döndüğümü söyledim; Genes'de iken 10 Temmuz olarak ilan edilen Pisa şenliği ve imparatorun Floransa'ya gelişinin gecikmesi beni Livorno'ya getirdi.

Sizinle buluşmaya geldiğimin zannedilmesini istediğim fik-

rine gelince, eğer dünyada sözlerle değil de olaylarla zıttını kanıtlamamın kolay olduğu hastalıklı bir varsayım varsa o da budur.

Milano'da bulunduğum beş yıldan beri, tanıdığım çok az insan bunu doğrulayabilirler, bir kez bile bir kadının adını zikretmedim. Kendi evinde oturmamı isteyen bir kişiden sözetmedim. Başka bir kadın bu karnavaldaki maskeli baloda kendini dile düşürdü; çok istedi ama ben karşılık vermedim ve en yakın arkadaşlarım çok eski ve uzun zaman önce bitmiş olan bu ilişkiye çok şaşırmışlardı. Size bunları yazan kişinin başka iki kadının adını veremeyeceğini iddia ediyorum.

Madame, Cagnola, Vismara ve diğer insanların beni matematik olarak doğrulayabilecekleri bir konuda beni karalıyorlarsa, yapısal olarak doğrulanması o kadar kolay olmayan diğer konular hakkında ne söylenebilir? Ama saygım nedeniyle, yazan kişiye olan dostluğunuz adına burada duruyorum.

Milano'da yazdığım mektupta yapabileceğim şey Viani'ye söylediklerimi tekrarlamaktı. Siz başka türlü düşünüyorsanız, bana emirlerini verin. Volterra'da olduğumu söylemem gerekiyor mu? Bana göre hayır.

Bu mektupta açık olarak aşkı anımsatan her sözden kaçındığımı zannediyorum.

7

Floransa, 20 Temmuz 1819

Madame,

Belki de, bu gözden düşmüş durumumda, size yazmaya cesaret etmem size pek uygun görünmeyebilir. Eğer bu noktaya kadar sizin için çekilmez bir kişi haline gelmişsem, en azından mutsuzluğumu daha fazla haketmemeye çalışıyorum ve

sizden daha fazla ileri gitmeden mektubumu yırtmanızı rica ediyorum.

Aksine eğer beni mutsuz bir dost olarak görüyorsanız ve bana kendiniz hakkında haberler vermeye tenezzül ederseniz, gitmek zorunda kaldığım Bologna'ya yazınız. Gerçekten sağlığınızdan endişe duyuyorum. Eğer hastaysanız, bana bundan iki sözcükle bile sözetmeyecek kadar acımasız olabilir misiniz? Ama her şeye hazırlıklı olmalıyım. Sakin, sakınımlı ve her zaman zayıf bir lambanınki kadar bir ışıkla ısınan kalp ne kadar da mutlu! Sevdiği söyleniyor ve kendine ve diğerlerine zararlı olabilecek uygunsuz davranışlarda bulunmuyor. Ama bir volkanın alevleriyle yanan kalp sevdiğinin hoşuna gitmez, çılgınlıklar yapar, incelikten yoksun olur ve kendi kendini tüketir. Çok mutsuzum.

8

Grenoble, 15 Ağustos 1819

Madame,

Mektubunuzu üç gün önce aldım.* Yazınızı görünce o kadar etkilendim ki size uygun bir biçimde yanıt vermek çabasını gösteremedim. İğrenç bir çölün ortasında güzel bir gün ve bana karşı ne kadar sert olursanız olun, Bologna'dan beri sahip olduğum tüm mutluluk anlarını size borçluyum. Sizden sert

---

* Mektubun incelenmesi. Burada en yüksek edeplilikle şunu söylemek sözkonusu: "Seni seviyorum; seni göremediğim için sana yazıyorum, işte adresim."

Neyi arzuluyor? Şiddetle sevilmeyi. İkinci olarak, mümkün olduğu kadar gururunu inciterek bana yazabilme gücü.

Yanıtımda ona ne söylemeliyim?

Başta ona aşkını kanıtlamak. Daha sonra bana yeniden yazması için ona yalvarmak. Hepsi tutkulu bir stille.

Makul bir nedenim var. Onu incittiğimi görüyorum. Bu fikre katlanamam. Acımayla özür dilemem onu rahatlatabilir.

davranış görmediğim Bologna benim için kutsal; Fransa'ya sürgüne gönderilmeme neden olan olayı burada öğrendim ve bu sürgün ne kadar korkunç olursa olsun, sizin oturduğunuz ülkeye olan bağımın gücünü hissettirdi. Bu görünümlerin içinde kalbime kazınmayanı yok, özellikle, köprü yolunda, kapınızdan çıktıktan sonra sağ tarafta bulunan yeşilliklerin görünümünü unutamıyorum. İşte burada, geçerken bakmaya korktuğum bu güzel evde oturan kişiyi düşünmüştüm. Porretta'dan nefret etmeme rağmen kaplıcaları size iyi gelmişse orayı seveceğim. Rica ediyorum, en küçük ayrıntılarına kadar haberlerinizi bekliyorum. Göğsünüzde kesinlikle hiçbir şey hissetmiyor musunuz? Bu konuda bana yanıt vermiyorsunuz ve küçük ruhları meşgul eden şeylere karşı o kadar kayıtsızsınız ki kesin olarak bana hayır demediğiniz sürece yanıtınızın evet olması olasılığını düşüneceğim. Burada sürdürdüğüm iğrenç yaşama katlanmamı sağlayan tek şey bu.

Mektubumu bitiriyorum, duygusuzluğu oynamak benim için olanaksız. Aşk fikri buradaki tek mutluluğum. Hukukçularla yaptığım uzun tartışmaları sevdiğim insanı düşünerek geçirmesem ne olacağımı bilemezdim. Elveda, Madame, mutlu olunuz. Sürekli kendi kendime söylediğim şu dizeler kendi gerçeğimi yansıtıyor:

Ölüm ve cehennem önüme açılıyorlar,
Phedime, senin için bu cehenneme zevkle ineceğim.

Kendimize ne kadar az saygı gösterirsek, diğerlerinin bize saygı göstermesinden o kadar çok hoşlanırız. O halde mektubum çok saygılı olacak.

Tüm tutkuların insanı ataklaştırdığını görüyorum. Gerçek bir aşık nasıl gülünç duruma düştüğünü bile anlamaz.

Bir kişi için yazdığın zaman, gülünç olmaktan korkmuyorsun, kendin için korkuyorsun.

9

3 Ocak 1821

Madame,

Önümüzdeki akşamlardan birinde, on beş dakika sizi görme iznini talep etme cüretini göstermemi uygunsuz mu bulursunuz? Kendimi melankolinin altında ezilmiş hissediyorum. Dostluğumuz, çevrenin kesinlikle ilgilenmeyeceği bir iyilik işaretinin karşılığını alacaktır. Güzel ruhunuzun iyiniyetine tehlikeye atılmadan kendinizi bırakabilirsiniz. Saygısızlık yapmayacağım; sizden hiçbir şey istemeyeceğim; sevecen olacağım. Size saygı duyuyorum.

Stendhal'ın Yaşamı

(1783-1842)

1783. *23 Ocak.* Asıl adı Henri Beyle olan Stendhal Grenoble'da doğar.

1790. Annesi Henriette Gagnon lohusalık döneminde ölür.

1796. *21 Kasım.* Grenoble'da Ecole Centrale'in açılışı. Aynı gün Stendhal bu okula girer.

1798. *16 Eylül.* Okulda Edebiyat dalında birincilik ödülünü alır.

1799. *15 Eylül.* Eğitiminin üçüncü yılında parlak bir şekilde matematik dalında birincilik ödülünü alır.

1800. *Ocak sonu veya şubat başı.* Pierre Daru'nün emriyle Savaş Bakanlığı'nda çalışmaya başlar.
7 Mayıs. İtalya'ya gitmek üzere Paris'i terkeder.
Haziran başı. Novara'da Cimarosa'nın *Matrimonio segreto*'sunu dinler ve müzikte yeteneği olduğunu anlar.
10 Haziran. Milano'ya gider.
23 Eylül. Geçici ünvan olarak süvari sınıfında teğmen olur.

1801. Bütün yıl İtalya'da kalır, önce Lombardiya, daha sonra Piemonte. Sık sık Milano'da görülür.
Aralık sonu. Bir nekahet dönemi izni elde eder ve Grenoble'a gider.

1802. *5 Nisan.* Paris'e babasının tuttuğu bir pansiyona yerleşir. Bir haylazlık döneminden sonra zafere ulaşmak için çalışmaya başlar.

1803. Yılın ilk yarısında Paris'te kalır. Okumaya ağırlık verir, trajediler ve komediler yazmaya çalışır.
24 Haziran. Grenoble'a gelir. Orada dokuz ay kalır.

1804. *8 Nisan.* Paris'e geri döner, oyun yazmaya çalışır ve aynı zamanda ticarette ve bankacılıkta servet edinme hayalleri kurar.
31 Aralık. Bu tarihten itibaren yaşamına Destutt de Tracy'nin felsefesi girer. Tiyatroda Louason olarak adlandırılan Mélanie Gilbert ile tanışır ve kısa zamanda bu oyuncu aşkının konusu haline gelir.

1805. Git gide daha yoğun bir biçimde kur yaptığı Louason Marsilya tiyatrosunda bir iş bulur ve Stendhal onu izler. Balayı. Sömürge ürünlerinin ithâlâtı işiyle uğraşan bir memleketlisinin yanında çalışmaya başlar.

1806. *1 Mart.* Mélanie Gilbert Marsilya'yı terkeder. Stendhal daha önceden Daru'ye ordudan istifasından dolayı affedilmesini istediği bir mektup yazmıştır. Temmuzda Paris'e döner.
16 Ekim. Martial Daru ile birlikte Prusya'ya gider.
29 Ekim. Savaş komiserliğinde geçici olarak yardımcılık görevi alır ve Brunswick'e gönderilir.

1807. *11 Temmuz.* Savaş komiser yardımcılığına asaleten atanır.
13 Eylül. Halbelstadt'da Berlin'e kocasının yanına gelen Madame Daru'yü yeniden görür. Daru ona çok yakınlık gösterir. Stendhal daha sonraki yıllarda bu dostluğu sürdürür.

1808. *11 Kasım.* Paris'ten çağrılır. Ayın sonunda hareket eder.

1809. *28 Mart.* Kont Daru'nün emrine girmesi gereken her rütbedeki Savaş komiserleriyle birlikte Strasbourg'da bulunma emrini alır.
12 Nisan-13 Mayıs. Napolyon'un güzergahını izleyen kont Pierre Daru'nün komutası altında Strasbourg-Viyana yolunu kateder.
6 Temmuz. Wagram'da savaş. Viyana'da hastalandığı için savaşa katılmaz.
21 Ekim. Kontes Daru'nün gelişi. Onu Brunswick'de ve daha sonra Paris'te gördüğünden beri yakınlıkları yeni gelişmeler kaydeder. Bu yakınlık, birlikte yapılan gezintilerle daha da artar.

1810. Paris. Yaşamının en parlak olduğu bu dönemde lüks bir yaşam sürdürür. Tiyatroda, sosyetede, her yerde kadınların çekiciliğine duyarlı olur. Baron olmayı düşünür ve kendine şöhreti getirecek bir piyesi yazma tutkusuna kapılır. Ağustos. Danıştaya stajyer olarak atanır, daha sonra İmparatorluğun menkullerinin ve gayrimenkullerinin denetleyicisi olur.

1811. Paris. Şarkıcı Angéline Bereyter onun metresi olur ve bu ilişki İmparatorluğun çöküşüne kadar sürer. Esininin doruğuna ulaşır ama mutlu değildir. Görevli olarak Roma'ya gitmek ister.
29 Ağustos. İtalya'ya gitmek üzere Paris'en ayrılır.
21 Eylül. Milano'da Angela Pietragrua ile birlikte olur.
22 Eylül. Milano'dan ayrılır. Bologna'yı, Floransa'yı, Roma'yı, Napoli'yi gezer.
27 Ekim-13 Kasım. İtalyan resminin tarihini yazmaya karar verdiği Milano'da kalır.
Kasım. Grenoble, daha sonra Paris.

1812. Paris. İtalyan resminin tarihi'nin redaksiyonunu yapar.
23 Temmuz. İmparatoriçe ile yaptığı bir görüşmeden sonra Rusya'ya gitmek üzere yola çıkar.
14 Ağustos. İmparatorun karargahına ulaşır.
14 Eylül-16 Kasım. Moskova'da kalır. Rusya'dan çekilişte oradadır.

1813. *31 Ocak.* Paris'e gelir. Büyük bir depresyona girer. Rusya'daki tüm çabalarına hiçbir karşılık görmemiştir.
19 Nisan. Pierre Daru ile birlikte Paris'i yeniden terketmek zorunda kalır.
6 Haziran. Sagan'da levazım subayı olur.
14 Ağustos. Dresden'de ve Paris'te ağır bir sinirsel ateş ve nekahetten sonra izin alır ve İtalya'ya gider.
7 Eylül. Milano'ya gider. Orada Angela Pietragrua'yı bulur, İtalya resminin tarihi adlı yapıtına devam eder, Venedik'e bir gezi yapar.
14 Kasım. Yeniden Paris'e gider, Grenoble'dan geçer ve orada 20 Eylülde ölen dedesinin mezarını ziyaret eder. Paris'te 7. askeri bölgenin savunmasını güçlendirmek için senatör Kont de Saint-Vallier'nin yardımcısı olarak göreve başlar.

1814. *Ocak-Mart.* Grenoble, daha sonra Chambéry.
27 Mart. Paris'e dönüş.
7 Nisan. Hamisi Kont Beugnot'nun ona bulduğu bir işi memnunlukla kabul eder. Fransa'nın ve kendinin hayal kırıklıklarını unutmak için Haydn'ın, Mozart'ın ve Métastase'ın yaşamları üzerine çalışmaya başlar.
10 Ağustos. Milano'ya gelir. Burada kesintisiz yedi yıl kalacaktır. Burada kendisinden kurtulmaya çalışan Angela'yı bulur.
13 Ekim-31 Aralık. Milano'da bu aylarda *İtalya Resminin Tarihi*'ne çalışır. Üzüntü ve yalnızlık kendisini

o kadar bunalır ki intihar düşünür.

1815. *13-25 Ocak.* Milano'da ondan kaçan Angela'nın hoşuna gitmek için Torino'da kalır.
28 Ocak Bibliographie de la France, Stendhal'ın *Haydn'ın Mektupları ve Mozart'ın Yaşamı* adlı eserini yayınlandığını belirtir.
5 Mart. Napolyon'un dönüşü haberi ile birlikte İtalya'da kalmaya karar verir.
22 Aralık. Angela ile kesin kopuş.

1816. *5 Nisan-19 Haziran.* Didier komplosuna tanık olduğu Grenoble'a gider.
Haziran-Aralık. İçine düştüğü yalnızlıktan çıkar, kozmopolit bir topluluğun oluştuğu Scala'da Ludovico di Breme'nin locasına kabul edilir. Byron'la tanışır.
8 Aralık. Milano'dan Roma'ya geçer.

1817. Roma'da Michelangelo'nun Sixtine şapelindeki resimleri hakkında belgeler toplar.
4 Mart-9 Nisan. Milano.
13 Nisan-1 Mayıs. Kızkardeşi Pauline'in işlerini düzene sokmak için Grenoble'a gider.
Mayıs-Ağustos. Paris.
2 Ağustos. Bibliographie de la France, İtalya Resminin Tarihi'nin yayınlandığını duyurur.
3-14 Ağustos. Londra'ya ilk kez gider.
16 Ağustos-Eylül sonu. Paris.
13 Eylül. Bibliographie de la France, Roma, Napoli ve Floransa'nın yayınlandığını duyurur.
21 Kasım. Kızkardeşi Pauline'le birlikte Grenoble'dan Milano'ya gelir. *Napolyon'un Yaşamı* adlı kitabını hazırlar.

1818. *4 Mart.* Matilda Dembowski'ye olan tutkusunun başlaması.

9 Nisan-5 Mayıs. Fransa'da bıraktığı kızkardeşinin işleri için Grenoble'da kalır.

1819. *25 Mayıs-5 Ağustos.* Matilda'nın peşinden Volterra'ya gider. Kötü karşılanır, bunun üzerine Floransa'ya gider.

10 Ağustos-14 Eylül. Babasının ölümü üzerine Grenoble'da kalır. Babasının ölmeden önce iflas ettiğini öğrenir. Paris'e gider.

18 Eylül-4 Ekim. Paris.

29 Aralık. 'Day of genius': Matilda'nın kendisine hissettirdiği her şeyi anlatacağı bir kitap yazmaya karar verir. Bu kitap ***Aşk Üzerine***dir.

1820. Milano. ***Aşk Üzerine***'yi bitirir ve manüskriyi Paris'e postalar. Durumu gitgide daha nazik hale gelir, aleyhine olan söylentiler artar.

1821. *Ocak-13 Haziran.* Milano. Piemonte'de ayaklanma olur; Avusturya yönetimi liberallerin peşine düşer. Stendhal Fransa'ya dönme zamanının geldiğine karar verir.

13 Haziran. Milano'dan ayrılış.

21 Haziran. Paris'e geliş.

19 Ekim-21 Kasım. İngiltere'ye ikinci gezi.

24 Kasım-31 Aralık. Paris. Bir yıldır Strasbourg postanesinde kaybolan ***Aşk Üzerine***'nin manüskrisini bulur.

1822. Paris'te bütün yıl sosyetik ortamlarda gezer ve İngiliz dergilerine yazılar yazar. ***Aşk Üzerine***'yi tümüyle gözden geçirir.

17 Ağustos. ***Bibliographie de la France, Aşk Üzerine***'nin yayınlandığını belirtir.

1823. *1 Ocak-18 Ekim.* Paris.
8 Mart. Bibliographie de la France, Racine ve Shakespeare'in yayınlandığını açıklar.
18 Ekim. İtalya'ya gitmek üzere Paris'ten ayrılır.
7 Kasım. Floransa'ya gelir.
15 Kasım. Bibliographie de la France, Rossini'nin Yaşamı'nın yayınlandığını belirtir.
5 Aralık. Birkaç gün süre ile Roma'da kalır.

1824. *1 Ocak-4 Şubat.* Roma'da kalır.
Mart-31 Aralık. Paris.
22 Mayıs. Clémentine Curial'ın sevgilisi olur.
29 Ağustos-24 Aralık. Journal de Paris'ye resim üzerine yazdığı onyedi makaleyi verir.
9 Eylül. Journal de Paris'ye üç yıl süresince İtalyan Operası üzerine yazdığı yazıların ilki yayınlanır.

1825. Bütün yıl Paris'te kalır. Parlak bir konuşmacı olarak ünlenir. Kontes Curial için olan aşkı her zaman ateşli.
1 Mayıs. Matilda Dembowski Milano'da ölür.
3 Aralık. Bibliographie de la France, Sanayicilere Karşı Yeni Bir Komplo'nun yayınlandığını belirtir.

1826. *1 Ocak-Haziran.* Paris.
Mart. Clementine Curial bıkkınlık işaretleri veriyor ve ayrılık.
28 Haziran-17 Eylül. Londra'ya üçüncü gezi ve İngiltere'nin kuzeyi.
18 Eylül-31 Aralık. Paris. Clémentine Curial'dan ayrılığını unutmak için şubat ayında başlanmış bir romanı yeniden ele alıyor: *Armance*

1827. *24 Şubat. Bibliographie de la France, Roma, Napoli ve Floransa*'nın yayınlandığını haber veriyor.
20 Temmuz. İtalya'ya gidiş.
18 Ağustos. Bibliographie de la France, Armance'ın

yayınlandığını bildiriyor.

Ağustos-23 Eylül. Napoli ve Ischia adası.
17 Ekim-23 Aralık. Floransa. Vieusseux'nün edebiyat toplantılarına katılır; Lamartine'i birkaç kez ziyaret eder.
31 Aralık. 1 Ocak gecesi Milano'ya gitme ihtiyatsızlığını gösterir.

1828. *1-2 Ocak.* Milano. Polis Stendhal'ın Avusturya devletlerinin tümünde bulunmasını yasaklar ve onu Fransa'ya iade eder.
29 Ocak-31 Aralık. Paris. Manş-ötesi dergilerdeki yazılarının azalması ve ödenmemesi nedeniyle geliri azalır ve iş bulmaya çalışır.

1829. *1 Ocak-8 Eylül.* Paris.
21 Haziran. 6 Şubattan beri kur yaptığı ve kuzeni Eugene Delacroix'nın ona yakınlığının kıskançlık krizleri geçirmesine neden olduğu Alberthe de Rubempré'nin aşkını elde eder. Şiddetli ama kısa süren bir aşk. Aşk üç ay sonra noktalanır.
*5 Eylül. Bibliographie de la France, Roma'daki Gezintiler*in yayınlandığını duyurur.
8 Eylül. Paris'i terkeder ve Güney Fransa'ya gider. Bordeaux'dan, Toulouse'dan geçer, Barcelona'ya kadar uzanır, Montpellier, Grenoble yolundan Marsilya'ya gelir ve orada bir ay kalır.
25-26 Ekim. Bu iki günü birbirine bağlayan gecede *Kırmızı ve Siyah*'ı yazma tasarısı oluşur. Hemen çalışmaya koyulur. Romanının ilk müsveddesini Paris'e getirir.
Kasım sonu-31 Aralık. Paris.
*13 Aralık. Vanina Vanini, Revue de Paris*te yayınlanır.

1830. *1 Ocak-6 Kasım.* Paris.
27 Ocak. Giulia Rinieri ona aşık olduğunu söyler ve onunla 22 Mart günü birlikte olur.
Temmuz sonu-Ağustos başı. İşçiler ayaklanmaya katıldığı için *Kırmızı ve Siyah*'ın baskısı durur.
25 Eylül. Trieste'ye konsolos olur.
6 Kasım. Paris'ten ayrılış. Vasisi Daniello Berlinghieri'den Guilia'yı ister. Örtülü bir red yanıtı alır.
13 Kasım. Journal de la Librairie, Kırmızı ve Siyah'ın yayınlandığını duyurur.
24 Aralık. Avusturya yönetiminin konsolosluğuna onay vermediğini öğrenir.

1831. *31 Mart.* Trieste'yi terkeder ve Louis-Philippe tarafından atandığı Civitavecchia'ya gelir.

1832. Görev yerinde çok az durduğu bir yıl geçirir. Çok seyahat yapar. ***Benlikçiliğin Anıları***'nı yazar.

1833. Roma'da daha sonra ona İtalyan kronikleri'nin konularını verecek olan eski manüskrilerin varlığını keşfeder. Kalbi Giulia için çarpar ama onun kalbi başka yerlerdedir.
20 Nisan. Giulia'dan ölümcül bir mektup alır. Duygularının tehlikede olduğunu ve Stendhal'dan dostluğunu sürdürmesini rica eder ve 24 Haziranda kuzeni Giulio Martini ile evlenir.
11 Eylül-4 Aralık. Paris'te tatil yapar.
15 Aralık. Lyon'da görev yerine dönerken İtalya'ya gitmekte olan Alfred de Musset ve George Sand'la karşılaşır. Birlikte Rhone nehrini geçerler. Marsilya'da yolları ayrılır.

1834. *8 Ocak.* Görevine döner. Yeni bir romana başlar : ***Lucien Leuwen***.

1835. Görev yerinde kalmayı sürdürür. Evlenme fikrine kapılır ama bir sonuç vermez. Romanını yazmayı sürdürür. Sağlığı iyi değildir. Canı sıkılmaktadır.
15 Ocak. Edebiyatçı olarak 'Légion d'honneur' ünvanını alır.
23 Kasım. Lucien Leuwen'i bırakır ve *Henri Brulard'ın Yaşamı*'nı yazmaya başlar.

1836. *1 Ocak-11 Mayıs.* Civitavecchia ve Roma. Otobiyografisinin redaksiyonuna devam eder. Bu iş aldığı yeni bir izinle kesintiye uğrar.
24 Mayıs. Paris'e gelir. Üç ay için gelir ama üç yıl kalır.

1837-
1838. Paris'te izninden yararlanır. Sosyete yaşamına döner ve tiyatroların devamlı izleyicisi olur. Özellikle edebiyat çalışmalarına yönelir. *Napolyon Üzerine Anılar*ı yazar. İtalyan kronikleri'nin bir kısmını yayınlar.
1 Mart 1837. Vittoria Accoramboni Revue des deux Mondes'da yayınlanır.
1 Temmuz 1837. Les Cenci, Revue des deux Mondes'da yayınlanır. Fransa'da bir gezi üzerine kitap yazmayı tasarlar. Paris dışına çıkar, Loire nehri boyunca gider, Bretagne'a gelir ve Normandiya tarafından geri döner. 1838'da Bordeaux'ya, Pireneler'e, Marsilya'ya, Cannes'a gider. Grenoble'dan yukarı çıkar, İsviçre, Strasbourg, Hollanda'yı geçtikten sonra Anvers ve Brüksel yolundan geri döner.
30 Haziran 1838. Bibliographie de la France, Bir Turistin Anıları'nın yayınlandığını duyurur.
3 Ağustos 1838. 1839'da ve 1840'da yeniden göreceği Giulia ile sevecen ilişkiler kurar.
15 Ağustos 1838. Palliano düşesi, Revue des deux Mondes'da yayınlanır. Yılın sonunda iki ay içinde *Parma Manastırı*'nı yazar.

1839. *24 Haziran.* Paris'ten ayrılır.
10 Ağustos. Civitavecchia'ya ancak bu tarihte gelebilir.
10 Ekim-10 Kasım. Mérimée ile birlikte Civitavecchia, Roma ve Napoli'de bir ay geçirir. Yılın sonunda Lamiel üzerinde çalışır.

1840. Konsolosluk onun için yeniden bir sürgün yeri haline gelir. Değişik uğraşlar arar. Roma dışındaki kazılarla ilgilenir. Sonbaharda avlara katılır. Geride zorlu edebi çalışma vardır. ***Lamiel*** bitmemiştir, diğer denemeler de yarı yolda kalmıştır. "Earline" diye adlandırdığı bir kadın için hissettiği aşk onu ele geçirir.
16 Şubat. Roma'da bu aşkın başlaması: ***the last romance.***
23 Mart. Civitavecchia'da bu büyük kriz düşüşe geçer.
15 Ekim. Roma'da ***Revue Parisienne***'i görür ve orada Balzac'ın Parma Manastırı hakkında yazdığı yazıyı okur. Büyük romancının öğütlerine uymak için yıl sonunu yapıtını düzeltmekle geçirir.

1841. *15 Mart.* Beyin kanaması geçirir. "Hiçliğe karşı savaşıyorum." Yavaş yavaş iyileşir. Ağustos ayının başında bir gönül macerası onu ölüm korkusundan bir süre için uzaklaştırır. İzin ister.
8 Kasım. Paris'e çok [illegible] gün döner. Ama sağlığı daha sonraki aylarda düzelir.

1842. Paris. Mart ayının başında, iznini uzatır ve gücünün geri geldiğini hissederek edebiyat çalışmalarına devam etmeyi arzular. Onbeş gün boyunca her gün çalışır.
22 Mart. Akşam saat yedi civarında Neuve-des-Capucines caddesinde beyin kanaması geçirir. Oteline götürülür.

23 Mart. Bilinci yerine gelmeden sabaha karşı saat ikide ölür.

24 Mart. Assomption kilisesinde yapılan dini törenden sonra Montmartre mezarlığına gömülür.